

מוֹלֵד

ירחון מדיני וספרותי

שבת תש"ט כרך ב' חוברת 10 ינואר 1949

195	תפקידי המפלגה ועתיד ההסתדרות	פנחס לוביאניקר
203	על הוקת מדינת ישראל	קארל י. פרידריך
208	מדע ותעשייה במדינת ישראל	ר. סמואל
	ציוני החודש:	
214	מנצחון המגינים להסתערות הבונים	ב. גר
217	הכנסיה באיטליה והפאשיזם	גוידו פיוכנה
223	בעית שילוב הדורות והמלחמה	אלחנן גפני
225	שותפות הגורל היהודי והנוער בארץ	ב. כצנלסון
230	בבואות	דבורה בארון
234	על ס. יזהר	יעקב קופלביץ
240	היתוך הדיבור בתיאטרון	מרים ברנשטין כהן
245	בתהילה היתה זו מוסיקה	ר' בנימין
	ספרים:	
251	מדע המקרא בעברית	ו. א. זיידמן
252	משנתו המדינית של לוק	מ. רושולד
254	במדרון התלול	גרדה לופט
256	בשולי החוברת	

MOLAD, Monthly Review of Politics and Letters
Published by the Palestine Jewish Labour Party
Vol. II   *No. 10*   *January 1949*
Editorial Office 40 Yehuda Halevi St., Tel Aviv, Israel

תפקידי המפלגה ועתיד ההסתדרות

פנחס לוביאניקר

היסוד של ההסתדרות, אשר עקרונותיה זהים עם אינטרס קיומה ושלמותה של הסתדרות העובדים הכללית, רק בתוקף עובדת הזהות הזאת אפשר להבין את הקשר הגורלי וההיסטורי הזה.

מניעי היסוד

מהו המניע היסודי של ההסתדרות? ראשון, וראשון במעלה, במניעי היסוד הוא אמונתה באחר דות הפועלים כדרך חיובי מכריע בחיי הפועלים, שהוא עדיף מערכים אחרים, כגון השקפה פילור סופית ואינטרס וכיתה וצורך אקטואלי. זו גם שאיפה המתחייבת מתוך עצם מהותה וצרכיה של ההסתדרות כהסתדרות כללית של הפועלים. ועובדה זו ניתנת להוכחה, שמפלגת פועלי ארץ ישראל היא היחידה ששמרה אמונים לערך היסודי זה של ההסתדרות. זוהי המפלגה היחידה של פועלים שהאמונה בערך המכריע של אחדות הפועלים, יכולתה לאחד פועלים, נתקיימו בה אמונה חיה ופעילה.

המניע היסודי השני בהסתדרות הוא אמונתה בשוויונם של פועלים. לאו דוקא אמונה, שכל הפועלים צריכים לקבל אותו זוג מכנסים, אלא אמונה בשוויון במובן עמוק ומכריע יותר: האמור נה בשוויון יצירתם ובערך האזרחות השווה של מאמצי היצירה של פועלים. כי רק מתוך אמונה זו יכלה ההסתדרות לטפח בתוכה גוונים מרובים כל כך של יכולת יצירה — קיבוץ, מושב, קבוצה, קואופרטיב, וכן משק הסתדרותי לכל צורותיו. והנה מפלגתנו היא האחת והיחידה הבנויה על היסוד החי והמהיה של שוויון יצירה, וזכות אזרחות שווה לכל יצירות הפועלים בתוכה. זוהי המפלגה היחידה, אשר בתוכה הקיבוץ, הקבוצה, המושב, הקואופרטיב ואיש המשק ההסתדרותי נפגשים, ויכולים להיפגש, מתוך הרגשת ערך עצמי ומתוך הרגשת בטחון באזרחותם השלמה בתוכה ובדרכה בהתנהגות ההסתדרות.

ולא מקרה הוא ששתי המפלגות אשר התאחדו אחרי כן ב„מפלגת הפועלים המאוחדת“, כמו כאנגטורות של צורת יצירה מסוימת בתוך צורת בור הפועלים, ראשיתן היתה צורת החיים רבת

התכנית שהבאנו לפני מועצת ההסתדרות, לא נפגשה בבקורת רצינית. בשאלות הפנימיות של ההסתדרות אין כיום ויכוח. במידה שישנו, הרי הוא פשטני למדי. נקל לתת בו סימנים: (א) מבקד שים להוכיח שאין להסתדרות הישגים, ובמקום שאי אפשר — מנסים לזקוף אותם לזכות האופור (ניציה; ב) הויכוח ההסתדרותי אפשר להגדירו בנוסחה מתימטית „אי קס פלוס“, זאת אומרת, כל דבר שמפלגת פועלי ארץ ישראל מציעה בהסתדרות — הוסף עליו תוספת קלה על חשבון האופוזיציוניות; ג) הויכוח המעיף על המפתח, ההופך לתוכן העיקרי של הבקורת. כל מי שעקב אחרי הויכוח במועצת ההסתדרות האחרונה (וזה תמונה חוזרת בכל ענין, בכל מוסד ובכל שאלה הסתדרותית) נזכח לדעת כי הבירור נצטמצם, לאמתו של דבר, בשאלה ה„קוסמית“: איך ייקבע המפתח הפנימי? לא מקרה הוא אפוא, שהתכנית אשר הבאנו למועצת ההסתדרות על פעולת ההסתדרות בתקופה הקרובה, לא נתקבלה בשום ערו עור יסודי.

הקשר הגורלי

כמפלגה רגילים אנו תמיד לדבר על הציונות, על הישוב, על ההתישבות, על העליה, על ההסתדרות. כמעט שאיני זוכר מסיבה של מפלגת פועלי ארץ ישראל אשר תדבר על עצמה. היה הגיון פנימי בדרך הזאת, אבל דומני שהגיעה השעה לדבר לא רק על ההסתדרות ועל הסעיפים הקונקרטיים של תכנית פעולתנו בתוכה, אלא להגיד גם לעצמנו ולצבור הפועלים משהו על היחס שבין מפלגת פועלי ארץ ישראל להסתדרות.

הקשר האינטימי בין גורל ההסתדרות לבין גורל מפלגת פועלי ארץ ישראל, שהוא יסוד ההיסטוריה הפועלית בעשרות השנים האחרונות, הוא חיוני וגם בולט יותר היום משהיה באינו תקופה קודמת, ואין כאן מקרה, או צירוף עיור. הקשר הזה נובע מן העובדה הפשוטה, שמן ההכרח שנבחר אותה לעצמנו ולציבור, שמפלגת פועלי ארץ ישראל היא המפלגה היחידה בתוך ציבור הפועלים, אשר מניעי היסוד שלה זהים עם מניעי

שבילים נוספים, שאינם שוללים ואינם באים במקום דרך המלך. אם המדובר הוא ארגון עולים והעברתם לחקלאות ללא הכשרה קודמת, גם מתוך ידיעה שלא במאה אחוזים יצליח הדבר, הרי מפלגתנו אינה צריכה לראות במאמץ זה כל התחרות, אלא לברך עליו ולשוות לו, ככל האפשר, דמות ותוכן של ישוב עובד. ואם המדובר הוא בשימוש ביכולת הגדולה של המשק ההסתדרותי — אם חק"ל ואם סולל-בונה — כדי לפלס גם דרך לחוה חקלאית מונוקולטורית גדולה, שתכשיר קרקע ותכשיר עובדים, אם גם לא תקים עוד ישוב מעורב — הרי יש לברך על היוזמה הזאת ולשלב אותה במסגרת הכוללת של מאמצי התישבות שלנו. כי רק זו הדרך שבה הגענו בהסתדרות ובמפלגה עד הלום: הדרך של אי-הטלת חרם וחיץ, של נאמנות לעיקר וברכה על הסתעפות בענפים, אשר בנקודה מסויימת, על אף ההבדלים, נפגשים בעיקרי העיקרים של תנועת הפועלים ושל המפלגה.

המניע הרביעי ביצירת ההסתדרות והתפתחותה המיוחדת הוא חירותה הפנימית, עצמיותה הרוחנית. בזכות זו נוצרה ההסתדרות בדמותה וצלמה, הונחו יסודותיה שאין להם דוגמה בתנועת הפועלים העולמית ונתגבשה דרכה וצורתה במשק, בחינוך, בתרבות, במזיגת התפקידים הלאומיים והחברתיים של הפועל. ומפלגת פועלי ארץ ישראל היא אשר טבעה מטבע זה, שמרה מכל משמר על רוחו העצמית של הפועל העברי, על חירותו האינטלקטואלית, על עמידתו ברשות עצמו בעיצוב חייו ודמותו, מבלי להכנע למקובל ולמוסכם ובלי להתבטל בפני רוח הסוגסטיה של גדולים וחזקים.

מתוך זהות הזאת של מניעי התנועה הרי מפלגתנו היא התנועה שבגורלה קשור גורלה של ההסתדרות.

התחייבויות שקוימו

בבחירות הקודמות נטלה המפלגה עליה התחייבויות מסויימות בשטח ההסתדרות. היא הטיה לה על עצמה את החובה לרכז את ההסתדרות כולה סביב המאבק למדינה יהודית. את השליחות הזאת מילאנו — מתוך משברים קשים בתוך ההסתדרות.

היא הטילה על עצמה את התפקיד להוציא את הפועל השכיר מהתפוררותו, מפינתו, לארגן אותו גושים-גושים על יסוד האינטרסים המקצור

ערך, אך צורת-חיים אחת ויחידה, ומתוכה באה הקפיצה לתוך ציבור הפועלים: לא למען ציבור הפועלים הזה, אלא על מנת לגייס אותו כמכשיר-עזר לצרכים ההתישבותיים והפוליטיים של נקודת-המוצא, של צורת החיים המסויימת.

בוה נתון אולי ההבדל העמוק ביותר בין מפלגה הכוללת את כל החי והמפעם, היוצרת והמתפרץ בתוך ציבור הפועלים על יסוד של שיוון ואזרחות אמת, לבין מפלגה המשקיפה על ציבור הפועלים כעל אימפריה קולוניאלית, אשר יש לרכזה סביב העיקר האחד של שירות לצורת חיים מסויימת שבהכרח הוא לובש אופי כיתחי ומתנשא.

ומיסוד השיוון נובע היסוד השלישי: הדינאמיות. כשם שההסתדרות מצוינת בדינאמיות של מפעלה — כך המפלגה מן ההכרח שתהיה מצוינת בדינאמיות של מחשבתה. בפולמוס המפלגות מגדירים אותנו לעתים קרובות כמפלגה קונסרבטיבית. אבל די לנתח את התפתחות הענינים בארץ בשנים האחרונות כדי להיוכח, שזוהי המפלגה הדינאמית בה"א הידיעה בחיי ציבור הפועלים. אותה מפלגה אשר בשטח הפוליטי יכלה במשך עשרות שנים ללכת, מתוך ריסון עצמי, בקו מסוים, ועם זה היתה מוכשרת, עם שינוי המצב ונוכח התביעות של מצב חדש, לזינוק לקראת דרך חדשה, מבלי לזנוח את הדרך הישנה; אשר הקימה את המיבנה הצנטרליסטי של ההסתדרות, ועם זה היתה מוכשרת להיות הנושא של תביעת התארגנות העצמית של הפועלים השכירים באיגודיהם הארציים, מבלי לזנוח את היסוד הצנטרליסטי שבמרות כלל ההסתדרות. בכל שטחי החיים של תנועתנו ושל מפעלנו אנחנו מוצאים בחיי המפלגה ובחיי ההסתדרות את האחדות המופלאה הזאת של תנועה דינאמית נאמנה לעבר, השומרת על הקיים, ועם זה פתוחה לכל נסיון חדש, לכל תביעה חדשה, אשר אינה מטילה חרם על שום רעיון חדש, אלא מנסה לשלב כל יזמה חדשה במסגרת המפעל המסכה והמתפתח.

(ובמאמר המוסגר: מתוך ראיה זו נראה לי הויכוח בשאלת ההתישבות כויכוח-סרק במידה רבה. אין להעלות על הדעת את זניחת דרך-המלך של ההתישבות, ודרך-המלך של ההתישבות, אשר בה התקוה ובה העתיד, היא דרך ההתלכדות העצמית של פועלים וחלוצים למעשה ההתישבות על כל צורותיה. אבל הנאמנות לדרך זו אסור שתפגע בחושנו הדינאמי, בכשרוננו לראות גם

דרכה של התנועה החלוצית, על „החלוק“ האחד. כשם שבשטח הקבוצתי התנגדו לתביעת האיחוד כביכול, בשם צרכי הקבוצה, כך נלחמו כאן כבר יכול, בשם האינטרס ההסתדרותי וההתישבותי בנסיגות האינטגרציה והאחדות בתוך התנועה החלוצית. הלכנו בדרך הפילוג במשך ארבע שנים, ולהיכן הגענו? הגענו בעצם לחיסולה הגמור של התנועה החלוצית והיכולת החלוצית בישראל. איני מגלה סוד אם אגיד שאנו עומדים, בשטח זה, חסרי אונים, כולנו יהד. אולי זהו אחד הגורמים האמיתיים לרוחות המשבר המגשבות בתוך התנועה הקבוצתית. כולנו שואלים את עצמנו: מניין יבוא ההמשך, מניין יבוא האלפים והרבבות אשר יסיפו עוד דגניה ועוד עין־חרוד ועוד גבעת ברנר, ועוד חולדה ועוד נהלל? אנחנו תרים אחריהם ואינם, כי התנועה החלוצית ותנועת הנוער החלוצית הופתה לרסיסים וכוחות יניקתה נצטמקו, והתנועה ההתישבותית בישראל, בתוקף הפילוג הממאיר בתוכה, הגיעה לאפיסת־כוחות, באין המשך.

הנה אנו עומדים בארצות מזרח אירופה לפני נסיון של היסול התנועה החלוצית כולה. בין הגורמים הפועלים במגמה זאת: הגיון של משטר המכיר מפלגה אחת בלבד, וקשה לו לעכל קיומן של עשרות מפלגות ותנועות בשטח היהודי; ודילטוריה של הקומוניסטים היהודים, שש מאות אלף היהודים הנמצאים היום באירופה המזרחית הם היסוד העיקרי לתכניות העליה וההתישבות של מדינתנו בשנים הקרובות, וכשאנו משקיפים עכשיו על הויכוח ההוא בראי הנסיון של ימים אלה, הרינו שואלים את עצמנו: אילו ברומניה, בפולין ובצ'כיה לא היה לנו ענין בעשרות תנועות חלוציות כפוזרות הנלחמות זו בזו והרוי אות בהתחרות ביניהן את עיקר תפקידן, אילו היתה לנו עם תנועה חלוצית אחת ומאוחדת, המייצגת את האינטרסים של עליית הנוער לארץ ישראל — האם לא היה בזה כדי להקשות על נסיונות החיסול, האם לא היה בה משום פתח לסידור חיובי? אותה תאורת־פילוג בתנועה החד־לוצית בשם אינטרסים מפותקים, האם לא מסרה את כולנו כטרף בידי זרים והקלה על אפשרות חיסולו של מעין עיקרי להתסתחות מפעלנו ועתידו?

האם הגיע הפילוג לתחנתו הכופית?

חברינו מאז, חברי סיעה ב' ואחר כך התנועה לאחדות העבודה, יצאו לדרך הפילוג בשם ההת-

עיים שלו, גם את השליחות הזאת קיימנו במידה מכרעת.

היא הטילה על עצמה את התפקיד לדאוג לרמת חייו של העובד, לפתח את זכויות היסוד שלו בביטוח, בתנאים סוציאליים, בתנאי עבודתו. אנו רשאים לומר, שבדרך כלל קיימנו את התחייבותנו.

פירות הפילוג

אולם המפלגה הטילה על עצמה ועל ההסתדרות עוד תפקיד אחד, והוא אולי המכריע. היא הטילה על עצמה לחזק בתוך ההסתדרות את כוח אחדותם של הפועלים במשך, בחינוך, בנזירה, במדיניות. במילוי תפקיד זה נכשלנו. במשך ארבע שנים אלה לא חזיקה אחדותם של הפועלים, לא במשך, לא בנזירה, לא ב„החלוק“, לא במדיניות. הרוב שניתן למפתח לגת פועלי ארץ־ישראל בבחירות הקודמות היה מספיק כדי לשמור על שלימות המסגרת, וכדי שלא לבטל את הכוחות החיוביים של ההסתדרות במערכות העם והציונות. אולם הוא לא הספיק כדי להתגבר על מחלת פילוגו של ציבור הפועלים, האוכלת אותו בכל פה. במשך ארבע שנים אלה הפך הפילוג הפנימי בתוך ציבור הפועלים למחלה פרוגרסיבית המתקדמת בצעדי ענק. אין לנו אלא לסכם סיכום מר את הפרשה הזאת בחיי ציבור הפועלים.

לא סוד הוא: על היצירה המרכזית של תנועת הפועלים, פאר עבודתה במשך דור שלם, התנועה הקבוצתית, עובר משבר קשה. למשבר זה סיבות הקשורות בתקופה, בתנאים האובייקטיביים הנוצרים בארץ; ולמשבר זה רק תרופה אחת ויחידה — והפילוג בתוכנו הורס את אפשרות השימוש בה — היא אחדותה של התנועה ההתישבותית. כי המשבר הזה נובע לא רק מטעמים אובייקטיביים וממקורות אובייקטיביים. הוא קודם כל, פרי ירידת כוחה המוסרי הכובש של תנועת השיתוף בארץ. הוא, קודם כל, פרי העובדה, שהזוהר והזוהר אשר הקיף את תנועת הקבוצה בכל דרך התפתחותה, נפגם בעיני המוני נוער וחלוצים.

הפילוג שיצא, כביכול, לדרך על מנת להציל את המפעל השיתופי, מביא אותנו בהעמקתו וב־התפשטותו למצב שהמרכז הרוחני והמוסרי של תנועת הפועלים כולה, מקור המקורות של יניקתנו, הוטל לתוך משבר חמור, וכלי־הזין העיקרי להצלה ולהתגברות נשדד ממנו בתוקף הפילוג לפני שנים אחדות היה לנו ויכוח חמור על

הפועל במדינה יוכרע לא רק בבחירות לאספה המכוננת, אלא, לא פחות מזה, בבחירות להסתדרות. שום ממשלה בישראל לא תוכל לפעול את פעולתה ולהגשים את תכניתה אם לא תהיה מלווה ברצון טוב ונכונות לשיתוף-אמת מצד ההסתדרות, מצד כוח הפועלים המאורגן, וכן להיפך: שום הנהגה הסתדרותית לא תוכל למלא את תפקידיה כלפי ציבור הפועלים, בתחום העבודה; וזכויות העובד ובפיתוח משק הפועלים, אם לא תוכל להיות בטוחה בשיתוף כן ובאחריות משותפת עם ממשלת המדינה.

אנחנו הולכים לבחירות בשני שלבים מבחינת הלוח. חמש מאות אלף כאן, ומספר יותר קטן כאן, ההסתדרות כאן והעם כולו כאן. אבל נדע, כי שתי הבחירות גם יחד הן אקט אחד, שרק באחד דות תוצאתו — ערכו. רק אם יובטח מעמדו וכוחו של הפועל בשניהם יחד, מובטח כוחו ומובטחת יכולתו, כי לא תתכן מדינה בניגוד להסתדרות, ולא תיתכן ההסתדרות שאינה יכולה להשען על הכוח הפוליטי, המבצע והמחייב של המדינה. עלינו לדעת שזוהי מערכה אחת בשני שלבים, אבל מערכה אחת, וכשם שבמערכה שלנו לאספה המכוננת יוכרע גורל ההסתדרות, כן במערכה שלנו במוסדות ההסתדרות יוכרע מקומנו בתוך המדינה, בממשלה ובאספה המכוננת.

אנחנו הולכים לבחירות אלו לאור אותו עקרון המזיגה, שעל פיו חיינו עד עכשיו, לא ראינו עד היום סתירה בין האינטרסים של הפועל לבין האינטרס של הישוב והציונות, אדרבה, יסוד פעולתנו היה בהנחה: יותר ציונות — יותר כוח לפועלים, יותר כוח לפועלים — יותר ערובה לציונות. על פי יסוד זה וברוח המזיגה האור-גנית של תחושתנו הפועלית והציונית, הגענו להישגינו הגדולים, ובמדינה לא כל שכן. יסוד המזיגה מוסיף להיות היסוד החי והמחיה את כל פעולתנו. הפועל בנושא האחריות הממלכתית של מדינת ישראל והעומס על שכמו, בהכרה ובחדוה, את חובות הבנין של הממלכתיות הזאת; והמדינה כמכשיר מרכזי לקידומו של הפועל בעבודה, בכטחון, במשק — כאשר ראינו אתמול כן אנו רואים היום את הקשר האורגני בין השניים, בין הנכונות להיות נושא הממלכתיות העברית הקמה לתהיה לבין הציווי המחייב המר-טל על המדינה להיות נושא הבונה את כוחה, המקדם ומבצר את הפועל ואת יסוד העבודה בחברה.

אולם תנועתנו אנו אינה רואה את עיקר תפי

חייבות לאיחוד כולל, ובתליכתם בדרך לאיחוד כולל הגיעו לאיחוד מיעוטים, אשר כל תכנון וכל מהותו המלחמה במפלגת פועלי ארץ-ישראל. היה זה איחוד, אשר בצורה ובקצב מבהילים היסל תכנה של תנועה בת עשרות שנים, כולנו זוכרים עדיין את נאומו של טבנקין לפני כמה שנים במועצת הקיבוץ הארצי במשמר העמק, בו הוא התווכח עם יערי והוכיח אותו על פניו שלא יתכן לחלק את תנועת הפועלים בארץ לפי קווי הלוקה המקובלים בעולם, כי הקומוניסטים אצלנו אינם קומוניסטים והסוציאלידמוקרטים אינם סוציאלידמוקרטים, ויש מציאות רוחנית, ואקלים ארץ-ישראלי, המשנים את פני הדברים ומשנים להם דמות ותוכן חדשים. מנאום זה הגענו להפך קרת תרעיון של איחוד כולל, לאיחוד, אשר בו נתקבלה ובתאשרה הנחה על הפילוג כיסוד, כתורה. במקום התורה המסורתית של תנועת פועלי ארץ ישראל על אהדות פועלים כיסוד — אנו עומדים בפעם הראשונה בתולדות תנועת הפועלים לנוכח מפלגה גדולה ומושרשת, אשר הרימה את הפילוג למדרגת דגל, ואנחנו נכנסים בהסתדרות למציאות חדשה הפוגעת בעיקרי היסוד של חיינו, המרימה על קיר ביתנו בפעם הראשונה את הסכנה של התגבשות כוח גדול, שהפילוג הוא לו תורת חיים וייעוד חיים. אחר-תם של פועלי ארץ ישראל עברה מן העולם כהתר חייבות, כיסוד מחייב, ובמציאות זאת הכרח הוא, שנתחיל להרהר.

לפני חמש שנים לא היינו מעלים על הדעת את האפשרות של פילוג פוליטי כזה בתוך תנועת הפועלים. הכרח הוא שנתחיל להרהר אם זוהי התחנה האחרונה והסופית של מגמת הפילוג בחיינו, והכרח שנעמיד את פועלי ארץ ישראל על חובת הדאגה המחודשת לביתם, לבית ההסתדרות המוקף זרמים כאלה, ואקלים רוחני כזה, והזקוק מעתה לחיזוק רב ולביצורים רבים, כדי שיוכל לעמוד בסערות הזמן, והואיל ויודעים אנו שתורה זאת אינה יונקת ממצאותנו, אלא מהתפתחויות והסתבכויות עור למיות, הרי כפולה ומכופלת חובתנו להזהיר את עצמנו על הסכנות ולדרוש מציבור הפועלים תוספת הישוקים להסתדרות, לביתו של הפועל, על מנת שנוכל להחזיק מעמד בתוך סערת הימים הפנימית והחיצונית המתחוללת על ראשנו.

הפועל והמדינה

עלינו להסביר לציבור הפועלים, שכוחו של

חמה. רוסיה לא עסקה בתקופת המלחמה בהשקעת תקציבים בתיקונים סוציאליים. אילו לפחות הציעו אנשי מפ"ם השקעת שני מיליון פונט לשם הנהגת ביטוח סוציאלי יסודי — הייתי מבין על מה המלתמה. אבל הם יודעים כי הצעה כזאת היא מגוחכת. מה עשה חבר מפלגתם? הוא מציע לתת מאתים אלף ל"י לקופת-חולים. תקציבה הכולל של קופת חולים עומד היום על שני מיליון ל"י. חבר זה גם הציע 200.000 ל"י מניין יבוא: מאה אלף מתקציבו של משרד הדתות, למעשה כל תקציבו, ומאה אלף מתקציב משרד הבטחון. איך תציע מפלגה אחראית, בתקופת מלחמה, להפחית מתקציב הבטחון? האם בדקו ומצאו שיש בו עודף של כסף? ואיך יכולה מפלגה אחראית להציע, במצב של קואליציה לאומית, לפוצץ את הממשלה הזמנית של ישראל על מאה אלף לירות? אלו הן „ההוכחות" שיש לנו ממשלה ריאקציונית.

דרכנו בבנין המשק הלאומי

אבל יש גוסס דיבור פשוט עוד יותר. כל הזמן אומרים לנו שמדינתנו היא קפיטליסטית. קשה היום לדעת מהי מדינה קפיטליסטית ומהי מדינה סוציאליסטית. אבל אם קובעות העובדות ולא התיאוריה, ההגדרה של מדינתנו כקפיטליסטית מסלפת את מציאותנו. מדינה המתחילה את חייה כאשר רוב הקלאותה הוא על קרקע לאומי וחקר לאות סוציאליסטית; כאשר תעשייתה היא ב-15% סוציאליסטית; כאשר כל עורקי התחבורה שלה הם בידי המדינה או בידי הפועלים; כשחלקים גדולים והשובים מן המשק מאורגנים בידי הפועלים ונתונים לשליטתם של הפועלים והסתדרותם; אם ייאמר על מדינה זו, ללא הסתייגות, שהיא מדינה קפיטליסטית. — הרי זה זיוף. אנחנו יודעים, למשל, כי במדינה כבריטניה נטושה מערכה רצינית בדבר הלאמת הרושת הזיוף, ואין פועל בבריטניה שלא יראה בהלאמה זו, לכשתבוא, צעד חשוב קדימה לקראת סוציאליזם. לא לנו להשתוות בגודל הרושת הזיוף שלנו עם מדינת אנגליה. אבל משהו ישנו, שאינו חסר-ערך ומבוטל בקנה-מידה שלנו. הרושת זו עוד תגדל ותסתעף, והנה בלי אומר ודברים היא נולדה כרכוש המדינה ואין מערער על כך.

האם באמת מותר להגדיר חברה זאת, כפי שנבנתה במשך שני דורות וכפי שהותכה לתוך דפוסה של מדינת ישראל, כחברה קפיטליסטית טהורה? האין אנו מחוייבים, דווקא מתוך האינ-

קידה בתביעות מקצועיות. היא תעשה כל מה שבכוחה לעשות על מנת להבטיח חוקי עבודה ושיטת ביטוח סוציאלית ותנאים הוגנים לעובדים וחיוק הארגון המקצועי של הפועל בכוח המדינה ובעזרתה. אולם את העיקר במדינת ישראל נראה בשאיפתה של ההסתדרות לבנות את חברת העבודה בישראל. אנחנו נכנסים למדינת ישראל ברכוש עצום של נסיון בבנין משק ותבונה. נוצרו התבניות של חיי העובד העברי במר-לדתו. הן נוצרו מתוך מאבק קשה עם מציאות פוליטית עוינת, בחוסר תנאים מסייעים. כל דאגתנו צריכה להיות מכוונת לכך, שהיסודות שהונחו בעבודה חלוצית של עשרות שנים בבנין חברת העבודה, שהנסיון הרב הנה ייהפך לגורם מדריך ומכוון את מדינת ישראל. ודאי: קליטת עליה, יישוב הארץ וקיבוץ גלויות — אבל תוך בנין החברה הסוציאליסטית, בכוחם העצמאי של הפועלים ובכוחה המסייע והמדריך של המדינה.

בקורת ללא משקל

חברינו ממפ"ם מתארים את ממשלתנו ריאקציונית כמעט. מותר לשאול: ומדוע מהפכנים יושבים בממשלה ריאקציונית? אבל על שאלה זו בודאי לא נקבל תשובה, כמו על הרבה שאלות אחרות. הם מוכיחים את הדבר בהוכחות יוצאות מן הכלל.

הוכחה אחת. הם הציעו מס רכוש — ואנחנו לא קיבלנו הצעתם. ברור איפוא שזוהי ממשלה ריאקציונית. אבל מה לעשות, ואנחנו איננו יודעים להרשות לנו מותרות אלה שהם מרשים לעצמם: לומר דבר והיפוכו מתוך הנחה שהקהל יראה את ההיפוך וישכח את הדבר... הם יכולים להרשות לעצמם בישיבה אחת של מועצת המדינה, למסור הצהרה חגיגית (אנחנו לא מסרנו כל הצהרה כזאת) שהם רואים ברכה רבה בכניסת הזון פרטי לארץ — מן הסתם לא לבנות את המדשק הסוציאליסטי, אלא משק קפיטליסטי. הם מצהירים שהמדינה צריכה לסייע להון הזה ולאפשר לו את פעולתו. ואין הדבר מעכב בידם מלהציע, בישיבה שניה, הצעה על מס רכוש, כנראה בתור אמצעי יעיל לעידוד כניסתו של ההון הפרטי לארץ...

יש דוגמה שניה ה„מוכיחה" שהממשלה הזאת היא ריאקציונית. והרי אלו באמת מעשי להטים. אין ממשלה בעולם שניסתה בתקופת מלחמה להשקיע חלק ניכר מתקציבה בתיקונים סוציאליים. אנגליה לא עשתה זאת בתקופת המל-

אם הוא קפיטליסטי ובין אם הוא סוציאליסטי, זו סכנת הטכנוקרטיה. כל החיים המודרניים מלי-וים גידול עצום. גידול שבהכרח, של מנגנון והכרעת עניני האזרח בידי פקידות ממונה. לא נוכל למנוע את הסכנה הזאת על ידי חזרה למשטר אנארכי פשטני. יש רק דרך אחת ויחידה להאבק עם הסכנה ולפחות לצמצמה: דרך ריבוי מסגרות של אחריות ציבורית מאורגנת. הפועלת למען הכלל ובשם הכלל, לטובת הכלל ובפיקוח הכלל. אך פועלת כיומה ציבורית אחראית ומאורגנת.

דוגמה פשוטה. אם אנחנו הקימונו את סולל-בונה כמכשיר הממלא יעודים ממלכתיים, ויש לנו היום מדינת ישראל העוסקת ואשר תעסוק בבנין ובעבודות ציבוריות — מה עדיף: מחלקת בנין ועבודות צבוריות, המשתמשת במכשיר הציבורי לשם מילוי עבודותיה, או מחלקת בנין ועבודות צבוריות העושה את העבודה ברשותה ועל ידי מנגנונה היא? השאלה הזאת תעבור כחוט-השני בכל שטחי חיינו. אנחנו כציבור פועלים וכאחראים לדמותה של המדינה המוקמת והמתפתחת, חייבים ללכת בדרך מסוימת של בנין מדינה: הדרך של איניציאטיבה ואחריות ציבורית מסוימת, המשרתת את המדינה, אבל פועלת ברשות עצמה.

הצעות ארגוניות

יהיה עלינו להמשיך בפעולה שהתחלנו בשנים הקודמות לשם ארגונם של הפועלים השכירים, וזכור הויכוח בינינו ובין המיעוטים, ובאיזה קושי נתקבלה ההחלטה בוועידת ההסתדרות האחרונה. בגלל הויכוח והקשיים לא השלמנו את המלאכה ועלינו להשלימה עכשיו: לארגן את כל הפועלים השכירים באיגודיהם הארציים ולקיים לא לתראת ההסתדרות הארצית של פועלי החרושת. אולם אין להסתפק בסיוס התהליך הארגוני הזה. היתה שינה משהו במיבנה הארגוני היסודי של ההסתדרות, ושינוי זה צריך לבוא לידי ביטוי בחייה הכלליים של ההסתדרות. הכרח הוא שהמפלגה תדאג, בשעה שיקומו מוסדות ההסתדרות החדשים, שאנשי האיגודים המקצועיים וההסתדרויות הארציות של הפועלים, כאנשי ההתישבות, ייוצגו ייצוג הוגן ומלא במוסדות המרכזיים. דבר זה עלינו לעשות כדי שמוסדות ההסתדרות ימוגו בתוכם את הנסיון ההיסטורי הכולל של ההסתדרות יחד עם הענינים החיוניים של הפועלים

טרם של הפועלים, להדגיש את הערכים הסוציאליסטיים המובהקים שיצרנו והענקנו למדינת ישראל ולהפכם לנקודת-מוצא המכוונת את התפתחותו של משק המדינה בהדרגתה של ההסתדרות? הנה מתרוממת-העמוד לפני מיליוני דונמים של קרקע ללא בעלים. מי ימנע הפיכתם לקנין העם? כבר היום לפנינו עובדת רכוש עצום ללא בעלים: ערים שלמות, כפרים למאות. מדינת ישראל, המודרכת עלידי פועלים, האין אנו רשאים וחייבים לדרוש ממנה טיפוח המשק העצמי של הפועלים וסעד מכוון להתפתחותו, טיפוח היסודות השיתופיים בבנין הארץ ושימוש מלא באוצרות הטבע המרובים שיהיו בידי האומה לפיתוח משק פועלים סוציאליסטי? אנחנו יודעים שהמשק הישראלי יהיה „משק מעורב“ במובן זה שיהיו מעורבים בו אלמנטים של משק ממלכתי, משק קואופרטיבי-פועלי לצור רותיו ומשק פרטי. כאמור, נברך על כל יזמה פרטית שתבוא ארצה, אבל ההסתדרות והממשלה יחד חייבות לכוון מאמציהן בתוך התהליך המעורב הזה, כדי לטפח ולחזק את היסוד הלאומי והיסוד הפועלי העצמאי במסגרת המשק המתפתח.

בראש תפקידיה של ההסתדרות בתקופה הקרובה יש להעמיד דאגה זו לדמותו ולתכנון של המשק שיקום ויתפתח בארץ. אם הוא לא יהיה המשך מוגבר של היסודות אשר הנחנו בחיי הארץ תוך מאמצים עצמיים של הפועל — כי אז ניכנס לתוך מערבולת של התפתחות אנארכית, שסופה לפגוע בצרכי המדינה ובמשק המאורגן והתכנתי שהקימונו עד כה.

עצמאות מפעלו של הפועל

ועוד הנחת יסוד דורשת בירור וסיכום. אנחנו נדרוש מהמדינה עזרה בחוק, בתקציב, במדיניות המעשית. אבל עם זה לא נוותר על זכותנו לנהל בעצמנו את עניני הפועלים — בשטח המשק, בשטח הביטוח הסוציאלי, בשטח המדיניות המקצועית. תביעתנו לעזרה אינה מחייבת אותנו לכפות על חיינו ועל מוסדותינו רגל-מנצחיה ממשלתית.

נקודה זו נעוצה אולי בשורשי פרובלימה אחרת והיא: איך נבנה בכלל את חברתנו במדינת ישראל. בין המלחמות השונות הנטושות בכל מדינה — מעמדיות, פוליטיות, תרבותיות — יש מלחמה אחת, שהיא אולי חשובה מכולן, מפני שהיא מלחמה בסכנה האורבת לכל משטר, בין

על הנחשלות והפיגרון בחלקים שונים של ציבור העובדים באזור זה או אחר בארץ. ניאבק על תיקון שכרם של סוגי העובדים המפגרים. גם היום יש בתוך ציבור הפועלים שכבות שלמרות העליה המהירה במחירים לא הגיעו למינימום המבטיח את אפשרות הקיום. כולנו רואים רק את החלק, והוא אולי רובו של ציבור הפועלים, הנהנה הנאה מסוימת מן העלויות בשכר שהושגו על ידי ההסתדרות. אבל יש סוגים לא מעטים שנשארו בצדי הדרך והדאגה לתיקון שכרם עדיפה מבחינה הסתדרותית על הדאגה לתוספות לאותם סוגי הפועלים שבלאו הכי הגיעו לדרגות שכר גבוהות למדי.

ואחרון אחרון: שינוי יסודי במדיניות ההסתדרות בשטח שכרה של הפועלת. יודעים אנו שאין הדבר מן הקלים, פירושו בהרגלי דורות, לא רק של המעבידים, אלא של חלקים לא קטנים מציבור הפועלות עצמו, האָמון על הנחה "מקור דשת" שיש הבדל שבהכרח בין שכרו של הפועל לבין שכרה של הפועלת, גם כששניהם עושים אותה עבודה, ואין ספק כי זרימת העליה תעלה את שיעורן של הפועלות בחרושת, בפקידות, בשירותים, ועל ההסתדרות לראות חובת כבוד לעצמה, להלחם לתיקון המעוות הזה. ואין כל ספק שהשוואת השכר פירושה עליה מבחינה חברתית וציבורית, ומבחינת העמקת ההכרה המעמדית של ציבור הפועלות. כי דוקא בציבור הפועלות רווחים חוסר-הארגון וההשתמטות מכניסות להסתדרות. אין ספק, שתנאי השכר הירודים, ולפעמים גם תנאי הניצול המלווים את עבודת הפועלת, הם הגורמים לכך.

יציבות כלכלית — המטרה

אך יש לומר בגילוי-לב: כל המערכות האלה אין בהן משום פתרון יסודי. אלה רק פאליאטיביים, ולא תמיד יש ודאות שיפעלו זמן ארוך, כל עוד האמרת המחירים והיוקר העולה הם נסיבות חיינו יום יום. אם לא תדענה ההסתדרות והממשלה להעלות את המלחמה הממשית ביוקר החיים על ראש דאגותינו — הרי האבקותנו המקצועית היא בבחינת יציקת מים לתוך דלי שאין לו קרקעית. מה ערך להישגים שנאכלים מיד, ולפעמים עוד בטרם הושגו. על ידי המחיריים העולים. אין זו אלא אחיזת-עיניים לשעה, שהעובד סבור שהוא מקבל לירות רבות, ומיד כשהוא יוצא לשוק, מתברר לו שכל הענין היה תרמית. אך תרמית שהפועלים יחד עם המעבידים

בביתם הם, בבית ההסתדרות. אותה השיטה שעל פיה הלכנו על כה בבנין המוסדות של ההסתדרות, שרק אלה שלא היו קשורים קשר חיוני בעניני החיים היומיומיים של חלקי הציבור הגדולים, רק אלה ומאלה הורכבו מוסדות ההסתדרות, מצב זה אינו הולם עוד את המציאות הארגונית ואת אקלימה הרוחני של ההסתדרות. בהרכב מוסדות ההסתדרות אנו חייבים כיום למצוא מדינה, שתייצג בתוך המוסדות את המסורת הכוללת של ההסתדרות ויחד עם זה תביא לידי ביטוי את הצרכים הריאליים של גושי עובדים ופועלים גדולים.

שינויים במבנה המשק

הקימונו בהסתדרות שני טיפוסים של משק עירוני: טיפוס של קואופרציה וטיפוס של משק ממלכתי. בשטח הקואופרציה הגענו בשנים האחרונות לידי מדינה בין היסוד ההסתדרותי והיסוד הקואופרטיבי. כיום יש כבר כמה וכמה קוראופרטיבים שהם שותפות בין ההסתדרות לבין הפועלים. עוד לא הגיעה השעה לסכם את הנסיון הזה, אך אין ספק, שמצאנו דרך רבת תוצאות חיוביות, אפילו ניתקל, במקרה אחד או שנים, בכשלון זמני. אבל שינוי מהותי זה אי אפשר לו להצטמצם לאורך ימים בסקטור הקואופרטיבי בלבד. אנו חייבים להשלים את התהליך במגמה זו במפעלים של המשק ההסתדרותי הטהור, ולבין קש גם בו מדינה בין היסוד ההסתדרותי לבין היסוד של אחריות בלתי אמצעית של הפועלים והעובדים במפעל ההסתדרותי. שמפעל זה הוא ביתם, משקם, עתידם, על מנת להוציאו ממצבו של שכיר היודע רק דאגה אחת, היא דאגת שכרו והיאבקתו עם מנהלו, ולהפוך אותו לנושא האחריות לבנינו ולייצובו של המשק ההסתדרותי.

המדיניות המקצועית

כבשנים קודמות תעמוד במרכז דאגתנו הראשונה לרמת חייו של הפועל. לא נחפש תיקון לדבר בדרך הקלה והחלקלקה של תוספות ספקולטיביות לשכר, אלא נבקש דרכים יסודיות, במידה שיש מקום לדרכים יסודיות במצב של ערעור המשק. נבקש תיקון נוסף של האינדקס על מנת להתאימו למצב המחירים האמתי בארץ. עד היום יש עדיין, למרות התיקונים שתוקנו באינדקס, מרחק רציני בינו למצב המחירים. נבקש את התיקון על ידי מעבר לתנאי-שכר אחידים על בסיס ארצי, וכדרך זו נתגבר במידה מסוימת

שאינן להם דרך אחרת, אלא דרך העבודה בארץ, יהפכו לעובדים מאורגנים המצטרפים למאמצים הכלכליים, התרבותיים הלאומיים והסוציאליסטיים של ההסתדרות, או יעמדו מנגד לה. זו תהיה שאלה מכרעת לגורל ציבור הפועלים ולגורל המדינה. ההסתדרות חייבת להתאזר למערכה ארגונית קשה, ממושכת ומפותלת עם רבבות עובדים שיגיעו לארץ במשך שנים אחדות, על מנת לקלוט אותם במושגינו, בעבודתנו, בחובר תינו ובזכויותינו, בחיינו היומיומיים, ולהפוך אותם לממשיכי הדאגה והאחריות שמתוכנן צמח ועלה כוח ההסתדרות.

אנחנו עומדים לפני התפקיד של כיוון מדינה, יישוב ארץ, בנין עם עובד. לעתים קרובות דיברנו על כיוון המדינה, אבל מדינה לא היתה לנו; דיברנו על יישוב הארץ, אבל למעשה עסקנו ביישוב נקודה אחת, שניה או שלישית; דיברנו על בנין עם עובד — ועסקנו בצירוף גרעין לגרעין כיסוד לעם עובד. כיום לפנינו כל אלה כאפשרות ריאלית, ובמלוא ההיקף. מלאכה זאת דורשת כוח־הגשמה עצום, סמכות בלתי מעורערת, יכולת של הטלת חובה מוסרית מלאה ובלתי מפוקפקת, כי בלי כוח הגשמה גדול ובלתי סמכות מוסרית ואירגונית בלתי מפוקפקת, אין כלל סיכוי ואפשרות להשיג בתוך זרמי עליה אלה את שלוש המטרות. בבחירות לוועידה על ההסתדרות למצוא את כוח־ההגשמה המלא, את הסמכות המוסרית והארגונית הבלתי מעורערת — לעמוד בפני המציאות העולה, להיאבק אתה ולעשותה נדבך נוסף לבנין תנועת הפועלים ומדינת העבודה.

משתתפים בה, לעת עתה בחדוות רבה... אם מדברים אנו ברצינות על גורל המשק שלנו, הרי ברור שיציבות במשק, במחירים ובמטבע — היא ענינו היסודי של הפועל החי על שכרו. כל זמן שלא יושג הדבר — כל ההישגים המקצועיים הם עורבא פרת. ובזאת יהיה עלינו לראות אחד מעיקרי מלחמתה של ההסתדרות בתקופה הקרובה.

כולנו יודעים שלפני חדשים אחדים היה לבנו נתון לדבר אחד, להבטיח שלא יהיה רעב בארץ, ולא חששנו כלל למחירים, כי הסכנה הרצינית ביותר היתה, שלא יהיה לחם לאכול. אנחנו יודעים שנעשה משהו בשטח הפיקוח על המזון, ויודעים אנו להעריך את ההתחלה, בדעתנו את הקשיים הפנימיים שנתגלו בקואליציה זו, כאשר רצינו להנהיג שיטת פיקוח וארגון משקי חמור ורציני. אולם למרות הקשיים אי אפשר שההסתדרות לא תתרכז בכך בתקופה הקרובה, ומובן מאליו שהיא לא תוכל להסתפק בתביעה, אלא חובה עליה, אם היא דואגת דאגת־אמת לרמת־חיינו של העובד, לשתף עצמה שיתוף אחראי בכל מאמץ רציני של הממשלה להפסיק את מחול־השדים הזה ולהגיע ליציבות בחיינו הכלכליים.

הדאגה לעתיד

על ההסתדרות לצאת למסע־כיבוש ארגוני גדול. זרמי עליה עצומים באים. ההסתדרות פועלים של חצי מיליון או ששת מאות אלף תברים אינה עוד חזון לדורות. בשנים אחדות אפשר להגשימו. השאלה היא אם זרמי עליה אלה, מאות האלפים

על חוקת מדינת ישראל

קארל י. פרידריך

הדבקה בדרך כלל בתביעות היסודיות, הסוטה מהן רק על סמך נימוקים המתקבלים על הדעת, הריהי כדין, לפחות מבחינת האידיאולוגיה הדימוקראטית המערבית. שהרי לפי תורת הדימוקראטיה מקורר-המקורות של הריבונות הוא העם — ובמקרה דידן העם במדינת ישראל.

בגבולות אלו יש מקום לראות את החלטת האומות המאוחדות כ„עצה מוסמכת“ — כחלק מנוהל מיוחד של הכרת אומה חדשה אשר קמה בזכות מאורעות מקומיים ובין-לאומיים. שורת ההגיון נותנת ש„עצה מוסמכת“ מעין זו תביא בחשבון את מאורעות העבר וממילא תבקש הגנה למקומות קדושים, לבנינים דתיים, ולזכויות המיעוטים, ובכללם מיעוטים דתיים. לשם חיזוק התביעות היסודיות הללו קבעה ההחלטה כמה תנאים מוקדמים בנוגע למיבנה השלטון ויחסיו הבין-לאומיים. ההמלצות הללו, האמת ניהנה להיאמר, מדאיבות הן, בתביעתן לצרף שיטת ייצוג יחסי עם ממשלה האחראית לפני בית-נבחרים בן-לשכה-אחת, ביקשו האומות המאוחדות לכפות על האומה הצעירה שיטת דימוקראטיה אשר הנסיון ההיסטורי מצא אותה בלתי-מספקת ובלתי-יציבה ביותר. יתכן כי השליטון המכוון בישראל היה בוחר בשיטה זו בלאו-הכי — הרקע האירופי הקונטיננטאלי של רוב המוחות שהיו דנים בסוגיה זו מקרב אפשרות זו לודאי — אך הללו שרואים עצמם כשומרים בין-לאומיים לעתיד הדימוקראטי של המדינה הצעירה, אפשר ואפשר היה להם להשפיע גם במגמה ההפוכה. יש לקוות כי מעמדה הקשה כל-כך של מדינת ישראל, מבחינה הייצוגית, יסייע בייצוב המיבנה הרופף הזה כאשר אירע באירלאנד.

ג

הסוקר את הצעת החוקה המוגשת לאסיפה המכוננת המתכנסת בקרוב, בכללותה, רשאי לשבח את פשטותה היסודית של המסכת כולה ואת הרוח המתקדמת השלטת בה, אשר עם זה ממתן אותה החוש למסורת הארוכה של עם גאה אשר אחרי מאות שנות פיזור שב והיה לאומה מאורגנת מבחינה מדינית. הדיון בכללותה של

לאחר שאסיפת האומות המאוחדות הצביעה בעד חלוקת ארץ-ישראל, והחליטה להעביר את סמכות השלטון בחלק משטח המנדט לרוב היהודי שבו לשם הקמת מדינה והגשמת חלום היהודים על מולדת, ביקשה ועדה של האומות לסדר את העברת השלטון בדרכי שלום, אך נכשלה בעטיו של אי-השיתוף הבריטי והקנאות הערבית. אז הכריזו היהודים בארץ-ישראל על מדינת ישראל ב־14 במאי 1948 ומיד ניגשו להקמת ממשלה זמנית. צעד כזה, אף-על-פי שלא היה בהתאם למה שנקבע בהוראות האומות המאוחדות, היה הכרח מצד ההתגוננות היהודית מפני תוקפנות הערבים ונסיגתם להמרות את פי האומות המאוחדות ולכבוש את הארץ בכוח הנשק. במלחמה זו ניצחו היהודים, כי תבונת-המעשה והאמונה היו עמם. הממשלה הזמנית נעשתה לעובדה ממשית ויעילה משום שהסוכנות היהודית פיתחה, בשיתוף עם כנסת ישראל, „מדינה בתוך מדינה“ וממשלת-צללים, לאמור שלד ממשלתי, כאשר בדקו ומצאו ועדות-חקירה שונות בעבר.

ב

ארגון האומות המאוחדות, בהצהרתו שנכללה בהחלטת אסיפת האומות מ־29 בנובמבר 1947, קבע שכל חוקה המוצעת למדינת ישראל החדשה צריכה לקיים תביעות מסוימות. תביעות אלו נבעו מפרשת ברייתה וצמיחתה של המדינה החדשה, ולדעת אבותיהן היו מחייבות בהחלט. ואולם, היש לאומות המאוחדות הזכות לתבוע ולקיים מרות מוחלטת כזו על החוק הקונסטיטוציוני, היינו היסודי, של ישראל? בדבר זה יש מקום לספק לנוכה הכשלוני שנכשל ארמיה הגנת המדינה החדשה מפני אויביה ולנוכה אי-יכלתו לקיים את רצונו שלו. שלא כמעצמות-הכיבוש בגרמניה שבכוחן למנוע את הגרמנים מלעשות כל דבר שהוא בניגוד לרצונן המפורש, הרי ביכלתו של הארמיה לעשות כן רק בגבולות מצומצמים. אכן התגרות ברורה ביסודי ההסדר, כגון רדיפת האופוזיציה או המיעוט הערבי, אפשר לה שתעורר משבר ותביא לידי סירוב להכיר בחוקת המדינה. ואולם הצעת חוקה

האמת — ואבות־אבותיו של הקונסטיטוציונאליזם המודרני, הפוריטאנים של מהפכת קרומאול, אהבו לדמות בנפשם כי הם משבטי ישראל האבודים — אלא יש מקום לצעוד עוד צעד ולקשר את החוקה עם מסורת ישראל על „משיח ה'” ו„גוי קדוש” אשר יקים את שלטון הצדק העולמי. המסורת המוסרית והמדינית של העם היהודי לא זו בלבד שהוכיחה את כוחה בן־הקיים, אלא היא מושרשת (כהמשך הדברים באותה ציטטה) „בתפיסה המונותואיסטית של האלוה, לא־נראה, כל־יכול, אחד ואין שני, התגלמות הצדק המוחלט, אדון היקום ואבי־האדם.” היהדות „שאפה לא רק לשכלול היחיד, אלא לעיצוב מישטר חברתי.” גדולה מזו, לפי התלמוד קודמת בריאת התורה לבריאת העולם. אם למצות את משמעותם הפנימית והנורמטיבית של יסודות אלו במסורת היהודית, הרי יש מקום לומר, כי „היהדות היא תבנית לעיצוב חיי החברה בהתאם לציוויים עליונים.” המסורות העמוקה, אשר זיכתה עתה בהכרה בין־לאומית את מדינת ישראל, אפשר תביא עוד לידי כך ש„הצהרת הזכויות” התגשם בחוקה זו ביתר שלימות משנתגשמה בחוקות אשר היו רק הד בלבד לאותה אמונה עברית בשלטון החוק תחת שלטון אנשים.

(ג) מסכת החוקה ברורה ופשוטה. חלקיה שלושה, והם כוללים את בעיות היסוד (סעיפים א—א, ע"ה, ע"ז), מגילת הזכויות והגנתן המשפטית (סעיפים י"ב—כ"ה, ע"ו) וארגון השלטון (כ"ו — ע"ד). החלק האחרון מחולק חלוקת־מישנה לשלטון המחוקק, השלטון המגשים והשלטון השופט. לפנינו חוקה של ריפובליקה דימוקרטית, פרלמנטרית, מרוכזת במידה גבוהה. היא עולה, בפשטותה ובהיקפה, על כמה מן החוקות של תקופת אחר־המלחמה; והיא דומה מאוד לחוקת מדינת אירלנד החפשית, אך יש בה התקדמות ושיפור לעומתה. במרכז תכנית השלטון עומד השלטון המחוקק; לפי החוקה הזאת יתכן לחוקק במהירות וביעילות. אין כאן זכר למפלגות, אך יש לשער כי המפלגות יוסיפו לפעול כדרךן. המפלגות, עם כל ריבוי, הן יציבות למדי — ביחוד הגדולות שבהן — ויש להניח שמפלגות הפועלים יוסיפו לשלוט שנים רבות, אלא אם כן תנקוט מפ"מ בדרך האופוזיציה. המסכת הקונסטיטוציונית הולמת יפה מציאות פוליטית זו.

החוקה ניתן להתחלק לשלושה חלקים: (א) הגימה הפרוגרסיבית שבה, המבטאת את הפילוסופיה המדינית של תנועת הפועלים בישראל, שכוחה מכריע במדינה; (ב) נימת־הלואי הדתית שלה המקשרת אותה לתנ"ך; (ג) מסכת החוקה עצמה. (א) תנועת הפועלים העברית, וביחוד מפלגת פועלי ארץ־ישראל (אשר בוועידת ההסתדרות האחרונה ריכזה 57% מן הקולות), מאמינה בסוציאליזם דימוקראטי. הסתדרות העובדים אדירת־הכוח משפיעה על החיים המדיניים בישראל השפעה מכרעת יותר מארגונים מקצור עיים בארצות אחרות. במנהיגיה חוברו הכרה עמוקה בדימוקראטיה ראדיקאלית עם אמונה חזקה בסוציאליזם ובפעולה קולקטיבית על ידי המדינה. אך ככל שהם מתנגדים לטוטאליטאריות, הרי סוציאליסטים דימוקראטיים, האמונים על ברכי התרבות האירופית, נוטים בכל זאת לשים יתר מבטח במדינה מרוב האמריקנים. טיוטת החוקה מעידה עדות ברורה על כך בשעה שהיא מטילה על המדינה, בסעיף 22, „לשקוד להבטיח לכל אזרחיה, ללא פדות, רמת־חיים הוגנת וסיכוי שווה והוגן למחיה.” אך תקנות אלו אין בהן הידוש בחוקות של המאה העשרים; הרבה מן החוקות שלאחר מלחמת־העולם הראשונה כללו סעיפים מעין זה, ולעתים בצורה מפורטת הרבה יותר. חוקת ישראל למדה מנסיון ונתנה הוראות אלו בצורה מרוכזת יותר.

(ב) במגילת הזכויות נדון ביתר פרטות להלן, אך נעיר מיד הערה כללית, שהחוקה מביעה ברור ענין בעל משמעות סמלית עמוקה: המסורת העברית הקדומה של שלטון בשם המשפט והחוק אשר השפיעה על כל המחשבה המדינית המערבית חוזרת סוף סוף לביתה. ככל אשר נתוספו לה יסודות יווניים ורומיים וחוקה, הרי היא שעיצבה את מחשבתו של האדם המערבי, ביחוד האדם הפשוט, על ידי קריאתו בתנ"ך, על־ידי קריאת־הגור של הנביאים, והסיפורים הנצחיים כסיפור כרם נבות, מכל מקום, הרי הרעיון על מקורו האלוהי של כל חוק ומשפט הוקף כאן סאנקציות דתיות נמרצות שהיו נעדרות מן התורה הפילוסופית רצופת־הכניעה של הסטואה. לפיכך אמת בפי האומרים על החוקה החדשה כי „בכוללנו בתוך החוקה הצהרת זכויות־יסוד, הרי אין אנו הולכים פשוט בעקבות חוקות מודרניות, אלא אנו מחדשים מסורת עברית עתיקה” (ליאו כהן). לא זו בלבד שיש בזה מן

ד

בעיות היסוד שהחוקה מבקשת לפתור הן הבעיות הנוגעות נגיעה חיונית לכל שלטון קוב־ סטיטוציוני. ישראל מוגדרת כאן כריפובליקה דימוקרטית, ריבונית ועצמאית (סעיף ב'), וכנו־ עדת להיות הבית הלאומי של העם היהודי (סעיף ג'). ההוראה האחרונה — שהיא טבעית ומובנת לנוכח מחצבתה ההיסטורית של המדינה החדשה ומלחמת הציונות הארוכה שקדמה לה — יחידה בודאי במינה בתולדות כתיבת־חוקות בזמן הח־ דש. כל מדינה היא, כמובן, בית לאומי לעם מסוים. אך איני יודע שום חוקה האומרת זאת בפירוש. מכאן מתחייבת הוראה נוספת, שכל יהודי הרוצה להתישב בתחומה, רשאי להכנס. בזה נעוץ גורל המדינה, בִּיגוריון הביע זאת ברב־כוח, בשעה שאמר אחרי החלטת האומות המאוחדות (ב־3 בדצמבר 1947): „המדינה הח־ דשה חסרה דבר אחד — דבר חיוני — והוא רצי־ ני יותר מכל דבר אחר: היא חסרה יהודים...“ שרשיה של שאיפת המולדת עמוקים במסורת היהודית, וממילא תיעשה (או תוסיף להיות) ענין חיוני ליהודים בכל מקום שהם. החוקה מן ההכ־ רח שתביא יעוד זה בחשבון.

עם זאת קובעת החוקה שויון גמור של כל בני־האדם לפני החוק ושויון זכויות אזרחי ומדיני גמור לכל האזרחים. כל הפליה מאי־זה סוג שהוא אסורה, אם מטעמי גזע, דת, לשון או מין. כללים אלה אמנם נקבעו בהחלטת או־מ, ואולם ברי שהם היו מתחייבים בלאו הכי מן הרוח הדימוקראטית העזה המפעמת את האנשים והנשים אשר בנו את המולדת היהודית. חבל שהוכנסה כאן על ידי או־מ נימה של כפיה בשעה שידוע היה כי היהודים עומדים על שויון כזה ממילא. כיצד יוגשמו עקרונות אלו של או־מ בחלק הערבי של ארץ־ישראל, זוהי שאלה אחרת, הרת תלאות לעתיד.

להלן אנו מוצאים תקנות (סעיפים ח—י) בנוגע לאוצרות הטבע שבישראל, ביחוד המים והקרקע, והעתיקות. הפיקוח היסודי על חלקים אלה של הקנין הלאומי ניתן בידי המדינה, המוס־ מכת והנתבעת לחוקק תחוקה שתקיים את הת־ חייבויותיה. ברור שאי לזאת תצטרך מדינת יש־ ראל לעסוק מיד במנה הגונה של תיכנון. אך אין היא באה לתפקיד זה בלא הכנה; הסוכנות היהודית ושלוחותיה עסקו זה זמן רב בתיכנון. אכן כל תכניות וזפיתוח של הסוכנות היהודית

היו כרוכות, ובמידה מסוימת מותנות, בתחוקה מעין זו. בתחום זה כבתחומים אחרים של פעור־ לת הממשלה מתאמצת החוקה לקיים מידת רצי־ פות גדולה ככל האפשר. סעיף ע"ז קובע שהחור־ קים הקיימים במדינת ישראל בשעת מתן החוקה, יהיו שרירים וקיימים להבא. אלא אם כן יהיו סותרים את החוקה. רעיון זה מראה ברור שמדי־ נת ישראל, אשר הוכרזה ב־14 במאי 1948, כבר קיימת עכשיו והיא קודמת למתן החוקה. ניסוח זה הוא בניגוד למחשבה המדינית האמריקנית, וכהתאם לרעיונות אירופיים. מעין אני לומר שהוא אולי גם בניגוד למסורת היהודים הנזכרת, שלפיה קדמה התורה לבריאת העולם. האין במשמע מכאן שהחוקה קודמת למדינה?

לבסוף קובעת החוקה מדיניות־חוץ של שלום, החלטת או־מ רמזה שהחוקה תכלול תקנות ליי־ שוב סכסוכים בין־לאומיים בדרכי שלום ולהימנ־ עות משימוש בכוח. לדעת כותבי החוקה אין מדינה אחת יכולה להחליט על דרכים מיוחדות ליישוב סכסוכים, ועל כן קבעו שמדינת ישראל תבקש לעשות דברים אלו. כותבי החוקה בחרו בנוסחה הפשוטה והמקיפה של קאָלוג־בריאן (1928). יש לברך על גילוי זה של התמסרות ישראל לענין השלום. אך החוקה אינה מחייבת את מדינת ישראל לוותר על חלקים מן הריבונות שלה ככל שיידרש בקשר להצטרפות מדינת ישראל לארגון בין־לאומי. לאור ההתחייבות המפורשת על ריבונות שבסעיף ב', הרי השאלה היא אם מנסחי החוקה מבקשים לתלות את הש־ תתפזתה של מדינת ישראל בארגונים הבין־לאור־ מיים הקיימים, או אלו שלעתיד לבוא. בתיקון של החוקה, מן הראוי היה שההוראות על החוק הבין־ לאומי והמוניציפאלי אף הן תנוסחנה ביתר בהי־ רות. הטיוטה כמו שהיא מזכירה מצב משפטי מעין זה שהיה קיים בחוקת ויימאר או בחוקה האירית של 1937. אולי רצוי הדבר למעצמה גדולה להגדיר כללי חוק בין לאומי „המופרים באופן כללי“ כחוקים אשר הופרו על ידי המדי־ נה הנדונה, אך ספק אם רצוי הדבר למדינה קטנה ומן הראוי שיימצא לה קריטריון „בין־ לאומי“ יותר. לפי הנוסח הקיים יהיה על מדינת ישראל להכיר הכרה מפורשת בשפע חוקים בין־ לאומיים, אילו נאמר כאן „מוכרים על ידי של־ שת רבעי החברים של או־מ“, הרי היה בזה משום פתרון „בין־לאומי“ יותר.

שנתקיימה בדמות שלטונו הבלתי-מוגבל של הפרלמנט אשר רק דעת-הקהל בלבד מרסנת אותו בבריטניה, בצרפת ובארצות אחרות. ריסון זה מצד דעת-הקהל מכזיב על הרוב דוקא בשעה שתריסים קונסטיטוציוניים מעין אלו דרושים ביותר. הטענות כנגד מיבחן ופירוש משפטי מעין אלו נובעות בעיקר מן העובדה שחוקת ארצות-הברית קשה כל כך לתיקון, וזמן רב נדרש לשינויים. טיוטת החוקה נמנעת מן הקושי הזה, לדעת כותביה, על ידי שהיא מקילה על תהליך התיקון. בהפקידה אותו בידי שני שלישים מן הרשות המחוקקת, בשני מושבים רצופים, שאינם מרוי הקים זה מזה יותר מששה חדשים (סעיף ע"ה). ואולם ספק הוא אם באמת קל להשיג רוב כזה במשטר מרובה-מפלגות. וכן לא רצוי הדבר שהחוקה תהיה נתונה לשינויים רצופים. מידה מסוימת של סיגול על ידי פירושים ונוהג יש בה יתר גמישות ויעילות מתיקון פורמאלי.

ו

ארגון הממשלה אשר לו מוקדשת מרבית החלקים הנותרים של הטיוטה מתחלק להוראות בנוגע לרשות המחוקקת, המגשימה והשופטת. המסכת היא של דימוקראטיה פרלמנטרית מרוי כזת ביותר מן הטיפוס הצרפתי. מצער הדבר שארגון האומות המאוחדות קבע אבטיפוס מעין זה: קשה להבין מדוע ולמה הכניס ראשו בצד הפנימי הזה של חיי המדינה החדשה; וזמן הדין לשאול, באיזו מידה תראה עצמה האסיפה המכריזת כפותה על ידי הוראות אלו של החלטת האו"ם והטיוטה, האמנם רוצה העם היהודי לנסיין עוד הפעם דוקא באותה צורה של דימוקראטיה שהכזיבה ונכשלה: צירוף של ייצוג יחסי (עם מספר המפלגות הגדול הכרוך בו בהכרח) וממ" שלה התלויה להמשך שלטונה במוסד המחוקק מרובה-המפלגות המתחייב מאותו ייצוג. הואיל ויש נימוקים חזקים בעד ייצוג יחסי הנעוצים בפלגות האידיאולוגיות והדתיות החריפות בישראל, הרי נראה הדבר לרצוי מאד כי האסיפה תשקול באיזו מידה ראוי לה להסתלק מן התפיסה האורתודוקסית של „אהריות" פרלמנטרית התולה את חיי הקבינט בשגיונות של קואליציות מתוקקים, ולתת במקומה איזו תכנית אשר תעשה את תקופת-הכהונה של הרשות המגשימה בלתי תלויה בנדנודי רצונו של הפרלמנט. החוקה מכרעת לצד נשיא הנבחר לחמש שנים על ידי בית המחוקקים, על מנת לכרוא מעין יציבות.

ה

מגילת הזכויות הכלולה בסעיפים י"ב—כ"ה משקפת את נסיון שלושים השנה האחרונות. בעוד שזכויות היסוד כוללות את החירויות המסורתיות של האדם מהתערבות שלטון שרי רותית, הרי חירות הביטוי והדיבור אינה מקיפה את הניבים והפירסומים „שיש בהם משום לעז או ניבול-פה, או שיש בהם כדי לעורר שנאה גזעית ודתית". כיוצא בזה, אין חירות הביטוי זכות שיכולים לתבוע לעצמם הללו הממליצים על דיכוי זכויות האדם, או על דיכוי המישטר הדימוקראטי. הוראות מעין אלו אנו מוצאים בכמה מן החוקות החדשות באירופה; הן נובות עת מן הנסיון שנתנסתה אירופה בתלול הזכר יות הקונסטיטוציוניות של הריפובליקה הויימארית בידי היטלר. אך יש לזכור, כמובן, שהוראות אלו הן הרב-פיפיות, ועלולות להביא לידי דיכוי תנועות שאינן רצויות לממשלה השלטת. על בתי-הדין בישראל יהיה לגלות חכמה יתרה על מנת לפתח עקרונות קונסטיטוציוניים אלו לידי חוקים טובים ונכונים.

כנזכר, הכרת זכויות היסוד בחוקת ישראל היא בעלת משמעות סמלית גדולה לעולם המודרני, כי הזכויות הללו אחד משרשיהן העמוקים נעוץ במסורת המתשבה המדינית העברית העתיקה. בשעה שהצעת החוקה אומרת בפירוש כי „התחוקה העתידה בישראל תתנהל לאור עקרונות היסוד של החוק היהודי", הריהי מוסיפה על מה שנקבע בזכויות היסוד: הקשר בין הישן והחדש. לא כאן המקום לפרש את הזכויות השוררות; די אם נאמר שהחוקה מקיפה בלא לשקוע בפרטים שאינם חשובים, כחוקה הבאוארית, למשל, הקובעת את זכות ההנאה מן הטבע ואת זכות הטיול ביערות. הזכות היחידה החסרה, בהשוואה לזכויות שבחוקת אמריקה, היא הזכות לשאת נשק. זכות זו אבד עליה כלח בדור הטאנק והאווירון.

שום מגילת זכויות, וההי כתובה כאשר תהיה, אינה שווה בנייר שהיא כתובה עליה, אם אינה נתמכת על ידי שני כוחות ממשיים: א) הרגש הקיי בוצי אשר עליו דיבר רוטו בקראו לו „הקונסטיטוציה האמתית החוקה על לבות האזרחים", וב) פירוש החוקה על ידי בתי הדין המגן עליה מפני המגמה הטבעית של גופים מוציאים לפועל ומחוקקים לעבור על גבולותיה. הרי זה דבר בעל חשיבות גדולה, שטיטת החוקה מסתלקת מן המסורת האירופית של המדינה האבסולוטיסטית

החלטת אר"מ הגיחה בסתורם, גילו כותבי הטיוטה חכמה יתירה, כגון בהעדיפם לשכת נבחרים אחת על שתי לשכות, בהחליטם להקים את בתי הדין כבעלי סמכות שוה ועצמאית ולהבדיל בין בית-דין גבוה לבית-דין עליון, וכן בהחליטם לאסור על השתתפות פקידי המדינה במוסד המוחקק. הנסיון האירופי, המרשה ואף מעודד מגמה זו, עשוי לתקוע את הביורוקרטיה בין אלה עשומה עליהם לפקח עליה, — מיבנה מדאיג וכושל אשר השלטון הצבאי האמריקני והבריטי גלחם בעוז לסלקו מן הזירה הגרמנית. הטענות הנושנות על שתי לשכות אינן עומדות בפני בקורת התנאים של המאה העשרים; לשכה שניה אין לה צידוק אלא במדינה פדראלית הזקוקה ללשכה נוספת המייצגת את החטיבות שמתן מור"כבת המדינה.

ז

כללו של דבר, הטיוטה שלפנינו היא התחלה מצוינת ובסיס משובח לעבודת האסיפה המכוננת. אם השלטון באסיפה יהיה בידי תנועת הפועלים, הרי החוקה התקבל ברובה כמו שהיא. יתכן שאם יהיה צורך לשמור על עמדתו המכרעת של הפר"ל מנט מבחינת שתי מפלגות הפועלים, הרי תחלטנה לבטל את שיטת הבחירות היחסיות. צעד כזה יתפרש מן הסתם כצעד המכוון נגד המיעוטים. אם ההתלהבות והמסירות שגילו יהודי ארץ-ישראל בהחייאת שממות הארץ תצטרפנה גם להפיכת החוקה המוצעת לממשות אשר רוח הנביאים חיה בה, כנאמר באקדמה, הרי תהיה למסגרת של מדינה למופת. אם כן יהיה, תזקה עליה שתגשר את התהום בין מזרח למערב, בין קפיטליזם לקומוניזם, על ידי הוכיחה את כושר קיומה ותיותה של דימוקראטיה סוציאליסטית ואמונתה בערך האדם ובקדושת התיים האנושיים.

יתכן כי הסדר הזה יסייע לאיזון היחסים הבלתי-יציבים בין בית הנבחרים ובין המועצה המוציאה לפועל. אך הנסיון הצרפתי מעורר ספקות. מתי קבל יותר על הדעת למזג את הכהונה הזאת עם כהונת ראש המיניסטרים, ולשוות יתר יציבות על ידי כך לו, וכן למועצה אשר הוא עומד בראשה. מדינת ישראל תעמוד לפני הרבה בעיות המורות; אם תוכל הריפובליקה הצעירה לקבל את השיטה השווייצית המתירה לשלטון המגשים להציע חוקים, בעוד שהשלטון המוחקק מחליט עליהם, הרי הדבר עשוי לסייע הרבה בדרכה לחוף-מבטחים.

לאמיתו של דבר, יש שלושה טיפוסים של ארגון דימוקראטי מוצלה, וטיפוס אחד שלא הצליח לחלוטין. הטיפוס הראשון הוא הדימוקראטיה הפרלמנטרית הבריטית, המושרשת עמוק במסורת העם הבריטי, ושהועתקה בהצלחה גם בארצות השפלה ובסקאנדינאוויה. הרי הטיפוס האמריקני, אשר זכה למחקים לא-מוצלחים באמריקה הדרומית, המעמיד ראש נבחר באופן בלתי-תלוי על ידי העם בראש השלטון המגשים למול הגופים המוחקקים, הוא הטיפוס הקרוי דימוקראטיה של נשיא. והשלישי הוא הטיפוס השווייצרי, אשר אין לו מחקים, אך עלה יפה במכורתו, והמעמיד את הרשות המוחקקת והמגשימה על רמה אחת, שוה, וכל אחת מהן עליונה בתחומה. הטיפוס הכושל כשלון מובהק הוא הטיפוס המודרני גם על ידי הריפובליקה הצרפתית, אך נוסה גם כן בגרמניה של ויימאר וכמה מהמדינות היוררות. סבורני כי האסיפה המכוננת תצדק מלוא הצדקה אם תדחה קו זה שבהחלטת אר"מ; הרי תתבקש לעשות כן בענינים חשובים פחות. הדבר הוא בעל חשיבות גדולה, שהרי בו תלוי גורל המולדת לשבט או לחסד. בנוגע לכמה ענינים השנויים במחלוקת, אשר

מדע ותעשיה במדינת ישראל

ה. סמואל

בישיבות סגורות של גופים ציבוריים ופרטיים שונים. זוהי בעיה המצריכה פעולה דחופה. ללא דיחוי כלשהו. ואפשריות שתי גישות לבעיה זו, הטענות מזיגה והמצריכות תכניות מסוימות וברורות, — גישה מנקודת-ראות כלכלית וגישה מנקודת-ראות טכנולוגית. מאמרנו זה ידון בגישה השניה.

גידולה הבריא של תעשיית ארץ מסוימת קשור קשר אמיץ בהתפתחות המדעים הטהורים והשימושיים בתוכה. ההתקדמות הכלכלית תלויה במידה גוברת והולכת, בבסיס המדעי. אין תעשייה יכולה לעמוד בהתחרות אלא אם כן יש בה מן העירנות ומכושרת-ההסתגלות, כדי לנצל בהתמדה את ההתקדמות המדעית. הדבר נכון ביחוד לגבי תעשיות חדשות, כגון תעשיות החשמל והחמימה, שעליהן ללכת בעקבות התמרו רות המהירות בהתפתחות המדעית. אבל כלל זה נכון גם לגבי התעשיות הקשישות יותר, שהבסיס המדעי שלהן מוצק יותר. שהרי אף תעשיות אלה חייבות להפחית את הוצאות הייצור על-ידי שיפור התהליכים ושכלולם ועל-ידי הנהגת השימוש בחמרים חדשים, לצורך ההזלה וכושר ההתחרות. וכן על התעשיות האלה לעקוב אחרי הצרכים המשתנים ואחרי הטעם המשתנה של הצרכן, ולהעביר חפצי-מותרות לתחום המיצרכים שאין לוותר עליהם, באופן המאפשר ייצור בהיקף מורחב וביתר זול.

כל הדברים האלה נכונים לא לבד לגבי השוק הפנימי אלא במידה עוד יותר מרובה לגבי התעשיות שמטרתן הוא היצוא, והשוואות להתחרות בתוצרים רבים של ארצות חוץ שונות, שבהן שוררים תנאים אחרים של שכר, ארצות שמקורות חמרי-הגלם שלהן שונים גם הם וכן שונות ונבדלות שיטות הייצור.

ואם דברים אלה נכונים ומקובלים לגבי כל הארצות המבקשות לקיים את המנגנון התעשייתי שלהן — מקובלים להלכה על כל פנים, ואם גם לא תמיד למעשה, הריהם נכונים שבעתים לגבי מדינת ישראל. לפנינו כל הבעיות, העומדות לפני ארץ חרשית. בשעה שאנו רוצים להחליף תוצרים רפואיים שלנו בקפה מגואטימאלה, חייבים תוצרים אלה להיות טובים

כושרת-הקליטה של ארץ אינו בגדר כמות מוחלטת, אלא הוא תלוי במצב התפתחותן של החקלאות והתעשייה. כדי להגיע לצפיפות האוכרלוסיה המקווה ברוח מדיניות-העליה של מדינת ישראל החדשה, דרושה הרחבה של ממש בסקטור התעשייתי במשק הארץ. במאה האחרונה חל גידול עצום באוכלוסיה של כמה ארצות, כבריטניה, איטליה וגרמניה באירופה, ושל ארצות הברית מעבר לאוקינוס. הגידול של האוכלוסיה בארצות אירופה בין השנים 1800—1910 היה בשיעור 300% בקירוב, ואילו בארצות הברית גדלה האוכלוסיה מחמשה מיליונים עד 92 מיליון, שהם בקירוב 1,800 אחוזים. בכל המקרים הוחש גידולה של האוכלוסיה במחצית השניה של המאה, וניתוח מדויק ומפורט יותר של תהליך הגידול מראה בכל המקרים, שגידולה של האינדוסטריאליזציה בכל ארץ וארץ הוא שנתן את האפשרות לגידול אוכלוסיה מוגברת; הוא שהוליד גידול זה, זירזו ואף קבע את תנאיו. המעבר לחברה חרשנית לא היה אולי מקור יחיד לתהליך זה, אבל אין ספק שהיתה מניע עיקרי לו, והחשוב שבגורמיו.

כל אלה הם בבחינת מושכלות ראשונים בימינו. ואין צורך ואין שהות להרחיב את הדיוור על כך, זוהי, בעצם, הנחה קודמת לדעות המובעות במאמר הזה. אם נביא בעשר השנים הבאות למדינת ישראל כמיליון יהודים, אין לפנינו אלא שתי אפשרויות: או שנכפיל ונשלב את המשק התעשייתי שלנו, או שנקים בנין כלכלי בארץ, שלא יוכל לקיים את עצמו בלי תמיכה מתמדת ורצופה מן החוץ. בתקופה הראשונה של ההתישבות בארץ הזאת היתה ארץ-ישראל למעין קאליפורניה של אירופה. בתקופה הבאה עליה להיות, בו בזמן, ל"אנגליה החדשה" של המזרח התיכון.

הבסיס המדעי של התעשייה

שאלת האינדוסטריאליזציה היא, משום כך, אחת משאלות-היסוד של קיומנו ושל עמידתנו ברשות עצמנו. אין זו בעיה שאפשר להניח אותה למקרה העיוור, או לסכום-תאמצים השורגים והנפרדים של יחידים, או ליוכוחים ממושכים

לסביבה החדשה עלידי מחקר מדעי ועלידי עבודת פיתוח תעשייתי. תפקיד זה קל יותר במקצת בענפים „היהודיים“, כגון, ענפי הטכסטיל וליטוש היהלומים, שבהם אין מחסור בכוחות-מילואים של מכוננים ופועלים מומחים יהודיים הקשורים למסורת הטכנית של הענף התעשייתי המסויים. אבל הדרך מלודו עד „לודויה“ היא לא תמיד פשוטה, והיא נעשית עוד יותר קשה בענפי תעשיות מסוימים, שבהם עסקו המהנדסים והמכוננים היהודים בגולה ובעיקר בעבודות-מחקר, או שהיו פעילים במחלקת המכירה, אבל לא טיפלו בתהליך-הייצור כשהוא לעצמו.

נביא דוגמא אחת. כבר נעשו נסיונות רבים לייצר לבנים בארץ-ישראל בטרם הצליחו מפעלי „נעמן“ בנסיון. אבל ייצור הלבנים עם תבן הוא, כידוע, מלאכה עתיקה מאד בהיסטוריה. כשנכדו של נסיונותינו הראשונים פנתה התעשיה שלנו ללבני-סיליקט. ומענין הדבר לזכור, כי עוד בימי הרצל המליצה ועדת-המחקר של זיידנר וקמינצקי על השימוש בלבני סיליקט, על יסוד חמרי-הגלם הקיימים בארץ-ישראל. זהו לפנינו שני היסודות של הבעיה: הקשיים הכרוכים בהעברת תעשיה ידועה, הצורך להתגבר על הקשיים האלה, בעזרתו ובעצתו של המדע השירמשי.

כל הבעיות האמורות קשות יותר, כמובן, במקרה של התעשיות המכוננות בעיקרן לשוקי-חוץ. מכיון שארץ-ישראל היא ארץ זבת חלב ודבש, אבל אין בה לא פחם ולא ברזל, פירושה של אוכלוסיה צפופה יותר הוא לא לבד יבוא מוגבר של סחורות-צריכה, אלא אף יבוא של כל מיני מכונות כבדות. בעד המכונות האלה יש לשלם. לפיכך יהיה צורך בקרוב בתעשיות-יצוא נוספות, מלבד ענפי ההדריים, היהלומים, הטכסטיל, התכשירים הרפואיים והתמרוקים. הציבור בארץ אפשר אולי לצפות מידו שיקנה מתוצרת הארץ, בלי להקפיד כל כך על האיכות, ואולם ארצות-חוץ לא יקבלו מאתנו מה שאנו רוצים לייצר, אלא מה שהן רוצות לקנות. ואין דרך לפיתוח שוקי היצוא של כלכלתנו אלא על ידי שיפור מתמיד של איכות התוצרת. שכן יהיה עלינו להתחרות במאמצים גדולים ומתמידים של ארצות אחרות, אל המכון לטכנולוגיה בשירקאגו בא פעם יצרן של סוכריות לשאול מה הסיבה שהמילוי הרך של הסוכריות מבצבץ ויוצא מבעד לציפוי של השוקולדה, כל פעם

חולים כאמריקניים, אף שתעשיות התכשירים הרפואיים של אמריקה — ברשותן שוק פנימי עצום, והן מסתייעות גם במרכזי-מחקר חימיים ורפואיים עצומים. לא יהיה לנו כל סיכוי אם לא נדע לנצל את ההישגים האחרונים של המדע לשם הפחתת הוצאות הייצור, ואם לא נדע לשפר ולשכלל את התכשירים הרפואיים ולייצר תכשירים חדשים, שכל אחד מהם יתן לנו יתרון ארצי לגבי מתחרינו. ואולם, אף על פי שהתעשיה הפרמאצבטית הקטנה שלנו כבר נמנית עם התעשיות המבוססות באופן יחסי, לא נוכל לומר אפילו כמה מפעלים מבוססים מסוג זה יש לנו באמת בענף זה בארץ. בתקופת המחסור בסחורות-צריכה, ששרר בזמן המלחמה ומיד לאחר המלחמה, היינו נתונים בגן-עזן של שוטים ממש. כמעט כל מה שיכולנו לייצר אפשר היה למכור. ואולם ההתחרות הבינ-לאומית הגוברת והולכת תביאנו למבחן קשה ואין אנו יודעים כמה ממפעלינו התעשייתיים ומהישגינו בשטח זה יעמדו בו. הואיל והיקף הפעולה קטן, וכמה תהליכים ומכונות מיושנים וכן הטיפול בחומר וכיצא באלה, הרי התפוקה של פועל-לשעה היא, לעתים קרובות, נמוכה בהשוואה לארצות אחרות, ובכמה מקרים נמוכה עד כדי גיחוך, ואין אנו יכולים להיות בטוחים אלא בדבר אחד, והוא, כי לא כל המפעלים והתעשיות שלנו, הקיימים כיום, יוכלו להתקיים גם בעתיד.

אף על פי שבעיה זו של קיום תעשיותינו היא בעיה רצינית, אין היא אלא הצד האחד של המטבע ולא הצד העיקרי. שכן ראגה זו משותפת לנו ולשאר ארצות-תעשיה. ואילו ארצנו — עדיין אינה ראויה לשם ארץ תעשייתית. כי עדיין אין ברשותנו מנגנון-ייצור, שירשה לנו לקלוט עליה המונית במשך שנים רבות. חשובה מזה בשבילנו הבעיה של יצירת תעשיות חדשות.

ההכנה המדעית

הבעיה הטכנולוגית העיקרית שתעמוד לפני מדינת ישראל בשנים הבאות לא תהיה כיצד לייצור תעשיות חדשות לחלוטין, אלא — כיצד להעביר לארץ החדשה, שתנאיה חדשים, תהליכים טכניים מוכרים וידועים יפה. ואין המדובר בהעברה מיכאנית בלבד. חמרי גלם, אקלים, תנאי עבודה, היקף הפעולות, השימוש בחמרי-לואי, וגורמים רבים אחרים, השונים בארץ מבחוץ-לארץ, וכל אחד מהתנאים הללו יש לסגל

כראוי התהליך החדש ועד שייבחן בקנה מידה תעשייני למחצה במעבדה נסיונית חזיתית-תעשייתית, או בבתי מלאכה מיכאניים או חשמליים, בשביל השלב הזה שבין הנסיון המדעי במעבדה ובין הייצור במלוא ההיקף בבית-החרושת המוגמר. המציאו האמריקנים את הסיסמה: „עליך להרויח רווחיך בקנה-מידה גדול ולהפסיד הפסדיך בקנה-מידה קטן“.

הצורך במדעים טהורים ושימושיים שני צעדים אלה אפשר להשוות, בקירוב, אבל רק בקירוב, לעבודתם של איש המדע הטהור ואיש המדע השימושי. מדע-היסוד מוליד רעיונות חדשים המביאים לידי הקמתן של תעשיות חדשות ולידי ייצורם של תוצרים חדשים, ואילו המדע השימושי מתענין בעיקר בפיתוחם של התוצרים הקיימים, ובהנהגת השימוש בהם רים חדשים, בניתוח הדוגמה והצורה החיצונית, בבקורת המדעית על איכות החמרים, וכן הלאה. המדע הטהור מתווה תמיד את הצד היסודי, ואילו המדע השימושי מתענין תמיד בצעדים המעשיים של הייצור. באופן כזה קשורה ההתקדמות של המדע השימושי בזרם מתמיד של רעיונות חדשים ושל תגליות חדשות ממקורות המדע הטהור. איש-המדע השימושי ניגש לרעיון חדש או לתהליך חדש או למידגם ראשון, ובודקם מבחינה מעשית — ואם גם עדיין לא בעיניו של מהנדס-ייצור. התחום שבין המדע הטהור ובין המדע השימושי אינו נוקשה כמובן, אלא הוא נתון במצב של תנועה, ושני השטחים קשורים ומעוררים זה בזה. כל תעשיותיו האלקטרוטכניות הענקיות של העולם — מקורן בחקר האקדמי הטהור של פאראדיי על הקשר שבין החשמל והמגנטיות. מאידך גיסא הרי הפיסיקאים לא הקימו בנין לתפארת של תרמודינאמיקה קלאסית אלא לאחר שכבר הומצאה מכונת הקרי טור, והתיאוריה של הקואנטים לא נולדה אלא בעזרת מדידות מדויקות של קרינת גופים מחומרים. בזמן שהיו דרושות מידות-תקנים לקרינת האור מחוטי מנורת-החשמל שהומצאה זמן קצר לפני כן.

נמצא כי העבודה המדעית היא חטיבה אחת, כחטיבה השלימה של ההשכלה המדעית והטכנית. הצורך להניח יסודות מדעיים איתנים לאיני דוסטריאליזציה של מישטר משקי נעשה ברור ודחוף יותר עם כל התקדמות בשדה טכני כלי-שהו. ההתקדמות העצומה בטכנולוגיה האמרי-

שמוכרים וטכניות אלה בקורכת מסוים. לאחר הקירה ודרישה קצרה הוברר שהרכבות בקו זה מגיעות לגובה כה רב מעל-פניהיהם, שלחץ האויר החיצוני מופחת במידה ניכרת. וזו הסיבה לתקלה. הרי זו דוגמה קטנה לסיוע שהתעשייה האמריקנית מסתייעת במחקר המדעי, שמטרתו לשפר את האיכות ולהפחית את הוצאות הייצור. בדרך כלל אפשר להבחין בין שני שלבים שונים של המחקר המדעי, שיש לעבור אותם בטרם יוחל בייצור ממשי של תוצר חדש. שלב ראשון הוא שלב המעבדה. החוקר המדעי במעבדה מפתח רעיון חדש ותהליך חזימי מסוים בכמו יות חומר קטנות, במידה הדרושה בשביל מבתנה בלבד. או שהוא מרכיב מידגם ראשון של מכשיר מיכאני או חשמלי. בשלב זה של העבודה משתנה על הרוב הרעיון המקורי ועובר גילגולים שונים. עד שהוא יוצא מחיתוליו ומגיע לכלל בגרות. לבסוף מגיע התהליך או המידגם לכלל השלמה. ורק אז קיים היסוד המדעי המוצק לייצורו החרשתי של תוצר חדש.

אבל התנאים בבית-החרושת שונים בהחלט מן התנאים במעבדה. בבית-חרושת חזימי אין הכמויות התעשייניות של החמרים עוברות דרך מבחנות של זכוכית אלא דרך מיכלי-מתכת גדולי שטבעם להתליך בזמנים ובמקומות לא-צפויים. אם במעבדה אתה מערבב שני חמרים שונים עליידי טלטול במבחנה של זכוכית בידך, הרי בבית-החרושת אתה נזקק בנקודה זו למעורר פל. מבעיר-בזנון של המעבדה לא יכירנו מקומו בייצור החרשתי. שם משתמשים בתנור מחומר שנבחר במיוחד אחרי שיקול רב, שכן כושר הולכת-החום של חומר זה טעון הישוב מדויק, זכו וכו'. וכן בתעשיות אחרות, אי אפשר להקים בית-חרושת או להשקיע סכום כסף גדול במפעל חדש על בסיס של נסיונות-מעבדה בלבד. כל העושה כן, מביא צרה על ראשו. וההיסטוריה התעשיינית של כל הארצות מראה, מה רבו הכשלונות הכלכליים בשל סיבה זו. אף ארץ-ישראל יש לה דוגמות מספיקות בשטח זה. אם אין מבחינים במחלות-ילדות אלה של התהליך החדש בייצור אלא לאחר שהובררה התכנית של המפעל, ולאחר שהוקמו בניניו והוזמנו ואף הורכבו המכונות וההון המושקע אבד כולו או קצתו — ולעתים קרובות ההפסד עצום והרוזר-בות קטנות — הרי פירושו של דבר מכת-מות למפעל כולו. לפיכך, נקטו בעשרות השנים האחרונות כלל גדול, שלא לגשת לייצור עד שיפותח

שלך? ואיש המדע השיב: „אדוני ראש המסד שלה. תוך שנים מעטות יהיה בידך לגבות ממנה מסים“.

כללו של דבר: גידול ניכר במנגנון התעשייתי שלנו, והקליטה של המוני עולים, לא יהיו אפשריים, אלא אם כן יסללו המוסדות השונים של המדע הטהור והשימושי בארץ את הדרך לפנייהם. על התעשיות עצמן לתבוע הקמת כמה מוסדות מסוג זה, שיהיו מצוידים יפה, ושיקיימו את המגע המתמיד וחילופי הרעיונות עם המדע המתפתח במהירות. שכן בלעדיהם לא יוכלו התעשיות לצאת למרחב, וסופן להתישן תוך תקופת זמן קצרה.

כוח־אדם מדעי

תנאי־קודם נוסף לאינדוסטריאליזציה של המדינה החדשה הוא חיל מילואים מספיק של כוח־אדם מדעי וטכני. הואיל ורוב מוסדות המדע שלנו עוסקים בעיקר בחינוך ובהשכלה גבוהה, מניחים רבים, שבעיה זו נפתרה. ולא היא. אמנם מוסדותינו הגבוהים מעמידים דור של מהנדסים, חימאים, הנגשים לעבודתם לאחר שרכשו השכל לה יסודית במקצועם. המלחמה הוכיחה כי החיר נוך הטכני בישראל מושגת על יסודות איתנים. בוגרי התכנון קנו שם טוב לעצמם ולבית האולפנא שלהם בתקופת המלחמה, ומובטח לנו שנוכל לספק לתעשיות הגדולות שלנו טכנאים צעירים וטובים במספר מספיק.

ואולם לא די בזה. מצבנו רופף במקצת בשני שטחים. ראשית כל, חסרים בארץ הזאת, מהנדרסים בעלי נסיון־ייצור חריש. ברוב המקרים לא עסק המהנדס היהודי באירופה בתהליכי הייצור, כשהם לעצמם. על הרוב עסק במחקר, או במחלקת המכירה. אף על פי כן הגיעו לארץ כמה מהנדסי־ייצור בעלי נסיון. אבל מספרם בין העולים החדשים פוחת והולך במהירות רבה. באמריקה רבים מאוד המומחים הטכניים היהודים מסוג זה. אבל רק מעטים מהם מצאו דרכם אלינו. הללו שיחליטו סוף סוף לעלות לארץ ולהשתקע בה, יבואו ויעבדו בארץ כמונו. אבל אלה מהם שאינם בטוחים בעצמם ואינם בטוחים בנו, ורוצים שהדלת לאמריקה לא תינעל בפניהם. נמנע מהם, למעשה, לבוא הנה מטעמים כספיים. על כל פנים, אפשר לעשות משהו למען חיזוק המגע שלנו עם הטכנאים היהודים באמריקה, ויש להסתייע לפחות בשירותם של כמה מהם בתפקיד מיעוץ. האגודה האמריקנית

קנית והרוסית, המאיימת על כלכלת אירופה ועל עצם עצמאותה, שרשה נעוץ, במידה לא מעטה, בעבודות־המחקר המרובות והקדחתניות, שנעשו בשתי הארצות האמורות בהיקף עצום כל כך, עד שניתן לומר (בלשונו של מארכס) כי תמורה כמותית תופכת במקרה דידן לתמורה איכותית.

בארצות רבות נעשים חלקים מסוימים של עבודה מסוג זה במעבדות־המחקר של המפעלים הגדולים, הרוכשים להם את מיטב המוחות בעולם המדעי בשכר דמיוני, ומרויחים בכל זאת בעסק זה. החברה „ג'נרל אלקטריק“ למשל, שידלה את פרופ' לאנגמואיר, בעל פרס נובל, להצטרף לחברת־העובדים של מעבדותיה, וכן חוקרים רבים אחרים אנשי המדע הטהור, גישה רחבת־מבט זו לניהול העסקים נתנה לחברה את האפשרות לפתח, תוך עשר שנים, את אור הניר און; להגדיל את אורך־ימיה של המנורה ב־150%; את תפוקת האור שלה ב־44%; ולהפחית את הוצאות ייצורה ב־62.5%. ואין זה אלא תוצר אחד מרבים של אותה חברה. כששאל כתב־הטורים האלה את פרופ' קונדון, ממעבדות המחקר של חברת „וסטינגהאוז“ בפיטסבורג, מה ראתה החברה הזאת להקים לו מעבדה חדשה, לשם מחקר אקדמי טהור בפיסיקה אטומית, אמר: „המנהלים סבורים, שכדאי להם הדבר אם אנו אוכלים ארוחת־צהרים עם המהנדסים שלהם ובאותה שעה דנים עמם על בעיותיהם“. בתנאים המוגבלים של מדינת ישראל נראים סיפורים אלה כרחוקים מן המציאות. רוב מפעלינו התעשייתיים אינם גדולים אפילו לצידו של חדר קטן בירכתי המיפעל כמעבדת־מחקר, ולגבי בתי חרושת אשר אינם קיימים אלא על גבי הנייר, כתכניות לעתיד, נראה המצב עוד יותר חסר תקווה. לפיכך מורגש יותר ויותר הצורך, שמוסד דותינו הציבוריים יגדילו את פעולתם למען התעשיות שלנו, הקיימות והעתידות לקום. לער תים קרובות יצטרכו לעשות זאת ללא כל תשלום, אבל כספי הציבור, שיוצאו לתכלית זו, יהיו בגדר השקעה טובה. אכן, החקר המדעי הוא השקעה טובה ביותר לכל ציבור, ובפרט לציבור המקיים מדינה חדשה על בסיס התישבות בארץ חדשה. ואף שהכרה זו היא הדבר החדש בעיני המדינאים, ולא עמדו עליה אלא בעשרות השנים האחרונות, אין זה סוד בשביל אנשי המדע. לפני מאה שנה, שאל גלאדסטון את פא־ראדיי: „מה טעם ותועלת בתגלית החדשה

שים רבים. על כן נצטרך לשלוח כמה מצעירינו לחוץ-לארץ, כפי שעושות ארצות אחרות. אך אסור לנו שנחזור על שגיאות העבר. פרחי המדע שלנו אין לשלחם בגיל מוקדם מדי, כי אם לאחר שלמדו כאן הרבה ככל האפשר. ככל שיהיו מוכנים יותר, כן ישכילו להפיק תועלת מרובה יותר מזמן-הלימודים המוגבל שלהם בחוץ-לארץ, וכן יוכלו לעבוד לא כתלמידים בלבד, אלא כחברים למוריהם החדשים. אין זמן לימודם צריך להיות קצר מדי, שכן אין להגיע למדרגה של איש-מדע חשוב באיזה שטח שהוא בשנת לימודים ומחקר אחת או שתיים אחרי הדוקטוראט. יתר על כן, יש להבטיח שיישלחו לא בני עשיריים דוקא, אלא צעירים שאימונם ולימודם הנר סף עתידים להביא את התועלת המרובה ביותר לאומה.

בינתיים עלינו לשמור על אוצר אנשי המדע הקשישים שלנו ולנצל את יכולתם כמיטב האפשר. רות רבים מהם עובדים עבודה קשה מדי ועמר סים משא לעיפה, משא חפיקים לא-מדעיים. כמה מהם ששהו בארץ עשר עד עשרים שנה ללא הפסקה, זקוקים מאוד למגע חדש ולחילופי רעיונות עם חבריהם למקצוע בחוץ-לארץ. ויש גם מספר ניכר של אנשי-מדע חשובים, שלא מצאו את מקומם בארץ, מסיבה זו או אחרת, והם מבזבזים ימיהם בתפקידים של מה בכך, בפעולה לא-מדעית. קבוצת אנשי המדע הקשישים העומרים לרשותנו כיום ניתנה לנו על-ידי הגולה, אבל קשה להניח, שנס דומה של קיבוץ-גלויות מדעי יתרחש שנית. אם אנשים אלה לא ייצרו את המסורת של המדעים ושל החקירה המדעית — תהיה מדינת ישראל זקוקה למאמץ גדול שבעתים ולזמן ארוך פי עשרה, כדי להניח את היסוד הדרוש. ובינתיים אנו עלולים אולי להפסיד לחלוטין את היתרון הטכני, המדעי והתעשייתי שלנו במזרח התיכון.

כאן מקום להעיר הערה על דרכי גיהול-התעשיות שלנו. איש המדע היוצא מן המעבדה שלו ונכנס לתחום חיי המעשה, נתקל פתאום בכוחות, המעכבים יותר משהם מקדמים את התפתחות התעשייה בארץ. אין המשטר הכלכלי הנוכחי קולט בקלות את התוצאות של התגליות המדעיות. האנארכיה השוררת בשדה ההתחרות הכלכלית, האינרציה מצד ארגוני השיזוק, המאבק המתמיד בין הקבוצות המתחרות זו בזו, ההשקעות שנעשו בעבר במכונות מסוג מסוים ובבניינים מסוימים, שיטות המונופולין וכמה

למען התכנון, למשל, יש בה הרבה מומחים מפורסמים שישמחו בודאי להושיט יד עוזרת לתעשיות של מדינת ישראל. אף על פי שכל התכניות מסוג זה לא נתגשמו עד כה, בשל התנאים הפוליטיים — וכן בשל אינרציה רוחנית מסוימת מצד הישוב לעניינים הנוגעים למדע ולטכנולוגיה — אין המצב נטול-תקוה.

חשובים לא פחות מהם הם האנשים מן הסוג האחר, היינו חוקרים מדעיים בעלי-נסיון, שיוכלו לתפוס עמדות אחראיות במוסדות המדע הגבריים שלנו, בלי גרעין של אנשים בעלי סגולות מעולות של הנהגה ומחשבות מדעיות מקוריות, עלולים חיינו האינטלקטואליים בשדה המדע והטכנולוגיה להתבזבז ולכלות לריק, ואתם תרד לטמיון גם ההתקדמות התעשיינית שלנו. כיום עוד עומדים לרשותנו כמה אישים חשובים בענפי המאתימטיקה, הפיסיקה, החימיה והאלקטרוניקה, אבל בענפים הטכניים יותר כבר דלל מלאי אנשי-המדע האירופיים שלנו. ובארצות שמחוץ לאירופה מעטים היהודים בין המהנדסים המדעיים בפאקולטות של המוסדות הטכנולוגיים. בשטח זה אנו נתונים בצרה גדולה, וספק הוא, אם פאקולטה כשל התכנון אפשר היה לחזור ולהרכיבה בתנאים הנוכחיים. אכן, הקאתדרה להרמודינאמיקה, למשל, שבתכנון, היתה פנויה כמה שנים, משום שלא נמצא מרעמד מתאים. גרעין כזה של אנשי מדע טכנולוגיים ממדרגה ראשונה דרוש בשביל האינדוסטריאליזציה שלנו טמש כשאר גורמים. ובינתיים מודקנים גם האנשי

שים שעלו לארץ בעשרים השנים האחרונות. יש למצוא אמצעים להבטיח את חבר העובדים המדעי, הדרוש בשביל הדורות הבאים. אנו נתונים במצב דומה למצבן של ארצות קטנות אחרות — גם אם יהיו לנו במסיבות המוצלחות ביותר, איש-מדע אחד או שנים חשובים בשטח מסוים, אך לא בכל השטחים כולם. אבל אין אנו עשירים כל כך שנוכל לתת לסטודנטים שלנו מיבתר מזהיר של מורים ומומחים, כדוגמת הפאקולטות של המוסדות הגדולים בחוץ-לארץ. ואין הדבר נוגע לאימונם של עובדי תעשייה רגילים. וכן אין זה פוגע ברכישת השכלה גבוהה, כמו קבלת תואר דוקטור; לצורך זה מספיקה ההדרכה של איש-מדע ומחקר שהוא בעל נסיון. אבל המנהיגים של דור-המדעים הבא, זקוקים למשהו יותר מזה. הם זקוקים לכך, שהתפתחותם וגידולם האינטלקטואליים יהיו נתונים להשפעות של נושאים רבים ואג-

בכל ארצות העולם, פרט לאמריקה, ובמיוחד אצלנו, מורגש מחסור בכוח־אדם מינהלתי, המוכר שר לשתף פעולה בהצלחה עם המהנדס ועם איש־המדע. תוצאות המחקר המדעי ושיטות חד־שות של ייצור, נשאר, לעתים קרובות, ללא שימוש, רק משום שהפירמות לא היו מוכשרות להשתמש בהן שימוש מעשי. המנהלים מדברים לעתים קרובות בשפה אחרת, ואינם מבינים צרכיהם ומחשבותיהם של המהנדסים, ולפעמים אין פירמות מסוימות הפועלות בענף־תעשייה אחד, מסוגלות להתאחד ביניהן ולפתור בעית־יסוד המשותפת לכולן. התוצאה היא, שכמה וכמה תעשיות בארץ הזאת עודן עומדות בשלב הילדות, אף על פי שכבר עשו דרך של עשר או עשרים שנה, דרך רבת נסיונות ומשגות. אין התעשייה יכולה להיות בריאה, בלי התקדמות מתמדת ובלי טיפוח היזמה הטכנית, ודבר זה אין להשיגו אלא על־ידי שיתוף פעולה אמין, מתוך תפיסה רחבת־אופק ובאמון הדדי, בין המינהלות, אנשי הייצור ואנשי־המחקר.

גורמים אחרים, מאריכים שלא לצורך את ריוח הזמן שבין התקדמות המדעים והישגיהם ובין סיגולם הלכה למעשה על־ידי התעשייה. ואולם איש המדע אינו יכול להתחסס באורך־רוח למ־צבי־ענינים כזה. שהרי הוא הנהו נציגו של הציר בור כולו. והלוא האינרציה של התעשייה פוגעת במישרין גם במחירו של התוצר וגם באיכותו. וממילא היא פוגעת במישרין גם ברמת־החיים גם בשיעור השכר, ובעקיפין — בכל מיבנה הצימיליזציה. בין כל סוגי הבר־העובדים התער־שייני, יהיה איש המדע תמיד הלוחם הנמרץ ביותר למען הקידמה, ובתפקיד זה הוא עשוי לשמש נציג מתנדב של הממשלה. שהרי לאמיתו של דבר מתפקידה של הממשלה להגן על עניני הצרכן, ולדאוג לכך שהתקדמות המדעים ושי־טות הייצור יוקנו לציבור כולו בצורת סחורות־צריכה טובות יותר, זולות ומרובות יותר. עוד טיפוס אחד של עובד תעשייה חסר בארץ הזאת, יותר מבשאר הארצות, ויש להזכירו כאן, אף שהענין חורג במקצת מתחומי המאמר הזה.

אילו ניתן למשול ברוח כאשר בלשון, כי אז היה שלום לכל השליטים שבעולם, וממשלת עריצים לא היתה במציאות. כי כל האזרחים היו מתהלכים כטוב בעיני השליטים, ומחשבותם בדבר אמת ושקר, טוב ורע, צדק ועוול, היו נחתכות לפי גזירת המושלים. אבל דבר זה הוא מן הנמנע בתכלית; אין הרוח נכנע לחלוטין לגזירותיו של אחר... אין איש יכול להעביר על אחר את זכותו הטבעית ואת כשרונו לחשוב ולחרוץ משפט באופן הפשי, וכמו כן אי אפשר לאנסו לכך. ועל כן מי ששולח את ידו אל הרוח, שלטונו בשם עריצות ייקרא, וכל רשות עליונה גם היא עריצות בעינינו כל אימת שהיא פוסקת מה האמת שנקבלנה ומה הכזב שנדההו, ומה הדעות, שבחן ישיב כל אדם את לבו ליראת שמים. כי זכות זו היא ברשותו של כל אדם, ואין איש יכול לתתה לאחר, אף אם רצונו בכך.

ברוך שפינוזה, מסכת תיאולוגית מדינית
(מתוך ספר האדם והמדינה, הוצאת מ. גיומן)

ציוני החודש

מנצחון המגינים להסתערות הבונים

ב. גר

מעין הסכסס ששחרר את סוריה והלבנון מתלות בצרפת.

כך נסללה הדרך לשיחת רודוס ולמשאומתן עם שאר ארצות ערב. בשעת כתיבת הדברים לא נסתיים עדיין המשאומתן ברודוס ואין לדעת אם יגיע לטיוט חיובי. אך עצם פתיחתו של המשאומתן חוללה מיפנה רציני בזירה המדינית של הסכסוך הארצישראלי. מצרים, הגדולה והחזקה שבארצות ערב, בעלת הצבא החזק שבצבאות אשר פלשו לארץ-ישראל, המדינה הראשה של הליגה הערבית ומקום מושבן של הליגה ושל „הממשלה הכל-פלשתינאית“ מיסודו של הנ' אמין אל-חוסייני, שיצאה ב־15 במאי למסע כיבוש לארץ-ישראל כדי „להחזיר שם את הסדר על כנו“ על-ידי מיגורה של מדינת ישראל וסרבה בעקשנות להיכנס לכל משאומתן עם המדינה היהודית נאלצה לפתוח במר"מ ישיר עם מדינה זו לאחר שניגפה לפניה בשדה הקרב. הסכמה זו למשאומתן כמות הכרה במדינת ישראל. וההיגיון והמצב מהייבים כי כשם שלפנים התחרו ביניהן מדינות ערב בתקיפות דחיות כל רעיון על השלמה עם מדינה יהודית אפשר שתהיינה מוכנות מעתה להקדים זו את זו בהכרתה.

השלב הראשון של המשאומתן הביא למדינת ישראל הצלחה מדינית נוספת. ממשלת מצרים נאלצה לזנוח את עמדתה המוצהרת, כי לא ייתכן שום משאומתן על שביית-נשק כל עוד לא הגשים הצבא היהודי את צו הנסיגה של מועצת הבטחון מ־4 בנר במבר ככתבו ובשלימותו. היא הסכימה לדיון צמוד בהחלטות 4 בנובמבר ו־16 בנובמבר ומשלחתה לא יכלה לעמוד עוד על תביעת הנסיגה. כאשר משלחת ישראל ומשלחת מצרים הסכימו ביניהן שצו הנסיגה של מועצת הבטחון הוא בבחינת הלכה ואין מורין כן, הכירה מצרים, כהוראת הסדר צבאי של שביית-נשק, בשלטונה של מדינת ישראל בנגב כולו, חוץ מן הרצועה הצרה לאורך הים התיכון שבין עזה ורפיח. במידה שהדבר תלוי בה, ויתרה, איפוא, ממשלת מצרים לא בלבד על חלום מיגורה של מדינת ישראל

מלחמת ישראל לעצמאותו נכנסה שוב למזל עליה. למזל הצלחות צבאיות ומדיניות מכריעות. הנצחון של צבא ישראל במערכה האחרונה בנגב, האבדות הרבות שסבל הצבא המצרי באנשים ובציוד ואשר הפחיתו במידה רבה מאוד את יכולתה של מצרים לעמוד במערכה צבאית רצינית בתקופה הקרובה. חזירתו העמוקה של צבא ישראל לשטח מצרי ברדיפתו אחרי הצבא המצרי המובס, מסעותיו במדבר סיני ופעולות ההרס שעשה בבסיסים המצריים באין מפריע עד אשר נסוג וחזר לגבולו. והידיעה שלא בלחץ הצבא המצרי נסוגו חיילי ישראל וכי צבא מצרים לא היה מסוגל להדוף אותם מעבר לגבול ואף לא היה בכוחו לעמוד בפניהם אילו החליטו להתקדם — כל אלה חוללו מיפנה רב בעמדת מצרים. על הגורמים הצבאיים נוספו גורמים מדיניים. כימי הפעולות האחרונות בנגב עמדה ממשלת מצרים בלחץ כפול שפעל בשני כיוונים מנוגדים. הממשלה הבריטית לחצה עליה להמשיכת המלחמה והיתה מוכנה להושיט לה עזרה בשכר בקשת עזרה. על כל המשמעות הפוליטית והמסקנות הפוליטיות של בקשת עזרה כזאת לגבי התפתחות יחסי בריטניה-מצרים בעתיד, ממשלת ארצות הברית שחששה להתפשטות הסכסוך הארץ-ישראלי ולאפשרות של סיבוכים בינלאומיים במקרה של התערבות בריטית בסכסוך לחצה על ממשלת מצרים לסיום המלחמה או, לפחות, לשביתת-נשק ממושכת ויציבה. הכתוב השלישי שהכריע בין שני גורמי הלחץ המנוגדים היה צבא ישראל בהסתערותו המוחצת ובנסיגתו המהושבת מעבר לגבול. ההסתערות הוכיחה להם, כי הברירה העומדת לפניהם היא לא בין סכנת כיבושים ישראליים לבין הגברת התלות בבריטניה אלא בין אפשרות של שלום הוגן אשר לא יסגע בשלימותה הטריטוריאלית של מצרים לבין הגברה ודאית של התלות בלנדון. יתר על כן: משסילקה החזרתו של הצבא היהודי לשטח ארץ-ישראלי את המעצורים להפעלת לחץ אמריקני על מצרים נתגלתה לממשלה המצרית אפשרות התימ" רון בין שתי מעצמות המבקשות השפעה עליו —

מיים והדתיים אשר הוקרבו עד כה על מזבח „האחידות“, יתר על כן: הקמת המדינה היהודית, משטרה המתחדש, המלחמה בה והתבוסה במלחמה מחישים ומחריפים את משבר המשטרים הערביים שעליהם נתבססו אחידות הגוש והשלטון הבריטי נגי יחד. מדינות ערב תהיינה טרודות בשאלותיהן הפנימיות ובמידה שיהא צורך בשסתום לניגודים הפנימיים ולסכנות הפנימיות יכוון המרץ בשנים הקרובות לא נגד המדינה היהודית אלא נגד מדינות ערביות יריבות ונגד אנגליה. גם בממשלה הבריטית התגברה ההכרה, כי יש צורך באוריינטציה פוליטית חדשה במזרח התיכון לשמירה על שארית השפעתה באזור זה מכוחות מתמרדים בכל ארצות המזרח, מהתחרות ההשפעה האמריקנית ומאפשרות ההשפעה הסובייטית, ובתוך כל אוריינטציה חדשה כזאת מופיעה עכשיו ארץ־ישראל היהודית לא עוד כאוביאקט לפיתוי מדינות ערביות אלא כערך עצמאי וגורם עצמאי. עדיין לא הגענו לקץ המסע. המלחמה עדיין לא נסתיימה ועלולה להתחדש, ביתר שאת ובתוספת סכנות, ועדת הפיוס שתבוא ודאי תשמש מכשיר לנסיגות חדשים להחזיר את הגלגל אחורנית ולהשיג באמצעים דיפלומטיים את אשר לא הושג בכוח הנשק. אך ההיאבקות על עתידה של מדינת ישראל ועל מעמדה במזרח הועתקה הרחק לתוך אדמת האויב.

הסיכוי הממשי הראשון לסיום המלחמה בשיחות רדום — וסיכוי זה לא ייעלם גם אם שיחות אלה תיכשלנה — נתגלה לאחר שצבא ישראל תיקן במידה מכרעת את המעוות האסטרטגי של גבולות 29 בנר במבר, בצפון ובדרום נעלם האבסורד האסטרטגי של „נקודות החיתוך“ אשר קרעו את מדינת ישראל לשלושה גזרים. גבולות 29 בנובמבר נמתחו מתוך הנחה של פתרון שאלת ארץ־ישראל בדרכי שלום ומתוך תקוה ששיתוף־הפעולה הכלכלי בין המדינה היהודית לבין המדינה הערבית יסיר לתמיד את סכנת המלחמה בין המדינה היהודית לבין כל מדינות ערב. משהתברר, כי ההנחה הזאת היתה מוטעית התכלטה הסכנה בגבולות אלה ממיסים על המדינה היהודית. המטרה האסטרטגית שמציג לעצמו כל צבא פולש — ביתור אדמת הנתקף וצבאו לאיים מבודדים — ניתנה מראש כנקודת־מוצא לכל צבא ערבי שירצה בומן מן הזמנים לפלוש לארץ מראש. שלושת התלקים שמהם הורכב שטח המדינה היהודית בהחלטות 29 בנובמבר לא בלבד בודדו זה מזה, שנים מהם — הצפוני והדרומי — היו מוקפים שטחים ערבים מארבע רוחות והבתר הצפוני הצר לא יכול לשמש בסיס להגנה. הבתר השלישי — אזור התוף — היה מוקף משלוש

אלא אף על חלום קיצוצה, לגבי שטחי ישראל הגובלים באדמתה. ואינו דין שלא תוכל להציג תביר עות טריטוריאליות לגבי שטח־מריבה שאינם גובלים בה.

ההתפתחות החדשה בארץ־ישראל מפוררת את הליגה הערבית. שני דברים שבשטח מדיניות מעשית ואקטואלית הם שליכדו את החבר הערבי: ההתנגדות לציונות ודהיית סידורו של החשבון הפנימי בין מדינות ערב עד לפתרונה של בעית ארץ־ישראל לטובת הערבים. שאלת ארץ־ישראל שימשה שסתום לכל הניגודים שבין ארצות ערב וכל מדינה משכנותיה קיוחה כי בבוא היום, כאשר תוסגר ארץ־ישראל לערבים, תיפול הארץ שבמערב הירדן, כולה או חלקה, בידה וביטול המנדט הבריטי וחיסול הציונות יהיו עשויים ליצור אווירה נוחה להגשמת תכניותיה המדיניות. הקמתה של מדינת ישראל ומהלך המערכה הצבאית בארץ הכופה על מדינות ערב את ההשלמה עם קיומה של „המדינה הציונית“ נוטלים מן הליגה הערבית את המלט שליכד אותה בעבר, ובהתקרב שעת ההכרעה בגורל האזורים הערביים של ארץ־ישראל, פרצה בגלוי המריבה בין ארצות ערב, והתפורר ונפל טיח אחדותן, משבר עמוק מוצע את חייהן הפנימיים של כל ארצות ערב, מפורר וממוטט את מערכת הכוחות המדיניים במרחב הערבי. הקמת המדינה היהודית ונצחונה עשויים לפתוח תקופה של מערך כוחות חדש בתוך עמי ערב ולא מן הנמנע הוא שתהליכים חדשים בעולם הערבי יעלו סיכויים חדשים לשיתוף פעולה בין מדינת ישראל ושכנותיה ויחישו את התגשמותם.

הקמת המדינה היהודית ונצחונותיה גרמו לתמונה במדיניות הבריטית במזרח התיכון. אף היא היתה בנויה במידה מכרעת על הליגה הערבית יצור כפיה ואף לגביה שימשה ארץ־ישראל יתד מרכזית, נושא קבוע להסתח דעתם של ממשלות והמוני עם מן השאלות השנויות במחלוקת בין מדינות ערב לבין בריטניה, נושא קבוע להכסתת פיצויים לכל מדינה חלף תביעותיה כלפי בריטניה שאינן באות על סיפוקן ומלט המלכד את אחידותו של הגוש הערבי המוסלמי־הסוני, אחידות ששימשה יסוד מסד לשלטונה של בריטניה במזרח התיכון. כל הבנין הזה מתמוטט עתה. האחידות המדומה של המרחב הערבי נבקעת ללא תקנה על־ידי הקמת מדינה יהודית במרכזו, כגשר המאחד את אסיה עם אפריקה. על אף הנסיגות הנראשים להציל את שארית הגשר ציי ניתוק דרום הנגב ממדינת ישראל אין להציל את האחידות הזאת. ועוד: קיומה של מדינה יהודית דינאמית ונצחונה הצבאי על מדינות ערב בשורה הם למיעוטים הלא־

טורית עצומה, הכרת האחריות הזאת לא אל כולן הגיעה. מבחינה זו מדויג ביותר המשבר שעדיין לא חוסל במגביה המאוחדת באמריקה הצפונית, משבר שטקרו בחוסר יכולתה הצינית לשלב במפעל הקוני סטרוקטיבי הגדול חוגים נרחבים שזועת השואה ובשר רת המדינה הצמידו אותם לתפקידים הגדולים של הצינות בשנים אלה, ובחוסר יכולתם של חוגים אלה להשתלב לתוך התנועה העממית הגדולה, אשר עזרה לישוב להביא את המפעל הציני עדהלום, הישוב תייב עתה להתחיל במסע־כיבוש גדול אל הגולה — הגולה העולה והגולה המעלה גם יחד, כדי להבטיח את הצ' שמתו של התהליך הגדול של קיבוץ גלויות.

•

זה הרקע האובייקטיבי של תנאים ותפקידים במער רכת הבחירות במדינת ישראל, כשהישוב עומד לב־ חור את האספה המכוננת וציבור הפועלים מתכונן לבחירת המוסדות המרכזיים של ההסתדרות, אין ספק כי השנים הקרובות, בהן יפעלו המוסדות העומדים עכשיו לבחירה, יהיו שנות השתקעות בתפקידים של מדיניות הפנים, ניסוחי התפקידים הגדולים של מדיניות הפנים שבמצעי המפלגות השונות אינם מגלים הבדלים עקרוניים עמוקים, שום מפלגה אינה יכולה להתעלם מציווי קליטת העליה הגדולה והבנין הכהיר, אין חילוקי־דעות בדבר ההכרח שבקביעת משטר של בטחון סוציאלי בישוב וההבדלים אינם אלא בשיטה שלפיה יוקם ויפעל המשטר הזה, כל המפלגות, מן השמאל הקיצוני ועד הימין הקיצוני, טוענות למש־ טר דמוקרטי־פרלמנטרי במדינה ומבטיחות להלחם לחירות האדם בישראל, ועל הבהור להבחין, איזוהי המפלגה שמשטר החירות הפוליטית הוא מעיקרי אמונתה ואיזוהי היא המפלגה הרואה במשטר כזה הכרה שאין להתגבר עליו, או את ההסתמכות עליו כסכסס למען תוכל להפכו על פיו כשתחזק ידה, ולה־ קים שלטון דיקטטטורי של מפלגה אחת, פרולטרית־ מעמדית או ימנית על־מעמדית כביכול, לא מצעי המפלגות בלבד קובעים את ההבדלים שביניהן אלא הדרך שעברו עד כה ובה הוליקו או התימרו להוליק את הישוב והתנועה הצינית והדרך שבה הוליקו או ביקשו להוליק את המדינה בשנת הקמתה, לא המצע של המפלגה בלבד נתון להערכת הבהור ולהכרעתה, אלא הדרך והתוכן, המגמה והפעלתה, כך בבחירות לאסיפה המכוננת, וכך, במידה לא פחותה ממנה, בבחירות לוועידת ההסתדרות, שצריכות להשלים את מערכת הבחירות הראשונה ולהבטיח חוס־שדרה מדיני וממשי של המוני פועלים מאורגנים לפעולות הבנין והקליטה במדינה שתבוצר, ומישענת ציבורית פעילה ומפעילה להנהגת המדינה.

רוחנותיו. ירושלים העברית היתה אי בתוך שטח ערבי הנתון לשלטון בינלאומי, המלחמה תיקנה את המעוות הזה. שטח המדינה היהודית הוא עכשיו שטח רצוף — ואף על פי כן לא נפתרו כמה בעיות בטחון מטרידות, במיוחד בעית המסדרון הצר שלאורך החוף בשרון ותיקון המעוות הזה הוא תפקיד מדיניותנו. התפתחות המשאומתן היא שתקבע את הדרכים להגשמת התפקיד הזה.

אך לא תהיה זו אלא אשליה אם נגית שתיקוני גבולות יהיה בהם כדי להציב את בטחון המדינה על יסודות מוצקים. הגבול המדיני של מדינת ישראל ערכו העיקרי בהבטחת האפשרות של מילוי השטח הריק בישוב יהודי כעל כושר יצירה והגנה, שום גבול מדיני לא יוכל לשמור על שטחים שיעמדו בריקותם. במידה שהארכת המלחמה הזאת, על קרבותיה ועל ההפוגות הארוכות שבין הקרבות, פוגעת באפשרויות האיכלוס המהיר של שטחי ארץ שוממים או שטחים שהתרוקנו, מתנגש הצורך הדחוף לתקן מעוות שעדיין לא חוקן בצורך דחוף לא פחות לבצר ולחזק את התיקונים שהושגו ולמלא אותם תוכן ממשי, והכרח קליטתה המהירה של עליית ההמונים הגדולה מעלה את התביעה להפנות את המאמץ הלאומי הגדול לתפקידי הבנין וההתישבות, ודאי, אין הבחירה הזאת תלויה בנו, אין לדעת את קצב ההתפתחות בעולם הערבי, שמגמתה ברורה — להשלמה עם מדינת ישראל, אין לדעת, אם לא יתגבר עוד במדיניות הבריטית הרצון לעשות נסיונות נוספים לשינוי מגמת ההתפתחות במזרח על ידי הארכת המלחמה בארץ־ישראל, וחוקה על מדינת ישראל שתדע לעמוד במערכה, אם המשכחה תיכסה עליה, כשם שעמדה בה בשנת 1948, אך גם אם ייגזר על המדינה להוסיף ולשקע כוחות עצומים במערכה הצבאית, שוב אין היא פטורה מן החובה ומן ההכרח לפתוח בהסתערות גדולה בחזית הבנין, ההתישבות וקליטת העליה, סימן ראשון לכך היא ראשית השחרור של חיילים מן הצבא במספרים ניכרים, אשר תחזיר למשק חלק מכותות העבודה שהמלחמה גולה ממנו בהכרח, שחרורים ראשונים אלה מקרבים את שעת הגשמתו של התפקיד הגדול ששמו קליטת החיילים המשוחררים מתוך שילוב עם תפקיד קליטת העליה.

מצב זה מעלה מתחדש את חשיבות התהליכים הפנימיים בתנועה הצינית ובהמוני הגולה הקרואים ליטול על עצמם חלק מכריע מעול התפקידים הקוני סטרוקטיביים של מפעל הקמת המדינה רבת־העם וקיבוץ הגלויות, גולות מתחילות לעינינו בדרך התמור גית המהירה, גולות שתורן לעלות לא הגיע — זואלי גם לא יקדים להגיע — נושאות עתה באחריות היס־

הכנסיה באיטליה והפאשיזם

גוידו פיוֹבֵּנָה

עלינו לעיין באותן פגימות-יסוד הטבועות באומה האיטלקית, אשר, לדעתנו, הכנסיה הקאתולית מטפחת אותן ואשר מהן צמח הפאשיזם.

דומה, מוזר לומר את הדברים האלה על אומה שראתה את עריה עולות באש ובתיאבות שלה מתנוונים מתוך זימה, רעב ומחלה עקב מלחמה שסיומה שואה: אך זה היבול אשר קצרה האומה האיטלקית מחמת הבולמוס השולט בה — לבטל ביטול גמור את הסבל. ראש מאמציה היה, במשך תקופה הגונה, להפריד עצמה מן ההיסטוריה, ואחת היא, אם עמדה כגון זו תעלה לה, בסופו של דבר, בדמעות, ויעה דם רביתר מקבלה עליה את התפקיד שהועידה לה ההיסטוריה; זה האינסטינקט העמוק ביותר הנטוע בה. גלוי וידוע שסירובנו — אם מעצלות, מפתד או לשם נוחות — להכריע הכרעה ברורה מוליד, כמעט תמיד, תולדות שהן מכאיבות לנו, וביחוד לאנרי כיותנו, יותר מגילוי אומץ-לב בשעתו; אף על פי כן, הרי אנו בוזחרים בדרך החולשה, משום סלידתנו מפני הסבל, כל אשר הגו ואמרו באיטליה שנים רבות גילה את התכלית השלמת לאחוזו דרך-עקיפין ולהשתמט מהיסטוריה התור בעת יסורים רבים מדי. דומה שאיטליה העסיקה את מלוא כוחותיה השכליים מתוך התכוונות בזבזנית, מיגיעה ותולנית — לא להכנס לזרם ההיסטוריה, אלא להבטיח פטורים מן ההיסטוריה לעולם ועד, את הפסוק המגלה ביותר בימיו פסוק מוסוליני לאחר כניסתה המאוחרת של איטליה למלחמה — „ההיסטוריה אחזה בציצית ראשנו”. זו צעקת אדם, ואומה, שנלכדו בפח שלא מדעת. למוֹתֵר הוא להטעים כי העם האיטלקי מחונן בכוחות שכליים. מוטב לשאול: מדוע מועט כל כך חותמם בעולם של כוחות שכליים מרובים כל-כך? הטעם הוא, שאם יש כאן שפע שכל — הרי בעיקרו אין הוא מן הסוג הישר, וממילא לא מן הסוג החפשי והמשפיע. תחת זאת אנו מוצאים ניצול פוחז של כוח-שכל מתגונן, תועל-תי, המודרך על-ידי אנוכיות, חמלה עצמית ופחד חיים. הללו ניכרים בספרותה של איטליה, באמנותה ובכל תחומי מחשבתה. שכלו החי והזר ירי של האיטלקי מתעורר, מכיון שהוא בא במגע

היענות חלק ניכר מן העם האיטלקי לפאשיזם וקיום שליטתה של הכנסיה הקאתולית עליו — הרי שני עניינים הראויים לבחינה בעת ובעונה אחת. זוהי מסקנה ישירה וכמעט אינטר-איטיבית אשר יסיק כל משקיף. אולם לדעתנו, לא יהיה בכך משום דיוק אם נאמר, שהכנסיה הקאתולית נסתייעה בפאשיזם — כהסתייע בכוח זר — כדי להפיק תועלת ממנו, בהתאם לחיבתה היתרה לפשרה הטבועה בה. שרשי הברית עמוקים יותר ואקראיים פחות על פי טבעם. הפאשיזם האיטלקי גופו הוא הזיון קאי-תולי; הורתו ולידתו באותם המומים ובאותן המגמות החולניות אשר עליהם הקימה הכנסיה הקאתולית באיטליה את שלטונה — ואכן, מן הראוי שיהיה מוחזק חוטר פוליטי מגועה, אופי ייני לדור-הקאתוליות שלנו. בימי הדיסורג'יפוטו ידעו טובי אנשי-הרוח שבנו אמת ברורה אחת — כי ריהאביליטאציה פוליטית באיטליה לא תושג אלא מתוך חתירה לשורש הרעה, היינו, מתוך ליכוד הכוחות הרוחניים של המדינה לתנר עה שתכליתה להגביל את השפעת הכנסיה בארץ. המניע הראשי של מדיניותם היה האנטי-קלריקאי ליום. לרוע המזל מסתבר כיום, שתורחם נשי-תכחה, שיקולים של כדאיות בפוליטיקה, האומדן היומיומי של כוחות מתנגשים, פחד ההפיכה החבר-רתית שבלב יסודות הימין, הצורך המורגש בשמאל לעורר לא רק את הסגולות הטובות שבהמונים, אלא גם את חולשותיהם, קיצורו של דבר — צירוף של פלפול, הסתייגות נפשית וזהי-רות קצרת-ראות מניע את רוב מניינו של העם לכפר על חלקה הגדול של הכנסיה הקאתולית בפאשיזם ולחוש מפלט, כרגיל, מאחרי אמתלה אינטלקטואלית: „האנטיקלריקאליזם שוב אינו בגדר אפנה”. בדרך זה הכל, או כמעט הכל, באיטליה באים לעמק השווה עם הפאשיזם, שימיו ארוכים הרבה מימי התקופה ההיסטורית הקצרה של שנות 1922—1943. נשקפת סכנה, כי תבנית-האב, שנשמרה בשלימותה, תוליד חזיונות חד-שים, אשר אם גם יתכן ולא יהיו כצלמו האחרון, ההיסטורי, של הפאשיזם, יהיו דומים לו דמייה שחלטת ככוונתם ובתוצאתם. בטרם נלך הלאה,

חיים, הנה מוסוליני הופיע לעיני רוב־רובם של האיטלקים במעטה כהן חכם.

אך טעות היא לראות את העם האיטלקי כריי־אקציוני בגלוי. לא־שלו הוא יותר מדי לכך; ערום וסקרני מדי, תאב להיות מודרני, להוט ונלהב יותר מדי להערכה יתרה — זולתית כמעט — של כוח־השכל, האיטלקי אינו שש להיות ריאקציונר בגלוי, ולו גם משום הבילות אינטלק־טואלית או משום הפחד לראות יד זולתו על העליונה, ואף זו: אפילו להיות ריאקציונר כרוך־בסיכון; הדבר דורש עצמת אופי, עקשנות, האר־מץ לעמוד ברגש הבלתי־ינעים של היותך, חוץ למציאות, ואף ברושם הבלתי־ינעים עוד יותר שמציאות זו שפה ומכלה יום את יסודי חייך. לא; עמדה מעין זו, אוילית וגיבורית כאחת, לא לנו היא ולשכמותנו. אנו מבקשים פשרה מתי־מדת בין כוחנו השכלי, שאנו מתגאים בו במידה מופרזת, ובין חוסר אומץ־לבנו: רוצים היינו לצאת בפסיעה אחת חוץ לזרם ההיסטוריה, מתוך העמדת־פנים כלפי עצמנו כי, יותר מכל העמים, אנו נתונים ראשנו ורובנו בזרם הזה.

דבר זה ניתן לראותו גם בתחום התרבות. שום אדם לא יוכל להכחיש שהתרבות האיטלקית היא קוסמופוליטית ביותר בסוגה, כפי שמעידה אהבתה לכל דבר שהוא זר; או שאפילו בימי הפאשיזם נתנה דעתה ברכי־שקידה על כל התנרעות שבחוץ לארץ, ולא זה בלבד, אלא גם ניסתה לסגל לת, ולהטמיע בתוכה כל שראו עיניה. שום תרבות אינה מזומנה יותר מתרבותנו להער מיד תנועת „אואנגארדיות“, וכמה מאנשי־הרוח שלנו יש להם פרנסה בשפע כל ימי חייהם על סמך מוניטין שהוציאו לעצמם כ„מנהיגים אואנ־גארדייט“, לרוב הצער, ספיגתם של אותן מגמות חיוניות בתוך תרבותנו מכוננת, בדרך כלל, ליטול מהן חיותן, ולהעלות ממקור עצמה סם משכר כנגד ההשפעה העלולה לצאת מתנועה זו או אחרת ולגרזם לנו טירדה או מגינת־לב. התוצאה היא הדבר המזדקר לעיני כמה זרים — נוף־תרבות ססגוני וזוהר, שאם אתה עומד עליו בכללותו נודף ממנו ריח עמידה וקפיאה. מעין אותו הדבר, יש לחזור ולומר, אנו מוצאים בפר־ליטיקה, המנטאליות האיטלקית תובעת, מלבד הבטחון, גם סם או צרי נוסף לשכלה ולפיקחותה: היא תובעת, ותובעת בפה, מהפכות־רמיה. דבריי־ימי איטליה האחרונים חבורים מעשי־גבורה של אחיזת־עינים ומהפכות נטולות־צער; והללו סופן שהן מביאות לידי הגרועים במיני הסבל,

עם זרמיה החיים של התרבות המודרנית, אשר אליהם הוא מתמכר לעת־מצוא ולשעה קצרה. אך אין הוא מתעורר אלא כדי לבטל בששים את הזרמים הללו ומיד הוא חוזר ומבקש לו פתח־יציאה — פעולה שכרוכה במאבק קשה ובבזבוז גדול יותר של כוח־ההמצאה מקליטתם והטמעתם של זרמים אלו בלב תמים. וטקס זה מדרך הטבע שהוא מצמיח עשבים שוטים של אשליות נרהבות ושאפנות, אמונה בערכים נצחיים, אהבת הסינטיזה העליונה, רוח פייסנית ביותר, רוח־לב, איוון, סגנון, מסורת, כיבוש־היצר, ובדרך זו תובעת התרבות האיטלקית לעצמה זכות אר־גיברסליות ואידיאליזם; אך זהו „אידיאליזם“ ממין מעשי; זהו אופורטוניזם בסתר־פנים, וקודם כל, הרי זו הגנה על נחוויותך.

חיינו המדיניים אף הם מתנהלים, בדרך כלל, בקו זה. הפאשיזם האיטלקי, שנבדל הרבה מבן־זוגו הגרמני, כל־עיקרו היה המלה עצמית ופחד החיים. זרם הפוליטיקה דומה היה שיאנוס את איטליה, על אפה, להכנס למהלך ההיסטוריה; היא הגיבה בקשיות־עורף אטומה, כמי שמעדיף את ההשפלה על גילוי הרצון הדרוש לגיתוקו של collage. הסכנה הצפויה לפחד החיים שלהם (המתעטף באיצטלה של הנאת החיים, ואף אמנות החיים) הופיעה לאיטלקים בדמות הכורח, לחיות את „המדיניות“ שלהם, איר־פיוזיים ועקשנים לנוכח ההיסטוריה, הרי האיטלקים שוט־מים כל מגמה פוליטית שסיסמתה „la politique d'abord“, להיות את מדיניותך, פירושו קודם כל היותך מוכן לסבול; הדבר כרוך לא רק באס־שרות של נסיונות־כשל, סכסוכים פנימיים, בעיות ממאירות של יחסי מעמדות, אלא גם בכורח להשתמש בחופש־הבחירה וכן באי־האפשרות שלא להשתמש בו (מחשש שמא אפילו העמידה מן הצד תתפרש כהעדפת בחירה, דבר הכרוך בסכנה אישית); או ההרגשה המענה כי בין אלף תולדותיו האפשריות של כל מעשה ממשית, קצתן אפשר תמצאנה מביאות לך נזק, אידיאל החיים האיטלקי הוא חיים בטוחים המתנהלים ברשות היחיד — אף הוא ליקוי־נפש המתעטף בכסות מצוה, בצורת „טוב לב“, „חכמה“, „מע־שיות“, „אהבת המשפחה“. מפני טעם זה פטר עצמו העם האיטלקי, sibi et paucis amicis, לא רק ממין זה של מדיניות, אלא מן המדיניות בכלל, בדחותו את העסק כולו לידי של אדם אחד, ששחרר את העם לחלוטין מן הסיכון הכרוך בבחירה חפשית. אפילו היתה הדמות חזון־מדר

יודעים אנו מה מפרכת היא התביעה המאומצת והריקה ששכלך עלול להיותבע. על מנת לפרנס פשרה; זה חיפוש יוסייום אחר צידוקים חדשים, מזהירים ולא-משכנעים — ככל שמזהירים יותר, משכנעים פחות — לשם הגנה על הפחדנות, ובת-בריתה הטבעית, הערמה. אנשי-הרוח האיטלקים, אנוסים לגלוש ממצב אחד של חוסר-יכנות להברו, הם מעמד ערום, מפולפל ורפה-עצבים; בכשלונו התמידי, מתוך פחדנות פנימית, להתגבר על הקשיים, שאין מהם מוצא כביכול, אשר בדרכו, נראה שהוא לקוי, מתחת לכל ערמתו, בילדותיות כרונית; הרי זו חבורה של ילד-בית-ספר מגודלים וסובלים שאינם אלא דשים וחוזרים ודשים במחלות-הילדות שלהם, תמיד הם ממימים עצמם על אותן בעיות מדיניות, חברתיות, פסיכולוגיות ומיניות, שלתוכן הם שוקעים בחוסר-תקוה מוסיף והולך במרוצת הזמן, מכיון שאינם מחליטים לעולם לסכן עצמם בפתרון ברור וגמרץ. ענשם הוא מצב של יסורי סרק רוחניים, מוסר-כליות, התרגשות קדחתנית וחרלניות.

זהו אבחנה חטופה, ואין צריך לומר, לא-שלימה, לפגעי העם האיטלקי שמוצא כולם, כמדומה, מן הפחדנות. זהו עם אשר שכה כביכול את תורת דאנטי שלו שכל מעשה נושא-פירות תחלתו במעשה של אומץ-לב, בנצחון על פחדנות. הפאשיזם, חזיון חולף, היה פרי חלאיהם; אך הללו מוסיפים כיום לקבל יניקתם, בשטח עמוק יותר, מן הנוהג הדתי והמדיני של הכנסיה הקתולית, היא חזיון הדורות.

עובדה היא, שבמשך עשרים שנות הפאשיזם באיטליה, שכנו הכנסיה והפאשיסטים בכפיפה אחת ובסמיכות מרובה, ובמקרים רבים, היו שותפים להנהגת חיי המדינה. באינטימיות שלהם ניבעו סדקים רק משנתגלה שהפאשיזם נחל תבוסה. הפאשיזם העלה בחשבונו שההתפייסות עם הכנסיה יש בה תועלת; הכנסיה מצאה תועלת בניצול החישוב הפאשיסטי, על מנת לזכות, במקום הצורך, בתמיכת הזרוע החילונית, אך ביאור עמוק ואמתי יותר נתון היה בשויון מטרוניתם וצרכיהם. קודם כל, נציץ במהותם של שני המוסדות, במהפכת-רמיה, על מנת לקיים, לשם ניצול, את כל המומים הסותרים שבאיטלקים, נסתייעה גם הכנסיה הקתולית בקונטר-רפורמציה; הפאשיזם רק הלך בעקבותיה ואפשר לראותו אף הוא כחזיון „קונטר-רפורמיסטי“. הקונטר-רפורמציה ניסתה לקלוט

שבבואם בלא הסכמת הסובלים, נטולי-ערך הם. אתה נזכר באותם הרומאנים שבהם המחבר, באמצעות גיבוריו ומתוך עמידה נוחה של משבר כרוני, מנתח ומאשים את עצמו ודומה כאילו תקף אותו טירוף של בהירות ללא-חשך; וכל זאת הוא עושה לא לשם תיקון עצמו אלא על מנת לקיים את עצמו בדיוק כמו שהוא. האיטלקים אכן מודעים הם לשמצה על וידויהם הגסים הגורמים הנאה להבילותם השכלית, אך בה בשעה בלתי-מוכשרים הם כמעט להרטה או לתמורה פנימית. השפעתו המפתה של הפאשיזם על בני-עמנו היתה נעוצה דוקא בסגולתו לספק שני צרכים מנוגדים כאחד — להביא מהפכה וריאקציה במחי אחד. הדבר אשר העניק מוסוליני לאיטליה היה מהפכה ללא-מכאוב, נטולת סיכון כלשהו, שאינה עשויה להפריע את סדר הדברים — מהפכה שתורדים את כל הניגודים בין אינטרסים ואידיאות ולא תזעזע את חיי היחיד ואת חכמת-החיים. על ידי שהעמיד את העם האיטלקי מחוץ לתחום דבר-הימים וגם (כך, לפחות, סברו הכל) מחוץ לתחום הסכנה, הראה מוסוליני את הבנתו לעמוק באינסטינקטים של העם; ועוד גדולה מזו עשה בגוללו לפניו יריעת היסטוריה שכולה מליצה, ובציריו לפניו סכנות שלא היו ולא נבראו.

קו אחרון שיש לנגוע בו בקצרה, והוא מת-עלם בקלות יתרה מעיני הזר, הוא שהעם האייטלקי, לפחות מבחינה איטלקית, גברוטי הוא עד היסוד. זה ענשו על חיים דרפרצופיים, על מאמץ מפרך לפשר בתמידות בין השכל והפחדנות. האיטלקי יודע לפניו אך שתי דרכים, הדרך האחת היא התמסרות להויה גשמית בעיקרה, נעורה מבעיות ורעיונות, שבה אין צריך לשאוף אלא לקיומו ולרוחחו, בתוספת אותו טוב-לב טבעי ורגשיות חסרת-תועלת אשר הזרים מחבבים כל-כך (זו הדרך אשר בחרה לה מרבית אומתנו אשר היא, לרועץ לה, בין האומות טובות המזג שבעולם). הדרך האחרת היא דרך שאנשי-הרוח בוחרים בה בעלי-כרחם — היא דרך של נברוזה כרונית המתישה את מרצם ומניחה אותם שודדי-אונים ואגוצנטריים. זה טעי מה ונימוקה של הדעה הנשמעת מפי זרים על איטליה, כי ה„פופולו“ (העם) מלא-חן הוא ואילו השכבות המשכילות תפלות הן. יודעים אנו מה דרגת הדלדול וההתרוקנות שאפשר לו לאדם להיות נידון לה, על ידי שהוא חי חיי-כפל, מתוך חוסר-יכנות תמידי, פרי חרדה ופחדנות כאחת.

ששלושים אחוז מן הזוגות הנשואים באיטליה טעונים פירוד. הרי זו אחת האשליות הצבועות של איטליה, שהיא בריאה מבחינה מוסרית ושארצות אחרות, כצרפת למשל, הן קנים של טומאה וחטא. בפועל ממש, הרי בשום מקום אין יהסי המשפחה קהים ונטולי כנות ויושר יותר מבאיטליה. כאן המשפחה, שצריכה להיות מקור עצמה לחברה, היתה למדמנה חברתית. הריהי מרכז היי-כפל, בגידה ותרמית מתמדת, נטירה מוסית ונקמה השאית. חיי החברה מרקיבים בשרשיהם בעטים של מעל וכחש. בין כתלי מעונותיהם מעמיסים האיטלקים עצביהם יתר על המידה ונעשים מומחים בפחדנות ובבגידה.

הערות מקוטעות אלו נותנות לי את האסר שרות לבחור מהרבה סיבות שהביאו לידי כך שהפאשיזם יתקבל על לב הכנסיה, בסיבה אחת שנראית לי כבעלת חשיבות ראשונה במעלה. הכנסיה הקתולית מעונינת ענין עליון שהאנשים יהיו ללא רעיונות, שיתרחקו מכל בעיה מדינית, דתית ומוסרית, על מנת שתשומת-לבם תהיה מרוכזת כולה בעניניהם הפרטיים, וכך יהיו שרויים בנברווה, העדר רעיונות מביא לידי חולי וסבל, וגם מאלה נבנית הכנסיה. חשוב הדבר לכנסיה, למשל, שבני-אדם יהיו כבושים ושקועים בבועית המין. הרי היא דשה בבעיה זו ועושה אותה למרכז הטפתה; ובזה אין היא טרעה, כי אמנם כאן יסוד כוחה. כי אמנם בשעה שאדם מצליח להתבגר ולהיגמל מן הבעיה הזאת ולהכנס לחיים הפשיים ומבוגרים של המחשבה, חזקה עליו שאבד לכנסיה. אבל אדם שאינו יודע להתהלך עם מחשבות משום שהוא אחוז בחבלי יצריות, ובקונפליקטים מדומים וברעיונות המדוחים הנר בעים מהם, סופו שיהיה לה לטרף קל. הכנסיה תעשה תמיד כמיטב יכולתה שהבעיה המינית תישאר הדיבוק העיקרי שלנו. אנשים ללא כנות, פחדנים, מוגי-הלב בפני החיים, המעמידים פנים והאנוכיים, קרבנות בטוחים לנברווה, השקועים בתוך עצמם וביסוריהם יותר מדי שישאפו לשחרור — הם העיסה שמהם תלוש הכנסיה את לחמה; היא אוספת הגורנה את פרי פחדנותם ויראתם. לא המעוף והחזון בני האמונה, אלא רק כשלונותינו בלבד, הם לתועלת לכנסיה. הכנסיה חיה על הנברווה שלנו, ובאיטליה ביחוד, על הנברווה של כוונה רעה וחוסר-אמת שבאיטלקים. מוכנה ומזומנה להיות לעריצה, הריהי בת-בית לעריצים אחרים כל עוד לא יתקוממו נגדה, בעיקר משום שמשטר עריצות מביא אדם לידי

ולהטמיע את כל הקיום הדתיים של הריפורמאציה על מנת ליטול מהם את יעילותם; היא הור ציאה פקודות-קרב כמנהג הנזירים; הטיפה לפרישות, כדרך הריפורמאציה, מעמדה היה כמעמד הפאשיזם לעומת תנועת מהפכניות אמר תיות, שכן הפאשיזם קלט, ככיכול, את אוצר מליהן, אשר כוחו המפרה ניטל על ידי העברתו לקרקע-טרשים. הכנסיה לא יכלה אלא לסייע בידי שמרנות המתכסה באיצטלה של מהפכה קונטר-ריפורמיסטית שהיתה דומה בכל לאבר טיפוס הכנסייתי שלה.

אין טעם לעמוד ולאשר כאן בשפע עובדות את שיתוף-הפעולה הזה, הזכור לכל. רצוני לנגוע בשתי דוגמאות בלבד.

האחת נוגעת לאחדותן מצד יחס הגנאי, או האיבה, שלהן כלפי אנשי-הרות. הסייגים המוראליסטיים שהפאשיזם הטיל עלינו (באסרו, למשל, שגיבורי רומאנים יתאבדו או יסטו בחיי אישות או יהיו לוקים בפארווארסיה מינית וכיוצא בזה מן הדברים ש"אנם בריאים") נעוצים היו כאחד בתורה הפאשיסטית ובעצת הכנסיה. כש היה איום בסכסוך, הרי רק על מנת שתבוא אחר-כך קנוניה. בשנת 1930 יצא לאור ספרו של פיארו מארטינאטי על ישו. עד היום הרי זה אחד המחקרים העמוקים ביותר בתורת הנוצרי, כשהיא מוחזרת לקדמותה ומטהרת מתוספות מאוחרות. הספר הותר, ובשכר זה צייתה בישור פות מילאנו על תאורת-נרות בכיכר הדום לכבוד אחד מביקוריו של מוסוליני. אחד ארנאסטו בואונאיטי, מכיון שעזב את הכנסיה, שלל ממנו המישטר-הפאשיסטי את הקתדרה שלו באוניברסיטת טה, ותמורת זה הסתלקה הכנסיה מכמה משרידי תביעותיה לתנועת הנוער הקתולית. דברים אלה ראוי שיהיו ידועים יותר ברבים, וראוי להוסיף שהפאשיזם פגע באנשים האלה מרצונו והיה פוגע גם מבלעדי הכנסיה. דומים היו יותר משהיו חילוקי-דעות רציניים ביניהם.

הדבר השני הוא הנישואים. הכנסיה והפאשיזם היו מעונינים במידה שווה בקיום אי-המוסריות האופינית שבנישואים של איטלקים, בהסתייעם באמתלות של שמירת הבריאות והמוסר. לשניהם היו רצויים אנשים נבוכים — אנשים ללא יומה או גאווה בחייהם הפרטיים ובמצוקתם המשפחתית. בזכות הכנסיה ובני-ביתיה הפוליטיים יש לנו באיטליה תנאים הקרובים לפורענות. על סמך סקירה שבדקתי, באתי לידי מסקנה

הפשרה אשר כל זיקה חלקית, אנוכית וסנטימנטלית טאלית סובלת אותם. אך כל קתולי חי היה מדעזע לרעיון שהכנסיה תקבל לידה את מלוא השלטון על החיים החברתיים. ללא פעולתן הממדתיקה של השפעות אחרות. הוא יתן לה סמכות מספקת כדי להבטיח את הירותו הוא מהרפתקות ראדיקאליות יותר, אך בה בשעה הוא מטפח כוחות נוגדים שתפקידם, בגלוי או בסמוי, הוא למתן את שלטונה. הקתולים יודעים עד היכן היתה הכנסיה, על סמך חוקתה, מפתחת את שלטון-עריצותה. אילו בדקה ומצאה שאין לה מתנגדת, הבקורת שאנו מוצאים בעתונות הקתולית על יצירות אמנים והוגים, בקורת רצופה רמוזים מוסריים או מכוסה לשם אחיות-עינים כסות ניימוקים שכליים ואסתיטיים; נעימתה התרופנית, תביעותיהם המתמידות לאחוז ב"אמצעים" נגד הסוטים, אינה מניחה מקום לספק בנוגע לגורלנו אילו ניתן לה שלטון-הבכורה. הקתולים יודעים זאת היטב בעצמם; ועל כן אנו עדים לחזיון המזור, שאנשים הקרויים דתיים טורחים לנהוג קיצוב בסמכות החילונית הניתנת לכנסיה, כשהם מתירים לה מידת שלטון מספקת לצורך נוחותם הם — אך לא מידה מספקת להסיר רסן מעל תשוקותיה.

הכנסיה הקתולית מטיפה גם היום למין שמרנות המלבב ביותר את בני עמנו, התובעים תיקונים מרוסנים שתוצאתם בטוחה מראש; המבקשים לפרוש מן ההיסטוריה שעה שהם מתירמים לקחת בה חלק, המבקשים שלא להיות לוקים לעולם על מעשיהם, אך אם יש הכרח בדבר, ללקות מתוך סבילות, על מנת לחזור לבסוף לנקודת מוצאם.

הכנסיה הזאת סומכת ידה על טענת-הסניגוריה השגורה, כי רק מדיניות "נבונה", החוששת לחידושים ותומכת יתדותיה במדינת משטרה, הולם את חוש-האחריות הקלוש שלנו לשואה אשר באה עלינו ולסבלותינו אנו; היא נוטה לטפח, לטובת עצמה, את כל הליקויים שהעם האיטלקי זקוק מאד להיפטר מהם. וכאן מקום לקבוע שלא אמת הדבר כי העם האיטלקי סבל סבל עמוק (רצוני לומר, מדעת ומתוך בחירה); סבלם ירד עליהם כרדת הברד על השדה. העם הזה עוד צריך לסבול סבל אמתי, מדע ומסוכן, אם מבקש הוא חלק באותה היסטוריה שעד כאן ניסה להשתמט ממנה. האלטרנאטיבות אינן, מות או הישארות, אלא חיים בתוך ההיסטוריה או מחוצה לה. החיים בתוך ההיסטוריה הם הברי-

חולי ולידי שאננות בתחלואיו. במשטר עריצות, הנברוזה מאוהבת בעצמה ובאוצרותיה הכוזבים. הכנסיה אוספת לא רק את פירות המחלה אלא גם את פרי האהבה המיוסרת שבכוחה זו מבקשת להתגונן.

מעשה נוכל להסיק כמה מסקנות. הכנסיה, כדרך שהיא פועלת באיטליה, ארוגה ושזורה במומיה-הנפש המכלים ביותר של העם האיטלקי; והעם הזה לא יסתלק מהם כל עוד רשת השפעתה פרושה עליו. ועוד: הכנסיה פעלה מתוך שיתוף אינטימי עם הפאשיזם, וזה משני טעמים עיקריים. ככנסיה מאז, כן גם הפאשיזם הוא כוח שמרני, אך לא שמרני במובן המקובל בלבד; הפאשיזם היה גם גורם המוצץ את לשדם ונוטל את חיותם של הכוחות המדיניים והחברתיים המתקדמים, במשכו אותם לצדו, בניגוד לטבעו השמרני, בכסות מהפכת-רמיה. וכן גם היא זוכה בשל טבע הנברוזה שהעריצות מקיימת אותה על ידי שהיא מעמידה את המדיניות ואת מאבק הרעיונות מחוץ להישגיד של בני-אדם. בהפכה אותם לאגואיסטים, בסגרה אותם בתוך עצמם. מכיון שאיבדה את כל כוחה החיובי, הרי הכנסיה זוכה מן העייפות, מחרדת-הלב ומהאנוכיות שלנו. עכשיו שנפל הפאשיזם, הכנסיה ממשיכה את עבודתו באיטליה. תפקידה הוא תפקיד כוח שמרני; היא מוסיפה להסתיר את העובדה, כמירטב יכלתה. היא מוסיפה לספוג ולהטמיע תורות של ריפורמה, כשהיא מקיימת את עקרונותיה השמרניים כל אותה שעה; כך היא דנה את התורות הללו לחוסר-רדם ולמיתה וחוזרת ונותנת בלב איטליה את האשליה שהיא מקיימת ריפורמה שאין עמה צער. "חכמתה ונסיונה בן שנות אלפיים", אומרים מליצייזושר שלה ומעכבים בידינו מלהכנס להרפתקות נחפזות שאין בכרחנו לבצען עד תומן ומלרכב על במתי רעיון ופעולה שאינם עולים בקנה אחד עם תאחיזתנו החברתית הלקויה. זה היה גם צידוק עצמי של הפאשיזם; כשם שהיא זוכה מן הנברוזה שלנו, זוכה הכנסיה גם מן הפסימיזם האיטלקי עתיקי-הימים אשר היא לבדה נטעתה. אפילו אותם קתולים איטלקים הנותנים לה את קולותיהם בבחירות משלמים לה כגמולה — מעל תחת מעל. אילו היתה כנות בתמיכתם בכנסיה, הרי היתה נפשם שואלת ששלטונה ישתרע על נפשותיהם של הבריות ואורח-חיהיהם; שהרי האמונה התמה אינה מניחה מקום לדרכי-החצאים ולמעשי-

גדול הוא. רוחות בני־חורין ועזים (ושכמותם מצויים) אשר לא נשחתו על ידי חוסר־הכנות הנברוטי המיוחד למעמדם. אין להם תפקיד אלא זה — לנטוע בעמם את הסגולות שהוא זקוק להן ביותר: כנות ואומץ־רוח. משימתם היא, קודם כל, לחדש את האנטי־קריקליזם שקיבלנו בירושה מן הריסורגי־מנטו. איטליה זקוקה היום לחבר בעלי־מוסר המוכנים לעשות נשקם עוז־רוח ובהי־רות החזון והמלה. ועל הכל חייבים הם להסתלק מן הנוהג, שהם נתבעים לו בכל אשר יפנו, להגדיל ולהאדיר את העם האיטלקי, או חלק ממנו, להפוך את מומיו לסגולות יקרות, לשבח את הסבילות וההתרצות, האנוכיות ואת הנטיה לכניעה כדי להימנע מן הסבל, אשר חדרו בעומק ניכר אפילו לתוך המוני העם. חובתו של איש־הרוח האיטלקי כיום היא להיות חסר־רחמים, רק בהכותו ביד חזקה בהם, והם עם גדול בלי ספק, יוכל לתת אות־אמת על אהבתו אותם.

זה האחת הראויה לו. אם אופיו חלש מדי לכך, הרי מן הדין שבתורת אומה יעבור וייבטל מן העולם. אין להבין מדוע ניתנים לו סמי מגן מסויימים, שכונתם להאריך מצב נחיתות ואינם מבטיחים אלא הישארות גשמית מחוץ למהלך ההיסטוריה. הרי זה כמנהגן של אמהות, שיש להן בנים חלושים, והריהן כולאות אותם בתוך כתלי הבית (מבלי לראות את העוול שבדבר; שכן הדרך הישר הוא לשלחם החוצה ולראות אם יהיו לאנשים או יישברו). אם איזו אומה זקוקה לסבל מועיל, מודע, הריהי האומה האיטלקית, אשר עד כאן ביקשה להשתמט ממנו על ידי חכ־מת־חיים שאינה חושכת מאתנו שום פגע מפג־עינו, אך מלמדת אותנו להטליאם ככל אשר נוכל. אך למען הגיע לכך הכרח גמור להסיר, לפחות, מן החיים המדיניים של איטליה את השפעתה של כנסייה המתפרנסת על תחלואיהם הנושנים. תפקידם של אנשי־הרוח באיטליה כיום תפקיד

חנה התבאר מזה שעם ההודאה שהיו המלכים הכרחיים באומות, הנה בעם ישראל היו בלתי צריכים, ולפי מה שראינו בענינים בנסיון המה היו במורדי אור, המה בישראל הסבו את לבם אהורנית, כמו שהתבאר מענין ירבעם בן נבט והגמשכים אחריו שהחטיאו את ישראל וגלו מעל ארמתם; ומלכי יהודה גם כן, שבאחרונה נמשכו אחריהם, עד אשר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה זרה. לא כן אנתנו רואים בשופטי ישראל ובנביאייהם, שהיו כולם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת, ואיש אין בהם שהטה מאחרי ה', ועל זה ממה שיורה שהיו המלכים בישראל מוזיקים ולא מועילים, רעים ולא טובים...

(דון יצחק אברבנאל, פירוש לשמואל א')

בעית שילוב הדורות והמלחמה

אלחנן גפני

נימה אודיגינלית יוצרת — ומן השלילה שבניתוח מסוים ממקורות היניקה החדשים של הסביבה האק"טואלית. החיים מוסיפים לזרום במלוא עונום עד ששום גיבוש לא יקלטם בשפע משמעויותיהם. במידה שהאישיות מתגבשת, היא מתכסה בקרום דעותיה ומתרחקת מעצם „סוד התווה“, האדם מודקן — ונעשה „בלתי אקטואלי“.

היו זמנים של רציפות גדולה יותר בין דור לדור. העתים היו שלוות. ההיסטוריה שטפה לאטה, והאדם ניתן לו לחבוק את הקופת העבר, זמן ילדותו, זאת ההווה כשלימות אחת ועוד פניו צופות לעתיד — השינויים לא היו רבים כל כך ומה שקלט בנעוריו עוד שמר רענותו כשהגיע לזקנה. כיום גדול המרחק בין אתמול והיום והאדם המביט סביבו משול לצופה בכוכב, שמפאת הריחוק הוא רואה אותו במצב שבו היה לפני פרקזמן, שהרי צריכה קרן האור לעבור את המרחק בין האדם הכוכב. הוא רואה את הכוכב בעבר, ולא כהויתו: אפשר שהכוכב אינו קיים עוד — והאדם מוסיף לראותו.

מיזו איפוא איש ההווה, האדם ה„אקטואלי“? הוא האדם שבהתפתחותו האינדיבידואלית חי את כל שלבי ההיסטוריה בנעיר-אגפין של חי היחיד ולא מצא את התשובה אף באחת מהתשובות שההיסטוריה משיבה על שאלותיו ובהיפושיו אחר התשובה המשכ"נעת, השלמה, הגיע עד הלום, וכל חושיו וחיי רוחו וגופו נטויים לקראת העתיד בצפויה לגילוי התשובה — היא סוד התקופה, אדם זה יאמין בצדקת תקופתו, הוא אופטימיסט מושבע, כי הערכים האמיתיים גלרי מים לגבי דיזו בעתיד.

מאורעות היצוגיים חוקים מטרידים את שלותו של היחיד ושל הדור כולו, הם מאלצים אותם להיות אקטואליים. מציאות קשה שאינה מאפשרת חיים כתיקונם, היא בבחינת „חומר הנפץ“ המאלץ יחידים ודורות לרכו את כל מרצם בהתגברות, במאבק, בקפ"ר צה נחשונית. מאמץ כזה מרפא את הלי התקופה ומחסן את הדור. תקופות שקטות באופן יחסי מולידות דורות חלשים. חולשתם אינה ביאולוגית, אינה פרי נחיתות כשרון; אלא שנמצא לדורות אלה היסוד הכופה עליהם את המאמץ, לעומתם מתנשא הדר הקודם, החזק, המשפיע ביצירתו, המכריז על אמיתו ומזלזל בכל דבר אחר זולתו. הדור הצעיר גדל

יש דורות שהם עצמאיים לגבי קודמיהם ולגבי תנאי סביבתם. אלה דורות טורדים, אשר חוק נפשם הפך לחוק תקופתם. נפש הדור ורוח הזמן היו לאחד. אהדות זו כבשה להם מקום מיוחד בהיסטוריה, לא כל דור זוכה לכך. רוב הדורות תעודה אחרת להם, הללו שהם בבחינת חוליות בשלשלת ההתפתחות אינם „חדשים“, אינם חוקים, הם כעין תא נוסף בריקמה, אך לא תא שיש בו משום שינוי מהותי, אלא המשך בשינויים קלים. הקודמים קבעו את סולם ערכי התקופה ולדורות אחריהם נועד תפקיד של ממשיכים ומשרתים. יש בהם מין חולשה מחויבת-מציאות לעומת אבותיהם החזקים, מה מקור חולשה זו, שהיתה גם לחולשת הדור הזה?

מקורה בשניות שבנפש דורם.

אך מעטים יודעים לחיות את ההווה בהווה, דבר זה קשה מכפי שהוא נראה, הויתנו הרוחנית מלאה היסטוריוזם. כל אדם נשאר „תקוע“ בדרגת התפתחות מסוימת המקבילה לתקופה מסוימת בחול-דזת הרוח האנושית. הוא נושא בחובו מיטען רעיוני שהוא יותר היסטוריה, ירושה רוחנית מאשר תחושת ההווה או תרגום רוחני של המתרחש סביבו.

במאת האחרונה מתגלגלת ההיסטוריה בקצב מזורר. המדעים מסתעפים למקצועות ומקצועות-משנה ההול"כים ומתרחבים, וכל אחד מהם סבוך כיער-בראשית. האמנויות למיניהן והספרות לסוגיה יוצרים זרמים והלכירות שונים ומנוגדים, שכלולי הטכניקה מקצ"רים את המרחקים, מזיקים אדם לחברו, ומערבבים עמים רחוקים בכליל בעיות אחד. האורגניזם הרוחני של האדם אינו מספיק לעכל את ההידושים במדע התמורות הרוחניות האידיאולוגיות המתחדשות. מושכלות, אשר אך תמול קנינו לנו בעמל רב, ככלי שבור הן בידנו היום.

שרשיה של אייכלתו של האדם להסתגל לקצב התמורות הם פסיכולוגיים. בילדותו קולט האדם את הרשמים החזקים ביותר המטביעים תותמם על אפיו; תקופת ההתגברות היא תקופת עיצוב דמותו הרעיר נית; ההשפעות שהוא קולט בתקופות אלו גדול כוחן מכל ההשפעות שבעתיד. אלה האחרונות תמצאנה תבנית מגובשה בפנימיותו, המדחיקה יסודות שאינם הולמים את גיבושה בכיוון אחד מסוים. גיבוש זה יש בו מן החיוב שבקביעת עמדה אישית והכנסת

בין השלדים הנישאים למרומים בנינה הציבורית של החברה — מוסדות, הרגלים, שיטות עבודה, סגנונות-חיים, לא מעטים הם אלה שטעמם סר עם אבדן הסייכות שהולידו אותם. אולם רבים מהם עומדים עדיין איתן נגד כל משב רוח, משולים לעץ שאיבד כל לשדו והיכבר, ולא נשאר לו אלא הגזע החלול, אשר יוסיף להתקיים בזכותו של אותו חוק השמרנות והסלידה הטבעית מפני חידושים.

אכן באחד הימים תבוא הסערה, ותנופת רוח לא צפויה פורצת לתוך הגינה ועוקרת את כל היבש והמדולדל. כל המסגרות ששאלת שילוב הדורות נוגעת להן אינן פטורות מועזעים אלה. גם על מנגוני המדינות, המפלגות הזורמים יעברו משברים תחת מסווה של התנגשות דורות פנימית.

ויש אשר מאורעות חיצוניים יגלו את המשבר, אחד הועזעים האלה המגלים את בעית שילוב הדורות תוכל להיות המלחמה. בשעת מלחמה המסגרת החברתית עומדת במבחן-יכולת עליון. ברם ובקרבת משלמת החברה כל גילוי של חולשתה, חילופי-גברא קיצוניים מלחיים בכל הארצות את המלחמה; עתים בתחילתה, עתים בסיומה. כל מלחמה, בין היא מסתתרת מתנצחון ובין במפלה, גורמת לשינויים מהפכניים במציאות הכלכלית והחברתית כאחד. המיפנה מעלה עובדות חדשות, אישים חדשים. קיימות שתי ברירות: או שהמשימה שלמענה באה המלחמה בטלה על ידי המפלה והיתה לבדודה, ואז תבוא התגובה השלילית וחוגים ודעות מנוגדים עולים על הבימה; או שהמטרה הושגה על ידי הנצחון וגם אז היא בטלה כמטרה בהיותה לעובדה קיימת ויש צורך בניסוח חדש של המטרה.

ניסוח חדש של המטרה אין פירושו נאום חדש או חוברת חדשה. פירושו שהחברה חייבת לחוש שיש לה מטרה מוחשית ושהיא מטרה חדשה. למעשה אפשר לה שתהיה מטרה לא-חדשה לפי תכנה. החדש שבה נובע מיחס חדש של החברה אליה. אולי מוטב לומר לא „מטרה חדשה“, אלא „יחס חדש למטרה“.

חידוש היחס אל המטרה או ניסוחה מחדש יוכל להיברא רק בידי דור חדש שיהיה לו בהכרח יחס חדש אל המשימה אשר לפניו. הביטוי הרעיוני, ניסוח ה„פרוגרמה“, יבוא במרוצת פעילותו והתבססותו של הדור, כפרי תודתו.

טעות מסוכנת היא לחשוב שהדור מקיים את שליטתו בזכות הישגיו, בזכות צדקתו בעבר. עיני החברה נשואות תמיד אל העתיד, הכלל אינו מעונין במצוי, אלא רק ברצוי. כל זרם בעל-משקל היה מהפכני, לאמור תובע-שינויים. מתוך רצון לשינויים אלה נתלכד והיה לגוף, כל עוד לא הפכו השינויים

באורה זו של עדיפות קודמיו, מקבל מרותם, ולא רק את האמת הגדולה כלבד, אלא גם את התגים הועירים וכל השגינות המתלולים לכל החוק כעובדות שאין סותרהים אחריהן.

קבלת-מרות מלאה זו גורמת לשניות בנפש הדור החדש, לחוסר-זהות בין תחושתו ההיסטורית העצמית לבין השקפתו „הרשמית“, שלא הוא עיצבה. בקרן זרת של נפשו מגמגמת בת-קול ספונטאנית, המבקשת תיקונה במסקנה חדשה, ולפחות בנוסח חדש. אולם בת-קול זו, הכרת המרות והסמכות הגדולה, המוכרת והמאושרת, של הדור הקודם משתיקה אותה, וזו אינה מגיעה לידי ביטוי הראוי לתשומת-לב.

הדור הצעיר, וכוחות היצירה האמיתיים שבתוכו, מחפשים להם שטח-פעולה אחרים, צנועים יותר, רחוקים מזירת העיסוק המרכזית של קודמיהם, שבהם הם ימצאו כר פעולה לפי רוחם. כך נשמר, לפחות, עמוד-השדרה של הדור. תחום הפעולה המרכזי, והבולט ביותר, נשאר בידי הדור הקודם. עד שבאהר הימים מתגלה עובדה „מפתיעה“ ש„אין כשרונות חדשים“ ואין על מי לסמוך... הנחה ידועה היא שהתפקיד מעלה את האדם, אך באין מסירת-תפקידים התייתכן עלית האנשים? בשדות-הפעולה החשובים אין נמסרים לשאינם ותיקים אלא תפקידי משנה, בתחום הארגוני, שאין בהם שמץ יצירה. בתפקידים אלה יצליח רק מי שגזח להסתגל לכל התנאים, להשתעבד לכל מציאות ותהא עבוסה ביותר, וממילא, ואולי שלא מדעת, זוכים דוקא הנמרשות לטיפוח יותר מהשלמים ברוחם.

*

בכל תקופה יש שפע דברים מקריים, אולם פני התקופה אינם מקרה; להם תבנית ברורה ומוגדרת, מחויבת והתפתחות. גם בדור „חדש“ יש הרבה דברים מקריים, אך אופיו, יכולתו, נטיותיו הקולקטיביות אינם מקרה, אלא פרי תגובה על מאורעות התקופה וחוקיותה.

הוטל על הדור לעשות את המאמץ הרוחני ולמ-צוא את ההרמוניה הטבעית שבין השקפת עולמו ובין המציאות סביבו. הרמוניה זו תתבטא בחוקיות סמויה מן העין: מאודעות התקופה מולידים את התוויה וזו מולידה את הדעה. רק כשקיימת התאמה זו בפועל, הדור הוא בריא וכן כלפי עצמו, וממילא גם עצמאי ומקורי. חוקים רבים פועלים בקרב החברה האנושית, גלויים וסמויים, וכל הרוחות הטורכות של החברה עמלות לחשפם. יש חוק אחד שגילוייו המלחמה בו הוטלו על הדור החדש, הוא חוק „הקפיאה על השמרים“, אחד החוקים החזקים ביותר השולטים באופי האדם ובסדרי החברה המאורגנת.

סיכן את חייו ויש בו ההרגשה שהחיים „מגיעים לר”. הוא ירצה לשמור גם בחיי שלום על אותו טעם האחריות והעמידה שטעם בהיותו חייל.

התעוררה בו השאיפה לשינויים, למשהו חדש, וגם התעזה להגשימם. עם סיכון החיים גברה בו התשוקה לחיים שלמים יותר. הוא רכש לו אורחות חדשה, זכות ושותפות בכל מה שהושג. מעתה יש לו חלק בנצחון. בהישג המדינה וכל המסתעף מכאן, וממילא יש לו הזכות להביע דעתו. הרגשה זו תביא לידי ביקורת רבה כל זמן שתביעותיו לא תבואנה על סיפוקן.

עתה היא שעת הכושר לשילוב הדורות, לאו דוקא במשרות ממשלתיות ומקומות עבודה, אלא בשימוש כל הכוחות הצעירים הכמוסים בלבבות למען תיקון החברה וקידומה. עתה השעה לשלכ את דור המגינים במערכת היצרית, לחילוף המשמרות ללא משבר, ללא יצירת כוח אפוזיציוני של הדור הצעיר. לכך נדרשת מאת הקשישים גמישות הנפש ליתורים במקום שרגי-לים „לא לוותר”. נדרש ויתורמה על עצמו, על מעמדו כ„נותן הטון” היהידי, על מרחב שלטונו, סוף־סוף עתיד הצעיר לרשת את האחריות כולה, ובמידה שיעשה הדבר מתוך שילוב אמיתי ייטב לחברה ולמורשת הדורות. זוהי התביעה הקשה ביותר לגבי אדם והחברה: לבטל מרצון את חוק „הקפיאה על השמרים”, להסתלק מדעת מן הטענה: „אתם עוד לא הוכחתם את כוחכם והענין רציני יותר מדי”... האלטרנטיבה לשילוב הדורות היא מלחמת דורות במסוה של מאבק אידיאולוגי, מפלגתי, וכיצא בו. במלחמה מעין זו נוסדים, ואף הולכים לאבדון, ערכים רבים שאפשר, וראוי, היה לשמרם ולמסרם מדור לדור.

למציאות איה לו יעוד וזכר־מיכה, וגם תכנית ברורה. אך שום זרם אינו יכול להתכסס על עובדות קיימות, על פרוגרמה שהסכה למציאות. כי או נסתם חוץ, התרושפות הכוח המושך של תכנית וחזון מביאח לידי העלאת ערך המנהיגות על ערך הפרוגרמה. תהליך זה אינו רק סימן לתולשתה של האידיאה, אלא הוא גורם לריכוז יותר מדאיג של כל המעמסה בידי המעטים, המוכרים כמנהיגים, ומשחרר את הכלל מפעילותו ומרגש אחריות, בהסתמכו על כשרון היחידים הגדולים. החיים הציבוריים הופכים לחיטוט באופיים של האישים העומדים בראש, להשואה של כשרונותיהם זה לעומת זה. הנאמנות לאישים, תחת הנאמנות לרעיון, שהיא מקור פעילות ומתיחות בהכרה, גורמת לאולת־יד ואסכיבות של הציבור. „יש מי שידאג... לא עלי המלאכה”... זו הגישה היא מנוגדת בתכלית לכל שאיפות היסוד של דור חדש. הדור הצעיר מבקש עשייה, ומטבע ברייתו הוא מבקש את הדבר שעדיין אינו קיים, כי גם הוא, הדור, עדיין אינו קיים בפועל.

המלחמה שבה אנו עומדים היא לדור החדש בארץ פאורצת קופה הגדול. היא מעלה את יזמתה, היא לו המאבק הכופה עליו גילוי כל כוחותיו וכשרונוותיו לפני עצמו ולפני זולתו. היא מציאה אותו מהדרך הסלולה מראש ומעמידה אותו לפני חיות כבירות ביחסו הוא אל העולם הניצון. המלחמה מגלה לפניו את החיים בכל עירומם ומלמדת אותו לעשות חשבון־נפש חדש. החייל החותר מן התזית שוב אינו האדם שיצא למלחמה: הוא היה למפקד ומחנך, לאיש־משמעת מארגן ומאורגן, הוא למד לצוות ולציית, הוא גבר ונתחזק ורכש לו אמן ביכלתו לעמוד בתנאים קשים מאלה של „מלחמת קיום” פשוטה. הוא

שותפות הגורל היהודי והנוער בארץ

מתוך שיחה עם בני-נעורים, ביוני 1944, שלא ראתה אור

ב. כצנלסון

הוגו או את „אהל הדוד תוס“, גלינו שותפות אנושית לגבוריהם. אבל כאשר קראתי על ענין האינקוויזיציה, לא קראתי זאת כדבר שעבר על מישהו אחר, אלא עלי, או, למשל, בקראי סיפור על החטופים הרגשתי כאילו אני הייתי החטוף. זה היה ענין שנוגע לגורלי ממש. זה היה עולמי וסיפורי משפחה שלי. איך קרה הדבר הזה שסיפור על האינקוויזיציה מלפני חמש-מאות שנה השפיע עלי כאילו קרה בי היום הזה. — האם זאת שאלה של הינוך או של דור?

הייתי חפץ מאוד לדעת אם הנער הארץ-ישראלי, כשהוא קורא דברים כאלה, קורא אותם כענין הנוגע לו ולגורלו, ממש, או קורא אותם כתרבה דברים אחרים? עד היום הזה לא היתה לי הזדמנות לעמוד על הדבר הזה: באינו מידה החוויה היהודית בדורות קודמים געשית בשביל הנוער שלנו של החרוה של.

הנער הארץ-ישראלי איננו מסוגל לחיות את הגורל היהודי הכללי, אם כי אפשר להוכיח לו שהוא אינו עומד מחוצה לו. הלא אמרו שכל אחד מאתנו יכול היה להיות שם. וגם פה יכלה להשיגנו יד האויב. ובכל זאת הנער הארץ-ישראלי איננו חי זאת, ואיננו יכול לחיות זאת, כגורל שלו ממש. מה הסיבה?

ודאי, לא חסרים אנו לא תעמולה ולא הינוך למחשבות ציוניות מסוימות ולא רצון להגשים את הציונות, אבל את מי אנו רואים כבושאי ההגשמה הציונית? — באופן תיאורטי אנו אומרים: העם היהודי. אבל רוצה אני לדעת: האם אנחנו חיים כך שהמושג של עם יהודי הוא בשבילנו מושג של ממש או לא? ילד מהקבוצה היוצא מקבוצתו ונתקל ביהודים — היש לו הרגשת שותפות אתם? וכשהוא פוגש בטבריה ביהודי כורדי וביילדי יהודים כורדים, המשחקים שם בחולות, האומנם יש לו הרגשה אמיתית, שהוא שייך לעם אחד ומשפחה אחת? האם אין בשבילו טבריה (ולא רק וארשה ולובלין?) ויהודיה עולם אחר לגמרי, שרק להלכה הוא חלק מהעם היהודי? ואם כן, באיזה אופן גורלו של יהודי מטבריה נוגע בו ממש?

נדמה לי שיש ענינים יהודיים, אשר אחס מסוגלים לחיות אותם לעומקם, למשל, סיפור על „השומר“, סיפור ממאורעות 1935, סיפור על פלוגה נודדת בארץ, עם וינגייט וכדומה. — אני חושב שסיפורים כאלה נקראים מתוך קרבת נפש, מתוך חויה. אבל לעומת זה אי אפשר להגיד שכל מה שנוגע לשותפות הגורל עם העם היהודי אתם מקבלים כענין שלכם. יתכן שאני מפריו. אבל אני אומר: אם כי בדרך כלל, עלול נער יהודי לחיות את סין והודו ואת אדומי-העור מתוך קרבת נפש גדולה מאוד, ואיננו מסוגל לחיות כך את עצמו או את עמו, בכל זאת, יש ענינים שהוא חי אותם. במידה שהדבר קשור עם האדם הארץ-ישראלי הצעיר, הלוחם למען החלום הציוני. — הרי הנער הארץ-ישראלי חי אותו. מדוע?

לא שהילד הארץ-ישראלי אינו קולט, חלילה, את האידיאה הלאומית, או שאינו מסוגל לחיות את הדבר הזה, כפי שרגילים לומר אצלנו. דומני, שלא רק הנער הארץ-ישראלי, אלא גם אנחנו איננו חיים את החזון הציוני לכל גדלותו ועמקו. אבל זו שאלה אחרת: אם אנחנו יודעים לחיות את אשר אנחנו עושים ואת העובר עלינו. והנה אני מוצא שני ענינים יהודיים: אותו ענין יהודי במידה שהוא מתגבש כאן בארץ, במלחמה מסוימת, באופי חיים מסויים, בטיפוס אנושי מסויים — קרוב הוא ללבנו. זה ממש שלנו, כשייך למשפחה, אותו מסוגל הצעיר היהודי לחיות בנאמנות. אבל יש גם חיים יהודיים, שאין להם הסגולות האלו. ואותם הצעיר היהודי איננו מסוגל לראות כענינים שלו. הוא יודע, שזה ענין חשוב מאוד, ואולי לא יפה הדבר, שהוא אינו מזדעזע ממנו, אבל יתכן שאיננו יכול לחיות אותו. יש להבין, איפוא, את הדבר הזה.

הייתי חפץ מאוד שילדי ארץ-ישראל יספרו לי, למשל, אינו תופעה בהיסטוריה עברה עליהם כענין שנוגע להם ממש. בילדותי — וכימים ההם לא היתה ספרות עשירה בכמות ובתוכן כבימינו — כשקראנו סיפורים של ז'ול ורן ושל ויקטור

של צאצאי החלוצים הראשונים של אמריקה, הרואים את עצמם כגזע האמריקאי החשוב והטהור, ואת כל היתר כאספסוף. גם בארץ-ישראל היו אנשים שכל חלומם — שהם בני הישוב, ולא כל היהודים הם בני הישוב... כל אותו הארגון של ה"גדעונים", שהתרכז מסביב לאהרונסון, ראה את עצמו כבני הישוב האמיתיים. הם לא ראו צורך לעצמם לטפח את ההרגשה של אחדות כל ישראל. אמנם הם דיברו על לאומיות, אבל לאומיות שלהם היתה של השבט החדש בישראל, ואין אני נכנס עתה לויכוח אם נחוץ לטפח שבט יהודי מיוחד, ארץ-ישראלי, אבל רואה אני שבילדינו הדבר כבר מתגשם.

השאלה הזאת אם, באמת, ממשיכים אנו את הקשר עם עם ישראל, או איננו ממשיכים, או שאנו ממשיכים רק באופן מסויים ומיוחד — היא בעיני שאלה גדולה מאוד. הרבה סימנים, — לאו דוקא בזה, איך אנחנו חיים את אסון ישראל, אלא איך אנחנו חיים את חיי ישראל — מגבירים את ההרהורים בענין זה. ובאמת, אינני יודע מה המגע של הילד שלנו, הארץ-ישראלי (ואין בנידון זה הבדל בין זרם לזרם בתוכנו) עם חיים יהודיים. אין לנו הרבה דוגמאות. אסתפק באחת. נודמן לי לראות פעם בשבת עגלה של ילדי משק עוברת בצהלה ורינה ליד בית-הכנסת, והמשק אחד המשקים הממשיך את המפעל הציוני. לא חשוב מה קרה מסביב לענין הזה. אבל אני שואל: היש צורך להפגין שכל הדברים הללו שונים באופן יסודי ממפעלנו ואינם מעסיקים אותנו? האם עלינו לגלות את הזרות לכל אלה? אילו נכנסו ילדינו ללונדון ביום חג, ודאי היתה להם הכרה של טאקט, שאין לעשות דבר שהעם האנגלי יתמרמר עליו ובטוח אני, שאם ילד שלנו עובר את שכם ורמלה, הוא מבין שאין לעשות דבר הפוגע בהרגשת תושביהן ולא דוקא משום פחד. ומדוע אין לילדינו הרגשה כזאת כשהם עוברים בתוככי ירושלים, ואינם נזהרים מלעשות דבר המכאיב וצורב את לב יהודיה? ואם מישהו יעיר להם על כך, יראו בזה „השקפה פשרנית"... דומני שחסרים ילדינו את עצם ההרגשה הזאת, שאלה הם אבות ואנו משפחה אחת, ויש חשיבות אנושית לדעת מה אפשר ומה אי אפשר לעשות כדי להימנע מהכאיב לאחרים.

כולנו עומדים כל חיינו במלחמה עם יהודים מתבוללים לסוגיהם ועם יהודי הבורסה ויהודי

רוצה אני לדעת, האם ילד יהודי מקבוצה, כשהוא פוגש יהודי בעל פאות עם גופיזה, או לבוש כיהודי ספרדי, האם, באמת, הוא מרגיש (ולא מתוך שלמד בבית-הספר) ששניהם שייכים לחברה משותפת? — אינני בטוח בזה. לפעמים נדמה לי, שחבר שלנו מהנוער העובד או מהתנועה או מהמשק, כשהוא מדבר על עתיד היהודים, כלל אינו יכול לתאר לעצמו שהוא מתכוון גם לאלה שאינם לובשים חולצות כהולות. הוא יכול להכליל גם את „השומר הצעיר", אם כי יש לו גם סמל אחר, אבל לא יותר מזה. יש מין חברה כזאת, שהיא „אנחנו", אבל היהודים שמחוצה לנו, — אם הם בני-יורק או בוייצ'פל או בבנדין — הם בשבילנו חומר לחקירות שונות, לניצול ופעם גם להערצה, והאם באמת יש הרגשה שאני והם שייכים לאומה אחת ממש, כמו שערבי יודע, שכל הערבים הם עם אחד? — אני מפקפק בכך.

אותו יהודי אשכנזי מטבריה או מפולין — יש לו מושג ברור מהו „כלל ישראל". הוא יודע, שיש יהודים שהתפקדו, יש לו טענות וחשבונות אתם, אבל הוא אינו תושב אותם לשבט אחר. אבל יהודי אורטודוקסי מפרנקפורט ירגיש את עצמו זר למדי ליהודי אורטודוקסי מוארשה, כי הציביליזציות הן אחרות והן יוצרות מרחק גדול יותר ממרחק של רעיון. בחוגים מסויימים בארצות הגולה, שדגלו בלאומיות יהודית והתי-נגדו לציונות (ודוקא בחוגים לאומיים, ולא בין המתבוללים), ראו בהמוני היהודים במזרח אירופה את העם ואת השפה היהודית כשפתם הלאומית, ואילו יהודי אלג'יר, סוריה או תימן לא ענינו אותם כלל וכלל. בשבילם היו קיבוצים יהודיים אלה כמעט בני עם אחר. חוגים אלה היו מתריעים נגדנו שאנחנו מנתקים את עצמנו מן העם ואנחנו מגדלים בארץ-ישראל שבט נפרד. זה היה ענין של פולמוס.

ומאידך גיסא, הזוכר את הרוח שהיתה בארץ לפני עשרות שנים, בחוגים הראשונים של הישוב החדש, כשל בן-יהודה או חוגים מסויימים מבני האכרים, יודע שהיתה בהם מין זרות ליהודי הגולה, גם להלכה וגם למעשה. הם, בעצם, ראו את עצמם כמתחילים גזע יהודי חדש. לא העסיקה אותם כל כך המחשבה שארץ-ישראל תפתור את שאלת היהודים. הם ראו בבן-אבי בירושלים ובאבשלום פיינברג בחדרה — טיפוס חדש. הם לא הרגישו צורך שיהודים אחרים יבואו. באמריקה, למשל, יש עד היום ארגונים

למצוא איזו פורמולה ולהאחוה בה. גם לולא היה מרד בגיטו, לא הייתי אומר אף מלה לגנותם של יהודי הגיטו ולא הייתי יכול לתבוע זאת מהם. כאשר אנשים עומדים לפני הית-טרף כזאת אין לתבוע מהם מרד, שידוע מראש כי אין לו כל תקוה. אנשים מורדים, בדרך כלל, כשמאמינים הם שמחר ינצחו.

הזכיר מישהו את המחזה „לא אמות כי אחיה“ של דוד ברגלסון. הלכתי לראותו. אינני דן בזה, אם זאת אמנות או לא. בימינו אם אדם יאמר שברגלסון איננו גאון — הרי הוא נחשב שונא המשטר הסובייטי. הפרטיזנים נלחמים. אחד מהם מכריז „לא אמות, כי אחיה“. איך אחיה? עד מתי תחיה היהדות ברוסיה? — גבור המחזה הוא קומוניסט נאמן למשטר הסובייטי. הוא עדיין מתבל דבריו בפתגמים יהודיים. הוא רואה את העם היהודי. אבל בתו כבר נשואה ללא-יהודי. הנכד הוא כבר בן תערובת ואינו מבין את לשון סבא. וגם לבתו הוא צריך לתרגם את הפסוק שהוא מביא.

רוסיה תחיה, כמוכן. הפרטיזנים יצילו את רוסיה. אבל האם יצילו גם את היהודים? מה אחיה? כשאדם הולך למות והוא יודע, שההמון נשאר בחיים — לא קשה לו למות. הכרנו תופעות כאלו, שאנשים חיים בשם חיי הנועתם. אבל כאשר הפרטיזן היהודי החי הוא רק שריד העיירה שהושמדה — מהו ה„אחיה“ — האם בתרגום לרוסית של אחד מסיפורי ברגלסון? ומכאן אני עובר לענין אחר, שיש גם לו ענין לשותפות היהודית. והוא היחס של רוב הנוער הארץ-ישראלי לספרות עברית מקורית. אם תחפצו להיות גלוי לב על יחסכם לספרות עברית, — הצטרפו להודות, שלאמיתו של דבר קל ומעניין ומובן לכם יותר סיפור מתורגם מאנגלית, מרוסית, מצרפתית ומכל שפה אחרת, מסיפור עברי מקורי.

פעם סיפרה לי ילדה אחת, כיצד נכשלה בבחינה. המורה בבית-הספר שאל אותה: מה היא אוהבת משל מנדלי? היא ענתה שאיננה אוהבת שום דבר משלו. „זה מגיע לי מפני שאני אמרתי לו את האמת. הלא כולם שונאים את מנדלי, ואני אמרתי זאת...“ היא ביטאה את מצב הספר העברי בבית-הספר העברי שלנו. לגבי הילד היהודי בארץ, מנדלי אכסוטי יותר מכל סופר אחר. הרוב קריאתו תרגום. קוראים „אכרים“ של ריימונט, ואת „ברכת האדמה“ של האמסון ו„בית העניים“ של דיקנס. קוראים גם

ההון הגדול, ואין חיבה יתירה נודעת להם ממנו. ובכן, כאשר אנחנו קוראים, שמכמה עשירים יהודים בהונגריה וגרמניה החרימו את רכושם. — מדוע דבר זה צריך לעניין אותי? עוד הרצל אמר להם שיקחו מהם את כל כספם, ואנחנו, כסוציאליסטים, יודעים, שיש לזה הצדקה מוסרית. ובכל זאת אני מקבל את ההחרמה מהם, כאילו החרימו ממני, ולא משום שמקוה אני כי יהודי זה ישאיר את כספו לקרן הקיימת, אלא משום שאני מרגיש בו את עצמי. אותו היהודי הבר-דאפשטי המתבולל, שבתוך העם אני מוכן להלחם בו בכל אמצעי המלחמה, כי הוא אסוננו, כשהוא נמצא במחנה-ההסגר — הרי זה כאילו אני נמצא במחנה-ההסגר. אתמול נגשה חברה אחת מהסמינר ושאלה אותי: צמת היום? אמרתי: כן. ידעתי ששיחה זו, מדוע צמתי, אינה דבר פשוט. צמתי, אם כי לא האמנתי שעלי-ידי הצום שלי, אוכל להקל במשהו על העם היהודי. לו האמנתי הייתי צם יותר. ורבים בודאי היו עושים זאת. לא היה בזה איזה ענין רציונלי. אבל מכיוון שאני משתתף בחיי האומה, ואני רוצה להביע יותר את השותפות בגורל היהודי, — אני צריך לעשות זאת. הם אמנם לא ציונים ולא סוציאליסטים, אבל יש נקודת-שיתוף והיא קובעת את הכל. אלמלא נקודת-השיתוף, לא הייתי צריך לבוא לארץ, כי יכולתי לראות לפני אפשרויות חיים אחרות.

אני סבור, שהרגשה פשוטה, לא מילולית ולא תיאורטית, של שותפות הגורל עם כל יהודי, עם הכורדי בטבריה ועם היהודי שבעיר העתיקה בירושלים ועם היהודי שבא היום מדמשק ועם היהודי המתבולל, האנטי-ציוני, בניו-יורק חסרה לנוער שלנו. אינני יודע אם החינוך שלנו בבית-הספר ובתנועת הנוער ובמפלגה יש בו משהו שיתקן את הדבר הזה.

החינוך שלנו, ככל הינוך, מחפש איזו פור-מולה, ואותן מסרו המדריכים הגדולים לקטנים, ואלה לילדים צעירים יותר. במידה שהעולם הרוחני שלהם בכנס לנרתיק, הם חיים זאת. אבל לא כל כך קל להכניס את שאלת היהודים בגולה לנרתיקים האלה.

כל ילד יהודי יודע מהו המרד בגיטו. בלבו הוא קושר את הדבר במרד בריכוכבא. אבל חוששני, שמא יש כאן איזה שקר גדול: את הסבל היהודי בגיטו איננו יכולים לחיות — ורק את המרד בתוכו... הדבר מקרב את איש-הגיטו אלינו, לפי המושגים שלנו, מאפשר לנו

היו רואים אותו כמשוגע.

אין לראות עדיין מה תהיינה הברירות המר שונות והאכזריות של עצם קיום העם היהודי בארץ-ישראל — בהשפעת התרבות האנגלית, למשל, הנותנת אפשרות של קריירה מצד אחד, ולנוכח התעוררות המזרח מצד אחר. האם יכולים לראות מה יהיה בעוד דור או שני דורות? אלה שעלו עם עזרא ונתמיה ודאי לא חשבו שיעמדו לפני שאלה של הליניות, כמו שלא יכולנו אנתנו להעלות על דעתנו, שהאוניברסיטה העברית או הסוכנות היהודית יהיו מבצרים של התבוללות. אבל בהיסטוריה כל הדברים האלה הם אפשריים מאוד.

וברגע זה אין אני מעורר את השאלות הללו, שאולי תעמודנה לפני הדור הבא. ברגע זה אני מניח שיתהוו חיים לאומיים עצמיים ויתהווה ישוב גדול מבחינה כמותית ואנו נכבוש לנו עצמאות פוליטית ובכוחה של זו נגן על תרבותנו הלאומית. כל התפיסה של האנשים מסוגו של בובר וסימון, שאין לנו צורך בכוח של עצמאות פוליטית ושנוכל לקיים עצמאות רק בכוח של תרבות אינה נכונה. כדי שעם קטן יוכל לקיים משהו מקורי בחייו, כשהכוחות המבוללים הם כל-כך חזקים, אין לו דרך אחרת אלא ליצור מדינה, אשר תגן על תרבותו הלאומית.

וגם לאחר שתהיה אוכלוסיה יהודית גדולה בארץ; ואם גם תגיע, לאחר האבקות קשה מאוד, לעצמאות מדינית, אם תרצה בכך ותשיג זאת, — גם אז תעמוד שאלת הקשר של האדם הארץ-ישראלי, של יליד הארץ, עם תרבות האומה בר-ציפותה ההיסטורית, והגשר אל חלקי האומה, אשר אינם דומים לנו ואינם לובשים חולצות כמונו, אשר בינינו וכיניהם הבדל גדול במושגים וב-סגנון חיים וכדומה. איננו יודעים, מה יהיה בעוד עשרים שנה. תארו לכם, שארץ-ישראל תהיה בספירה של השפעה פוליטית מסוימת — מה תהא עמדת יהודי אמריקה? והרי ראינו שהיהודים ברוסיה לא יכלו להוציא מלה מפייהם, כאשר היה הסכם בין היטלר וסטאלין ולא קם אתד להגיד משהו נגד זה. מדוע אין לתאר מצב כזה שישבו יהודי ברוסיה או באמריקה, כשאותן המדינות תעמודנה בקונפליקט עם ארץ-ישראל, ייגרר ליחסי איבה והתנגדות לנו? — כל הדברים הם אפשריים.

והאומנם יש יכולת נפשית, וצורך נפשי, בנוער הארץ-ישראלי להרגיש את שותפות הגורל היהודי, את הקשר עם היהדות, כמו שהיא, ולא כסיסמה של העמולה שמתקשטים בה לפעמים?

סיפורים רומטיים. הנוער שלנו איננו חי אותם החיים היהודיים, שחלקם אנו מצליחים להכיר רק עלידי הספרות העברית, אם עלידי מנדלי ואם הנו ואם עגנון. ואני חושב, שגם ברנר הוא זר לנוער הארץ-ישראלי, אלא שמתוך שהתנועה דוגלת בשמו יש לקרוא, — ויתכן שעל ידי כך אומר הנוער לעצמו, שהוא שייך אליו. אבל בעצם אותו הצעיר היהודי ביצירת ברנר המופיע בהומל או בווייטשאפל — אינו מעסיק את הנוער שלנו והוא איננו חי את חייו.

כבר הזכרתי שהגילויים הראשונים של זרות בין ילדי הציונות ובין העם היהודי, התחילו עוד עם ילדי העולים הראשונים. מבחינה תיאורטית היה הדבר נחלת הזרם בציונות שהתיימר להיות „הלאומי“ ביותר. בעצם, לרביזיוניזם הרחנני, וגם לז'בוטינסקי באופן אישי, לא היה שום צורך בהמשך התרבות היהודית. הוא רצה במשהו „אצילי“, מהגעז היהודי הקדמון, בגזע של יהושע ובר'כוכבא, ור' יהודה הלוי. ההיסטוריה היהודית בהמשכותה, ברציפות הטיפוס האנושי, לא היה לו לז'בוטינסקי צורך בה והוא השתדל באופן תיאורטי גם למחוק את הדבר הזה. לפעמים קרובות אתם מוצאים בספרות העברית אנשים, שלא היה להם צורך כלל בעברית, מחוץ ללבוש החיצוני של הלשון. אין להם צורך, במובן הרחנני, בתרבות העברית... יתכן, שהרביזיוניזם, בעמקי נפשו, שגא את הנזע הפועלים העברית, באשר, אחרי הכל, היא מבחינה היסטורית המשך ההיסטוריה היהודית. עולמה אינו רק חירות, גאווה וקוממיות בלבד, אלא גם ברנר וגורדון וכו', המשך של איזה עולם רוחני שלא קפא כפי שהיה בימי הבית השני.

לא מן הנמנע הוא, שעוד דור ועוד דור הילד הארץ-ישראלי, בהרגשתו הפנימית, יראה עצמו מחוץ לעם היהודי, גם אם יש לו אידיאה של קוממיות יהודית או סוציאליזם יהודי. הרבה מאוד תלוי בזה, אם תבוא עליה גדולה יהודית, ואמנם כל גורלנו תלוי בעליה.

אינני רוצה לדון עתה בניגודים הנפשיים העלולים להתעורר בדור הצעיר בארץ, גם מברחינת הציונות וגם מבחינת עצם הפרובלמה היהודית. הכשרון היהודי להשתמש משאלות הגורל וללת להן תשובות שליליות נתגלה בכל הדורות, ועוד לפני יציאת מצרים, וחלק גדול מהעם היהודי ענה את תשובתו השלילית. איננו יודעים כמה יהודים יצאו ממצרים וכמה נשארו שם. והוא הדין בימי עזרא, אילו אמר מישהו לגולים, שסופם בגולה להיות כמו שהוא היום, —

בְּבוֹאוֹת

דבורה בארון

בת עשר היתה חנה, כשאביה הרב יצא לשבת בפקודת רופאו באחת הקיטנות שביערות יוסקה איש האחוזות.

מעריצו של הרב, הסוחר ברוך ברון, הוא ששכר אצל הפריץ ה„מטורף“ את בית הקיץ, וגם הביא קרון נוסעים, אשר בו נתישבו בני המשפחה, וחנה נפתח לפניו בכך כמו שער באופק היורד על בתי הפרבר, והיא נכנסה לעולם, שהוא מטולל, וירוק ושרוי באור של שמש מלא, ללא צל.

במשעול כפרים נסעו, לצדם האחד הנהר אושה, שמערבותיו לוקחים את המורביות ל„הושענות“ ומהצד השני טחנות הרוח שבאדמת הגרפית, שנפנפו להם בכנפיהן כמורות דרך, עד אשר העגלה באה לתוך אפלולית שמתחת למין גג של סכך, הרוגש כולו מצפופ, ושריקה ולביטת כנפים, זאת היתה חורשת הארנים שלפני יער הקיטנות, והשעה היא שעת מנחה, ואז ירדו הרב ובעל-העגלה מעל הקרון, ועטופים שניהם בזהרורי שקיעה כבטליתות עמדו תחת אחד העצים להתפלל.

בית הקיץ, לאחר שנקבעו מזוזות על פתחיו, והובאו לתוכו הכלים הכשרים, נתיחד — קיבל אפילו כעין סבר של קדושה, כאשר מהעירה הסמוכה הובא הנה, בהשתדלות הרב, ספר תורה, ואחדים מהקיטנים קבעו בו מקום ל„מנין“.

יהודים מעיירות הסביבה היו אלה, שהתהלכו פה איש איש עם נגעו ולבושים בבגדי השבת, אחרי ליל הנדודים בבתי היער מצאו רנחה בשפך השיח לפני אלהים עם הנץ החמה, כי הלילות קשים היו.

היער הרוגז, המסביר פנים, כביכול, ומבטיח רפאות ביום, הקדיר עם בוא הלילה, נודעף ונתמלא אדי חנק, והאנשים, כמו עם גמר הפעולה של סם מרגיע, הקיצו בהם מכאוביהם ולבם נפל.

אפילו הרב, אשר בבת צחוק על שפתיו נשא תמיד את סבלו, שמעה פעם חנה שהוא נאנח בתוך החשכה כמתוך אפס תקוה, וכו בזמן גם עלה מהפינה השניה קול עלוע, הבא כאילו מתוך עוית חנק, והיא הבינה כי האם היא הבולעת כן בסתר את דמעותיה.

אחד מהמשכימים לחדר התפילה היה בעל המתלבת מהאחווה הסמוכה, ברל זישעס, איש תשוש ו„לא יצלח“, אשר בני המקום קראו לו מתוך זלזול ברקה, או ברצה, ואילו הרב, בפנותו אליו, הוסיף תמיד לשמו את התואר „רב“, הקדים לו שלום, כשנודמן אתו ביער, ולפעמים עם גמר התפילה, גם ניגש אליו לשם שיחה קלה.

— מה חדש יש אצלך, ר' בר ז — שאלו במאור פנים, ובוה הרימו בבת אחת ממעמדו השפל, גבו של האיש, אשר נכפף כאילו מתחת למשא הבוץ, נתישר, ועמידתו, כמתוך תוספת של משקל פנימי, נעשתה מאוששת יותר, אפילו בקומתו — כפי שנדמה אז לחנה — גדל.

אחרי זה הגיח את הטלית־זותפילין בדחילו על המדף (על יד ספריו של הרב!), ויצא בלב טוב אל בין הקיטנים עם סל התוצרת שהביא אתו.

שתי פעמים ביום הביא חנה את מעשי החלב, ואת יתר הצרכים סיפקו לקיטנים החנונים מפסוצ'נה הסמוכה, עיירה על שפת הנימון, שהיא טובעת כולה בחול.

יום אחד, כשנער האופים אחר לבוא, שלחה האם את חנה אל המאפייה שבמבואי העיירה לקצות לחם.

היא הלכה ועברה, איפוא, את הגשר, וגם באה למבואי העיירה, אבל לבית האופים לא הגיעה, כי שקעה בתוך החול. מקרוב ראתה את הבית, וצעדה כנגדו, כמו בחלום רע, בלי להתקדם, ודבר זה היה לה אחרי כן לסמל לכל מטרותיה בחיים, אשר עם כל השאיפה החתירה אליהן, נשארו כמעט תמיד ממנה והלאה.

הסוחר הזקן ברוך ברוך בא לפעמים לראות את הרב. סגר בשעות הבוקר את מחסן הפשתים שלו וירד לתחנת הקרונות שעל יד הפרבר, ואם לא מצא שם עגלה, עבר את הדרך המובילה ליער הקיטנות ברגל.

כי הוא, במקומו שם, בעיירה, ראה יום יום בבית התפילה את כסאו של הרב שהוא פנוי, ואת חדר הקהל — שאיש אחר ממלא בו את מקומו, וגעגועיו על ידי כך הלכו וגדלו. חוץ מזה הרי, תוך כדי עיון בספריו, צצו ועלו לפניו, בינתיים, קושיות, שלא היה מי שיתרצן, ובאחד ממכתביו לרב הוא גם רמז בלשונו של ר' עקיבא, כי חנה הרבה מעות יש לו ואין לו שולחני להרצותן.

ביום בואו הוסיפה הרבנית לתבשילי הצהרים פשטידת אטריות, אשר מפי אשתו איידלה שמעה כי זהו המאכל אשר יערב לו. ואחרי הארוחה יצאו הרב ואורחו אל השביל המדושא שבין הארנים, הפליגו לפעמים עד לגבעות שעם ארמת הגרפית, והדברים שנאמרו אז ביניהם לא נשמעו עוד כמוהם בתוך היער העתיק הזה מעולם.

הזקן העמוס כבדות שאל והקשה, והרב קל התפיסה השיב ותירץ, השיב בבהירות, בקיצור הניב וחריפות־הטעם, עד שכל הסתום פוֹרַשׁ והמוקשה התישב, והדברים נעשו שקופים כולם וברורים.

אור של תורה זרח פה באפולוית השביל, ובבואה ממנו נחה על פני הסוחר הזקן, אשר התפשט עתה ממעשיותו ונהפך לאיש אחר.

שואל, כשנקלע בזמנו לחבל הנביאים, בא בודאי לידי השראה כזאת.

לבסוף הגיעו לקצה היער הגובל באדמות הגרפית, והזקן, לאחר שהציץ לשעונו, גפטר בחפזו והלך, כי רצה „לתפוש“ עוד בעיירה תפילת מנחה בציבור, וכך חנה יכלה חנה, שנגררה מאחריהם, ללכת עתה בחזרה בשורה אחת עם אביה, אשר לבו, אחרי השיחה עם ידידו, היה טוב עליו.

בעיניו, הרגילות באותיות של כתב רש"י, גילה הוא כפעם בפעם את גרגרי התוח החבויים בין עליהם, ואפילו עזר לחנה ללקטם.

מחוץ לכהלי בית הקהל נסתלקו מעליו, כביכול, ענני הכבוד, שאפסוהו שם, כרגיל, והוא נעשה חילוני, וגם מעשי וקרוב יותר.

פעם, כשנשבר המדף של כלי החלב במטבת, בא הוא ותיקן אותו, תקע מסמר לתוך העץ ועמד והכה עליו בפטיש — כאחד העם.

ועוד קרה אשר הוא שמע בוקר אחד שהרבנית מתאוננת, כי אולו המים מהחבית (אחד מנערי יוטקה הביאם בכל יום מהאחוזה), אז אמר לה, כי בפאת היער, בין הגבעות, ראה מעץ של מים חיים, והוא יכול להראותו לה.

היא לקחה, איפוא, כלי ויצאה ללכת אתו, גבוכה וקורנת מתוך כך ביפיה (מטפחת הראש נשמטה לה עתה תכופות ברוח, ונגלה כן שצרה השופע, הנהדר), והנה, משתאה, עמדה והביטה אחריהם: הפעם הראשונה היתה זאת שראתה את אביה ואמה הולכים יחד — רב ורבנית,

כעולם בתוך עולם היה בית האחוזה של יוטקה, אשר מחמת רשעתו של הכלב, נירקן, לא יכול כל זר לקרב אליו.

כלב ענק היה זה, אשר לא גבח, כי אם נהם. קול שאגתו התגלגל בחללה של החצר כרעם וסגר כל מבוא.

את הנעשה באחוזה יכלו, איפוא, הקיטנים לדעת רק מסיפוריה של טויבה בת החלבן, שישבה שם בקביעות, וכעוזרת בעבודת הניקוי, באה גם אל הארמון פנימה.

היא אשר ראתה את המנורות הגדלקות על ידי לחיצת הכפתור, כלי הזמר המנגנים מאליהם, וכל חדרי הפלטינ, שהם רבים מספור, ואשר עם זה, הרי הגבירה אנדה, לאחר שבעלה המטורף „עושה לה את המחזות“, באה אל המוזה, או לאיזה אסם עזוב, ושם היא שופכת את דמעותיה.

שתי בנות היו פה, האחת, ידויגה, שהיא יפה, ואביה אוהב אותה, והשניה זוסיה, תולנית וחסרת חן, ועליה היו רחמי האם.

אתה נסעה למקומות המרפא, והשמלות שהתקינה לה עלו בטיבן והידורן על אלה של אחותה הגדולה. אלא שידויגה, כל בגד שלבשה, נתקבל עליה, ואפילו נתוסף לו גוי, ואילו זה של זוסיה נראה תמיד כרהוי ונתלה מעליה כשק.

את הבכירה, ידויגה, ראתה פעם חנה בפאת היער יחד עם אביה והדוקטור פבלובסקי, הוא רופאו של הרב.

עיפה מטיולה ומהחום, נשענה לגזע אורן, שעל ידו ישבה, והפריץ הגא, הוא שהיה נסער ורוגז תמיד, ישב ונפנף עליה בעלה שרך, כבוש עתה, נוח ומסור — כולו אב, בעוד שהרופא, זה שהוא, לדברי טויבה, „משוגע אחרי הנערה“, התהלך הנה והנה בין העצים, נסער ורוגז הפעם הוא, וניכר היה שאינו שפוי עתה בדעתו באמת.

ופעם אחרת, בשעת גשף מחולות בארמון, ניתן לחנה לראות את שתי האחיות, ישיבת אחותי ישבו בתוך האור המסמא, לברשות הפעם באותו ההידור, אלא שאל הרקודים לוקחה פעם בפעם הבכירה, ידויגה.

לא הספיקה היא לנוח אחרי הריקוד עם האחד, וכבר בא שני להזמינה. בדחילו צמדן לפניה, זכנעים ומתחננים, כאילו נפשם היתה בבקשתם, ומכל הסובבים אותם היתה אולי רק חנה היחידה, שהרגישה כי מוחצים הם בכך את אחותה הצעירה, פוצעים אותה בצחוק על שפתיהם, מבלי אשר יקום מי, לתמהונה, למחות על כך.

טרם ידעה אז, אשר מיני פשעים כאלה לבם של בני האדם גם בהם, כי על כן לא יבואו עליהם בדין.

בארמון הישן שמחוץ לאחוזה נערך אותו גשף, במקום שאימת הכלב לא היתה על

הבאים, ואחדות מהקיסניות יצאו, לפי בקשתה של טובה, ללכת שמה. אז אמרה האם לחנה בעצב:

— לכי גם את ותראי שם מה.

וכונת הדברים היתה:

— הן לך עצמך לא נכוננו אושר ושמחה בחיים, תלכי, איפוא, ותהני מאלה של האחרים.

וחנה קמה והלכה, והזינה אמנם עיניה מכל הטוב והחמדה שנגלו לפניה, וחלק מזהרם

גם לקחה אתה למשמרת, כמין צידה שהאחד מכין לו לשנות רזון.

כי הנה באו הימים אשר הרבנית למודת ההבלגה בכתה כבר בהם בגלוי, לעיני כול,

וחנה לא ידעה עוד היא עצמה שמחה ואושר באמת, ורק מאלה של האחרים נהנתה לפעמים.

כעצת האם, למדה אפילו לראותם כאילו שלה עצמה הנם, והם שהיו לה לשעשועים ונחמה

בימי רעה.

פירורים משולחנם של אחרים — יאמרו — בבואה מן הברק של יקר זולתה.

ואולם הילד הזר שאיש ערירי מצמץ לו, כלום אינו נעשה לו במשך הזמן כבנו, שבו הוא

מוצא גיחומים וסעדי, ודואים גם אשר הירח זורח בשלוה ונחת בלילות, אף כי אורו רק אור

חוזר הוא, בבואה מזהרו של אחר.

על ס. יזהר

יעקב קופלביץ

העיקר הוא הציור בצלילים. יתכן כי גנוז בו ביזהר צייר-אמן, בכוח, שמצא את תיקונו, בפועל לא במצבוע של צייר, אלא בעט-סופר, ציור מילולי זה — אופיו הצבעוניות וחותרו העדינות. בחוש-צבע דק מצייר הוא את פרודות-ההוויה הזעירות, שכוונותיהן נעלמות והן רוק-מות בחשאי את ריקמת-הנגלה המרטטת ומת-עקמת ממגע רוחות-הגורל. יש כאן מעין „אמנות זעירה“ של הגדולות הנצורות שבנפש.

אשר לאיש עצמו, כפי שהוא מורגש מתחת לאמן, הרי זה, כפי הנראה, אדם שדקות-רגש גדולה ואהבת-אמת בריאה נפגשו בו בזכות זיקתו העמוקה אל הטבע, חושי-היופי וההכרח הרוחני — שניהם יונקים בו מן האדמה (הכללי-אנושית) ומן הארץ (העברית).

ב

בכוח-תיאור גדול וגמיש חותר יזהר אל נשמת ההוי הנתון — פעם בדרך ניתחונית, כמתוך הפרדה ליסודות, ופעם בדרך השירה, מתוך שהוא אוצל לרומם דינאמיקה וחיים של האנשה. ברצותו לצייר, למשל, את הדממה בחלל המרחב של הנגב, הריהו אומר:

„דממה עילאה, ממשית ומוחשת במראצבע, צבעה שחור, עורה קר, וחובה להט, דממה לוחשת, זרת רגשות, ספוגת רחשים וצלילים העולים מן הישימון, זו דממה צמאה, כפויה וסופגת הכל בתאווה, בנידונות, מבחיקה שיניים סמויות, שואפת כבוד, כובשת קלה ויחסה כתאנתה, כורה אהן רגישה ומבליגה ודוממת ענקית“.

ושוב:

„אין היא כו שאון גסה מדמה להבחין: זמזום טרדני, או אפס-קול חדגוני, אלא שיפעה של צלילים דקים וענוגים, גועים ומלבלבים, ענבלים פעוטים ודקים, המכים בפעמוני העולם, סתרוורת פרפרים הזולפים חוגגים תחזים עדינות ושקופות כמלמה מתנשמת, סיעות סיעות של פרודות-דממה, זוות זוות במרומים כאותן להקות הודוירים בסתיו, גבוהים, זערויים ופורחים עם הרוח בזיו הכחול החם“ („בפאתי נגב“, עמ' 12).

ניתחן כמרמדיע זה של הדממה והפרדתה ליסודותיה — דוגמה לצד השכלי שבדרך כתיבתו של יזהר, ההולך בו יד ביד עם הצד

יש דבר-מה לוקח-לב בכשרונו של ס. יזהר, המספר הצעיר, שסיפוריו העיקריים עד עתה, שנכתבו רק בעשור-השנים האחרון, מעוררים להטות אליו אהן קשבת. הוא בלי-ספק הכשרון העצמי ביותר בין אלה המכנים את עצמם, לא בלי פריטנסיות יתרות, בשם „המשמרת הצעירה“. אמרתי „מספר“, אם כי, לאמיתו של הדבר, יזהר הוא יותר צייר מאשר מספר. דוקא היסוד של סיפור-המעשה, שכשרון „מספר“ אמיתי מותנה בו, הוא אולי רפה בהם בסיפורי יזהר, ועל כל פנים הריהו כאן טפל, ולא עיקר. העיקר כאן הוא אולי לא עיצוב טיפוסים, אלא ציור האוירה — ציור רחשי הנפש והלך הרוח, המאויים והרעוות ופרכוסי-הלב של אנשי-קיר בוך, חלוצים אחרונים או בחורי הספית, וציור חלל הנגלות המזדהר והומה, או המחריש והקוסם, שבתוכו נבלטים לתומם או מרוב כוונות טובות ושאר גורמים מדומים ונמרצים, בחורי ישראל כנים ופשוטים, או לא כל-כך פשוטים, בעלי רצון טוב או נבוכים במקצה, המתמוזגים עם החיים הקיבוציים של הישוב החדש — חיי עמל ועייפות וחובה וחלומות ואכזבות והתרוממות הנפש — או נפתלים עמם, עם חיים אלה, בחשאי או בגלוי, ונמצאים צמודים-ומחושקים אליהם אף מתוך עצם הנפתולים הללו.

(מאמר מוסגר: אמרתי „בחורי ישראל“, ולא נוצר בכלל, כי יזהר מיטיב לצייר בעיקר גברים, ואילו הנשים שבסיפוריו נראות כדמויות-לווי בלבד, ואפילו במקום שהן מצויירות בדקות חיננית — כגון צילה, באותו דרשיח בינה ובין שאול בסוף פרק ב' של סיפורו „בפאתי נגב“.) שיש בו משהו מדזאט של מוסיקה — אין הן מגלמות בקרבן סמלי חיים מסוימים ותהליכי-נפש אופייניים במיוחד לחברה זו, שעמה הן נמנות. מסתבר כי נפש-האשה אינה ספר פתוח לס. יזהר, שהוא בעיקר צייר-גברים.)

מסתבר כי עצם הציור הוא הוא עיקר כוונתו הספרותית של יזהר, כשם שבמוסיקה, תכניתית

(*) ס. יזהר: „בפאתי נגב“, הוצ' עם עובד,

ולא עוד אלא שיש בין תיאוריו של יזהר גם כאלה, שגודש-הסממנים שבהם נושא בתוכו זכות-קיום משלו: לא זו בלבד שאין הוא פוגם שם כלל, אלא שהוא במקומו, ואף נחוץ, באשר הוא נובע מתוך שפע הציור הפנימי, המפעפע וגולש אגב ריתחת החוויה. ראה, למשל, את תיאור שער ראשה של ריבה אחת בציור „בטרם יציאה“:

„סודר חום לה ושערה יורד עליה, ואור המנורה מהל ממש עליה — — — נזר כזה של שער, ללא כל גנוני סיפול היצוני בה, ללא גינונים ניכרים על כל פנים, צמח-בר, כביכול, ורק תאר לעצמך, דרך משל, איך זה לסנן ולכבד באצבעותיך עריסת משי מאשדת זו, הכהה והכהירה, להעביר ידך בתוך פקעת חמימה ולהובת זו, כרמל שגונו בין כהה מאד, ערמוני כהה, ובין בהיר, ערמוני בהיר, עשיר מאד, שופע מאד, גדוש אור ותחזה, ופורה ברק חי, שמרגישים בו נחשולים, ורואים בעליל סילונות ואפילו קצף זילה שקופה הנמוג ונשזר ללמעלה, באור המנורה, וכל ההוד הזה יורד-צונת על כחפיה החומות בחירות, חירות נבונה שאינה הפקר, בפשטות גדולה של חוקי הכובד וגם בגנדרנות מלגלת ועילאה.“

כאן לא אריכות היא, אלא מתח גבוה, שברק-החן מכסה על הרטט אשר מתחתיו, המחריד את בעליו ומכריחו להערותו חוצה, בחינת „חירות שאינה הפקר“.

ג

המלח המציל את מי מעיינו של יזהר מטעם-לפגם בעטייה של נטייתו לסמוך יותר מדי על המילול הוא מלח ההומור, שהוא זורק לתוכו, סממן ההומור הקל והעדין מתמוג בהצלחה עם שאר סממניו, תחת מעטה של אירוניה קלה, האוסרת לכאורה על כל סנטימנטים, מערים יזהר להשמיע בכל-זאת את כל אותן המלים הפתרי-טיות, שעליהן היא, אירוניה זו עצמה, אוסרת מעצם צביונה. נמצא כי הוא מערים במין תמיר מות צעירה על קורטוב השכליות המבוגרת שבקרבו ועושה, ככלות הכול, את ההיפך מרצונה. „מתגלים ונראים הדמדומים הארגמניים ונוסכים את כמיהת המרחקים הידועה, הנהרת אל אינ-תושים בדממת תדה ופוקדם לקום, לצאת אליהם, השלויים, הנרתכים, בני מידות-נצח — אפס כי מיד מתברר שכל ארגמן-שקיעה זה אינו אלא פרי כתמים אדומים שברשתית-העין ועצבים שנלאו“ (מסע אל גדות הערב, בספר „החורשה בגבעה“, עמ' 280 *).

ועדיין לא נתקררה דעתו של יזהר בנוגע לבחור העובד במחצבה, החולם היקר, המאוהב בבתורה פלונית מחברות הקיבוץ, והוא, המחבר,

האינטואיטיבי, או השירי, המבקש להעלות את הדמויות בדרך הפוכה מזו: על-ידי שידובב את העצמים האילמים ויאצול להם איזה ברק-חן של חיים בלתי-צפויים. הנה, למשל, כיצד הוא מחייה את גלמיותו של צינור-מים כבד, מאבזרי בניינו של מגדל-מים מוקם בירכתי הנגב בידי הבהורים, במאמצי שרירים ונפש:

„שחור, חנוק בחבקו, מעיק על המסוטים שמתחתיו ומשתעשע בכבל הרפוי שמעליו, אַבּוּב־ברזל של ממש, שגלמי מתכת ועץ כבדים התגבבו סביבו ומגדל נכפה למענו כרי לנסותו דבר“ (שם).

ברם, יש שמחוך שהוא מתאמץ למצות את העדות הנפשית מתוך העצמים והדוממים הוא נמצא מגבב בתיאורו עצמים ותיאורי-עצם עד שמעמסתם הונקת את העדות החיה, שאותה הוא מבקש, כאילו הוא שוכח שחיי-טמירין אלה דרכם לבוא לא בדרך הכמות, אלא בדרך האיר-כות, בקפיצת-דרך, ודי להם איפוא בעצם אחד, ואפילו כחלק של עצם, כדי להתגלות ממקום שאפילו לא ציפו להם. לא-אחת יש אשר אופן תיאורו מעיד עליו על יזהר כי אמנם יודע הוא זאת, אך מאידך גיסא יש גם, לא-אחת, אריכות או כפלי-ביטוי וגיבוב אפיסטיך או שמות-הואר, כגון: „יופי לא-יחולל, רחוק, פלאי, שלם, ואציל, טמיר ויהיר“ — שבעה שמות-תואר למנת-אחת, או כגון: „זרויף המקלחת מאשד רביביר“ — „זרויף“ כאביהם של „רביבים“!

כשאתה רואה בעל-כשרון זה עמל בהארכת-נשימה להעלות על ציורו יתיר שדומה כנטול, סממנים על גבי סממנים, שיכתת-לווי על גב חטיבת-המשפט העיקרית ומרקוע של תוספת על גבי שיכתת-הלווי וכתם נוסף על גב המרקוע ונקודות-החן על גבי הכתם, אתה מרגיש משהו מעין המבוכה שנגרמת לך כשאתה שומע את פלוני, שלקח את לבך בשעת ההתוודעות, והנה הוא מאריך ללא-צורך בפתחו את פיו לדבר, אבל כשאתה נזער משיפעת פרטי הציור ואדוותה המילולית, מיד חוזרת ואופפת אותך, בכל-זאת, אורת העיקר הנפשי, ואתה מרגיש, למרות הגיבוב המילולי, כי יזהר לא הסיח דעתו מעיקר זה גם בשעה שהפליג בערבסקות של תיאור המפוצל והמורכב יתר על המידה — ועם כל הפסקה בנענועי-הקצב של מצבועו החרוץ שב עיקר זה ומשרה עליך רוח נוחה של אופק-נפש שוקק ורומז בלהטוטי-פליאות מופרזים במקצת, אך בריא-ירגש ואפילו תמימים, בעצם הדבר.

* ס. יזהר: „החורשה בגבעה“, הוצאת „ספריית פועלים“, 1947.

אכן, משפט מסוקס זה, המבקש להיות פרוצה ריאליסטית, הופך מניה-זביה לשירה, שההסתכרות הריאליסטית נלווית בה אל האמוצה שבתפיסת-משורר.

ד

במה מתבאר איפוא שוני-סוגים זה בתכונות התפיסה והביטוי של יזהר, אשר יחד עם הלי-ריות, ההפנמה ודקות-הקשב שביסודו הוא מראה גם תאבת-ניתחון שכלית מפורשת, שאינה נלאת לגבב פרטי-פרטים של נסיבות-התהוות שבזמן ומראות-לווי שבמקום, ומטביל כל זה בורס מפעפע של ביטוי מפה-גלים ומרצד בזיקוקי מילול צבעוניים לאין שיעור?

מסתבר כי היטרואגניות זו נובעת מתוך ההשפעות השונות, הפועלות בו במזיגה מיוחדת, מוצלחה למדי.

ניכרת כאן השפעתם של שלושה סופרים בעלי עצמיות חזקה, השונים אמנם זה מזה לחלוטין, אך מתאימים הדדי לצירוף הרמוני ברוחו של הרביעי, המושפע. הלא הם: גנסין העברי ופרוטס הצרפתי ותומאס וולף האמריקני. את פירוט-הלב הגנסיני הילרי המקוטע, הרך והנצור כאחד, הנדון מראש להישאר גלמד ולא-זובן, אך המתאפק מתוך גאווה וביישנות, שכליל יזהר להלביש כתונת-פסים פרוטסטית של קורי דקות מזדהרת ואורבת במבט חד, רקמת פרוטרוט ענוגה ומסובכת של תיאור נתחוני; ושני אלה — הרטט והלבוש — נמסרים לנו באמצעות ביטוי שופע, נגרש ומרחיב מעגלים, שיש עמו דמיון-מה לצביון ביטוי של תומס וולף, בן העולם החדש.

ברם, רק השטחיות המחרידה של פורקי כל עול של אחריות לגבי הלשון העברית — תופעה מצויה כיום הנה יתר על המידה בישובנו בלול-השפות — היא לבדה יכולה לראות את לשונו של יזהר כגיבוב של יסודות קפואים ונטולי-חיים, את השימוש כהלכה, למשל, בשמות עבי-ריים של כלי-עבודה וחלקי מכונה, כגון שאנו מוצאים בסיפורו, "בפאתי הנגב", הם רואים כנטל מת, כיון שהוא מטריד את עצלות-הנפש של אלה אשר תחת ללמד את המלים העבריות ההכרחיות לכל ציבור חי, הם מעדיפים את המלה הקלה "זה", או את המונח הלועזי השגור על לשונם: מפני שרוב-רובה של לשוננו הוא מת לגביהם הריהם רואים דבר מת בסגנון המחייב בטבעיות את התחום, "המת" הזה, שהוא מלא חיים וחייב להיות נחלת הכל. מתחת לקשקשים של שטע

משים עצמו שופר למתרחש בנפשו של אותו בחור ומכהה בו כראוי, לאמור:

"ההיתה... ראת מיטיך? קורי הלומות ענוגים כאלה בעצם הצהריים! בחור מגודל! מה פני סהרורי ומה נפתולי צלופח המקמקים גורת על לבך העלוב שלא לפי מידותיו? דמות הקסם! נפשנו נפונה! קם בחור ושותל בחרדה מתפללת עולמות-אצילות בריבה אחת התמטה מה ראת על כך, ומה בלבול-המח הזה ועל מה הוא? אדם יוצא במחולות-מחננים, מתרגש, מתעקם ומכרכר, אינו יודע מה יעשה בידיו וברגליו הגדולות: שיא פסגות! גבתי שחקים, ותחר מות ארץ! טבול ראשך בעוננים, פחי, ואל תעמיד פני גביש דק ויקר!"

אכן, משהו ברוחו של יזהר, מבוגר הוא יותר ממנו בעצמו, ויחד עם זה משהו בנפשו עוד, צעיר הוא יותר ממנו בעצמו. ומתוך אי-שוויון זה של יסודותיו מתהווה לפנינו מין קונטראפונקט קל ורענן, ער ולא-שאנו, שוטף וסוחף-לב, למעשה, ניצח איפוא כאן הרגש — ניצח המשורר שבו. ומתוך-כך, יכול גם כוחר הביטוי של משורר לדור בכפיפה אחת עם עין חדרת של בעל-ההכרה החושף את מציאות-הנפש המרטטת-ונמוגה. ומתוך כך אין בו בהומור הנוח והבהיר אשר לו כדי לסתור או להסתיר את יסוד האהבה שבתפיסתו ובתיאורו. יש אהבת-הבריות ויש אהבת-הבריאה בסופר זה, שמתחת לרצון-הגבריות ורמזיה-שכל שלו הוא אמוציונלי מאד.

סך-הכל: אין ההומור הצנוע שלו פוגם את אהבתו, ואין אהבתו פוגמת את כוח-ההסתכלות השכלי-הבקורתי שלו. בקורת ואהבה — בקנה אחד הן עולות אצלו, והרי זה סימן מובהק לשיעור-קומה בסופר.

אף סגנונו — ויותר נכון לומר, "לשונו", כי לכלל סגנון עצמו עוד לא הגיע יזהר על-אף עצמת ההבעה ושיפעת הביטוי שלו — לשונו היא מזיגה מיוחדת במינה של הפנמה רגשית ורמונות שכלית המתקת-סוד חושנית עם עצמו ואהבת-פרוטרוט ריאליסטית וחביקת זרועות-עולם של משורר:

הנער הערבי הרועה, השוחר את קירבתם של הבחורים מקימי מגדל-המים בנגב —

עיניו מעריצות הכל, פרט לאותם רגעים קלים וחילוניים, שהן נתקלות באקראי במעט צאנו הנטושות בגבעה: פטור יפטור אז בקלו סימן מוסכם בינו לבינו, וצנועות אלה מקשיבות לצליל מולדת נרגש זה עד תום אחרון הדיו — וממשיכות בענה לבקש אלהים על פני השטחים המחוממים הללו, המתקפלים רכות ונימתים בזיו החשאי.

העושים בו ביצור חי וחלש זה דבר שמבחינה ידועה אינו כל-כך רחוק, סוף-סוף, ממה שרשעי הגויים עשו, אולי באותו זמן עצמו, באחייהם של בחורים אלה במקומות רחוקים ולא כל-כך אידי-ליים; וציור, 'מוסגר' זה בלב פרשת החסד המתנגן ועצבות-היופי של הסיפור, "מסע אל גדות הערב" — רושמו הוא כרעמי סערת-פתע, ההולכת וקרבה בקול של "ממנטו מוריו", בלב רחבי העידן הזך של סימפוזיה אידיאלית.

לכאורה, אין יזהר עושה את בקורת-החברה (כלומר — את נקיטת-העמדה ואת משפט-הברירה בנוגע לטיפוסים ההפסיים שבקרב הציבור) עיקר בסיפוריו, אבל היא מורגשת לא-אחת כמסתרת מאחורי הדברים: היא אמנם נדחית כאן מפני ציור האוירה ההלך-הנפש, אבל היא קיימת כדבר שעוברים עליו בשתיקה רק משום שהוא יסודי ומובן-מאליו וגם מפחד במקצת בהכרח השלילה אשר עמו. משום-כך הוא כולא את את קללתו ומסתפק בבח בלבד, אבל הבו זה מבצבץ פה ושם, ויש שהוא בולט ומפורש בצורה שאינה נשמעת כלל לשני פנים.

כך, יודע הוא היטב מה הן התכונות ואילו הם הטיפוסים הצפים ועולים למעלה על פני החיים הציבוריים עד כדי לכבוש את שטחם העליון. כחלאה זו הכובשת את פני הנויד הרוחה שבסיר הנפוח. ההבדל היסודי בין בני-קין ובין בני-הבל אינו מיטשטש אפילו ברגעים גדולים, העשויים ללכד את ההפכים שבחברה מצד צביונם לגוף-ציבור אורגני מצד רצונו — ותמיד הקלוקל הוא שידו על העליונה:

"שכן יש במקומותינו בחורי חמד כאלה —
ו שאדע מה סברתך שלך עליהם, תדע כי בשעה
שמבקשים איש — עליך אתה תמיד יפסחו, ואותו
תמיד ולעולם ימצאו. אתה תכרכר ותתלבט בין רבלי
דבריות, והוא הוא יהיה האיש הנכון במקום הנכון.
— — ולעולם, כשמגיעים הדברים לכלל מעשה
חדש, סוף סוף נדעו, סוף סוף לחיים חדשים, סוף
סוף חד פעמי, זה שאף שירתו שרת ואל התגלותו
אתה את עצמך התקנת — נמצאים הללו, כל מיני
הללו, כל מפשיל חוטם והד-מרפק — ועליך, ידידי,
מוותרים כמובן. ולא זו בלבד אלא שהוא באמת דוקא
בסדר גמור, נקי הוא ומצוהצח ומסביר פנים לבריות,
אתה מוצאו בבית כשהוא מושך בעול ובתפקיד, טוב
שם מאד, טוב בין הפרות וטוב בין השדות, טוב
בשעת קציר בוערת וטוב בליל שמירה סגירה, טוב
בסידור עבודה וטוב בליל ירה, טוב בין בחורים
וטוב מאד אצל בחורות, ואפילו כשאתה מוצאו בתל-
אביב, ברחוב אלנבי, אצל הועד הפועל, ותיקו בידו,
גם שם טוב הוא, ובמקומו, וידיעות חדשות לו ביותר,
אינפורמציה, וסגולת רעים לו שם, שיודעים תמיד הכל,

המונחים הקר, גלגלי התנופה, המרישים, הכולב
המתפורת והמדלה והמחטטה, מטיל-נקירה
וסליל-נקיעה, מפתמן ומיסב, הארכובות והאצי-
טוונות, הענוקים החבקים, המסטוים השסתומים,
קונאות-התשלובת ופרני-הפבל, מורגש כאן היטב
הדוסק החם של מבע חי וביטוי רגיש-גוונים.

ואם היסוד השירי שבכשרונו של יזהר, והנאמנות הנפשית הקשובה, הכרוכה בשלטון היסוד הזה, כבר עשויים, כשלעצמם, להרחיקו מעל המן-העם, המעדיף תמיד את קורטוב-הזיוף ורודף-הרושם והתיאטרלי על הקשב הפנימי שוחר-האמת, הרי באה רחבות המלון שלו ועושתו עוד יותר בלתי-רצוי לקורא המבקש שעשועים גרידא לשעות-בטלה, בשעה שהקורא, הרגילי נח ואינו גישה בסערת חפזן ברכב-המנוע של דורנו ופונה אל הספרות — הריהו דורש מאת הספר כי הלז יסייע לו להמשיך, מתוך הרגל, באותו קצב מהיר עצמו גם בשטח, האינטלקטואלי הפאסיבי אשר לו: הוא מעדיף איפוא ספר שעל פני דפיו הוא יכול להינשא במהירות של מכונית, כד-יוכך קילומטר לשעה. קורא כזה לא יוכל, כמובן, לאהוב סופר שמכריח אותו להלך בספרו ברגל, אם לא כעול-הרגל, עקב בצד אגודל — ויזהר הוא סופר כזה.

ה

ליריותו של יזהר אינה מונעתו, כאמור, מהסתכל על סביבו גם כריאליסטן, כלומר — בעין-בקורת חודרת, לא הכל הוא נסוך-יופי ושטוף-רגש בעולם זה של קירבה לטבע וצורת-חיים שיתופית, הבנוי על אידיאות-הצדק, שבו מתהלכות הדמויות המשמשות מידגם למצברעו האמוציניולי של יזהר, בקרב הנוער הזה יש גם סוג של, אחרים, הנמנים אמנם להלכה עם בעלי הרצון הטוב, אך למעשה ושלא-מדעת אין ביניהם ובין בעלי הרצון הרע כמעט ולא כלום. אותם הבחורים, הטובים, שנודרוו, "לסדר" את זווי הכלב הקטן של החבר מיכאל התם, ולהמיתו בכדור בצחוק, כך סתם, לעיני מיכאל עצמו ומתוך התעללות מרושעת בתמימות לבו של חבר זה — כיון שנתאו למטרה חיה בשעת האימונים בקליעה ("מסע אל גדות הערב", עמ' 294 עד סוף הפרק) — ספק הוא אם אמנם כל-כך גדל המרחק ביניהם ובין בעלי הרצון הרע שבכל הדורות ובכל העמים, ומציאותם של הללו בתוך מסגרת ישובנו הצעיר לא נעלמה מעיני יזהר. יש דבר-מה מזועזע באותו מחזה עם זווי ובשלות-רשעים שלא-מדעת זו של בחורים יהודים,

משמע כי לא רק קשב לריגשת הטבע הת-
ייחדות עם המיית הלב אתה מוצא אצל כשרון
צעיר זה, אלא גם תהייה על המהות הרוחנית
של סביבתו — לא רק הלך-נפש והרגשת-יופי,
אלא גם התחקות על קראוסי והבחנת הערך
האנושי — לא רק אסתטיקה, אלא גם אתיקה,
אבל דבר אחד — מן הראוי לציין — נעדר
בריפרטואר הספרותי של יזהר: הלא הוא שטח
החיים האינטלקטואליים של סביבתו.
טיפוסיו יש להם דרך הרגשה משלהם ודרך-הת-
נהגות משלהם, אך אין עממם שום צביון איני
טלקטואלי מסויים וכמעט שום רמז לתפיסתם
ועמדתם בנוגע לשאלות הדור הצורבות ולבעיות
הממאירות, שהעולם — ועולמנו אנו — מתחב-
טים בהן בזמן הזה.

1

נדמה לי כי בין כל הסיפורים, שיהזר כתב
עד עתה — וסיפורי „החורשה בגבעה“ כולם
תנונים ובעלי ערך עצמי הם — שניים ראויים
לתשומת-לב מיוחדת: סיפורו „בפאתי נגב“,
הנזכר לעיל, והציור המרעיד „השבוי“ (*). ולא
על שום האקטואליות אשר עמם בימינו, ימי
מאבקנו על גאולת הנגב והחייאתו וימי עליית-
הלידה של צבאיות בישראל, אלא בגלל, התיקוף
השירי-הציורי שהראשון אוצל, בפעם הראשונה
בספרות, לנשמת הנגב הערטילאית, ובגלל זעקת-
הכאב של בעלי-הנפש לנוכח הירידה הקולקטי
בית, שהזמן גרמה.

שלושה הם הנושאים העיקריים של „בפאתי נגב“
(שסיפא שלו, לצערנו, חלשה מרישא ואמצע שלו):
הטבע, ההכרח שאין ממנו מפלט; המכונה,
מעשה ידי האדם, הנהפך לו אף הוא להכרח;
האידיאה, רוח התלוציות, ושלטונה בנפש,
שאף הוא כמותו כהכרח, שלושה נושאים אלה
מתערבים בצירופים מתנגנים ובמזיגות הרמוניות
או קונטראפונקטיות, שמדרגתם מדרגה של יצירה
(על אף הפגמים הקטנים שבשימוש הלשוני, או
המשגות הקטנים שבאופן הכתיבה). כל אחד
מהם רוגש כאן כענף בלוויית צלו, הלא הוא
אופן השפעתו על הנפש, כפי שהיא משתקפת
בדמויות הבחורים, השוקדים כאן — בלב ערבח
המדבר — על עמלם המופלא-הכרחי, האפרי-
הגורלי והעטוף ריאליותם גלוי (בצורת טכניקה
של תפקיד ומעשה) ושירה מסותרת (בצורת
הרגשת-גורל סתומה, אבל ממשית). קורטוב
ההומור המתלווה כאן הוא, פשוט, הכרחי, בין

(*) „מולד“, חשון תש"ט.

הרבה לפני כולכם, הללו שקוראים לגדולים שבגדולים
בשם הפרטי, ובני-כית הם בחדרי חדריהם, ויש להם
גם חזקה על מקום בבית-קפה טוב אחד, ויש להם
יד ושם גם בתיאטרון, בהצגת-בכורה טובה. בלילה
בלילה, לאחר ההצגה, הם אומרים היטב לשחקן
מלוני מלה אחת, בריאה ואתותית — ואתה ידידי
פער פיך ותמה היאך שלהם הוא העולם, והיאך טוב
הוא עולמם — והיאך אף שהם בנים לעתונים
ולכרוזים אל התמימים, אצים הם במסירות לקנות
עתון-ערב בעודו טרי — ואפשר — ברגע
היצאה יצא בן-חיל זה ויאמר לנו „דברים אחדים“.
רותי, רותי! גן נעול שכמותך ופרים בריאים אלה?
הנתערב, מן הפסוקים שבתנ"ך סימן לו מאז שנים
„הולמים את הרגע“ ואלה ימצאו לו גם עתה, כרוכים
כמלה אחרת של מנהיג דגול, ממש, דברי של תנועה,
ויסקור את שורות שומעיו ויהיך אליהם חיוך: „אני
מתכה לכם כאן, בחורים!“ — וישאר כפי שהיה
קודם: אייון בחור.

תאמרו: מה ענינו של זה לכאן? — אבל הן
זהו דוקה עיצומו של העניין: שכן אליך, מתוך לכל
הדברים הידועים, המושרים בשירים והמובעים
בהבעות, ובניבים, וב„דברי-חברים“, וב„דבר אל
החברים“, וב„תוכנו“, וב„מתנו“, ובכל יתר הדרכים,
שנניה אפילו שהם מדברים גם אל לבך משהו —
אליך, מתוך לכל אלה, דובר גם איות דבר ששמו הוא:
פעם-אחת-אצא-גם-אני. ראה איך גלים-גלים העולם,
ואתה, בממותא, בבקעה שביניהם, לך יעדו מוסיקה,
פיוט, כימיה, כוכבים בשמים וידיעת-הנפש, שעשועי-
רוח ושקיעות-שמש ושירים-שירים-שירים, ואילו לשם
המעשה הפשוט והנתון והמרחיב את החזה —
מוציאים אתרים, כל אף-קוצץ וכל צורבא סרת, בעוד
אתה, כרגיל, משתבש ומתחכך בין הדרכים ונשאר
ללא דרך.

הלא „זהו דוקה עיצומו של העניין“ שהאיש
שהוא „טוב מאד“ בתפקידים המעשיים הוא על
פי רוב ההיפך הגמור מזה מבחינת הערך הנפשי-
אנושי, — וזוהי הקללה הרובצת על החיים
הציבוריים כי דוקה הקלוקל והמזויף יהיה להם
לראש, ואילו איש-האמת, בעל השמיעה האבר-
סולותית' בכל הנוגע לשירת החיים ולצלילי
ההכרה, יידחק לקרן-זווית, גסות-הרוח מולכת
בכיפה אפילו בשעות של התעוררות-הרוח, אבל
יזהר כאילו אומר אל לבו: הריני עומד על
הר-הברכה ויודע גם יודע כי מאחורי גבי
מתרומם הר-הקללה, אבל הפרתי והרגשתי
אומרות לי כי מקומי שלי כאן הוא, על הר-
הברכה, ואילו רציתי להרחיב את הדיבור על מה
שמקולל בעיני, הן צריך הייתי לרדת מרמתי
שלי, רמת החלום והאבת-היופי, ולטפס ולעלות
על הרמה שמנגד, רמת התוכחה ושנאת הכיעור
— ולמה זה אעשה דבר ולא רוחי, ומה גם שאין
בו מועיל כלל?

היא: „טמטום ששלטים צוחנניים מכפרים לו מראש על כל תועבותיך“; התוצאה היא — „החזירות של השיגרה — — שנאספה, ערימות ערימות, בימי היותנו אזרחים טובים, ונעשו עתה, רשמית וחגיגית ומוסכמית, לדרכו של עולם, למידותיו של כל מי שחפץ להיות ראוי לתואר הגדול, חיילי — — — נעשה מותר כל שהיה אסור“.

מחאתו של היחיד הנאור והחלש, שעיניו רואות יותר מעיניו של הכלל ויכולת ידו פחותה משל יד הכלל, ובעצם הדבר — כמוה כאפס לעומת הכלל, מחאה זו בוקעת כאן בועם ונוגעת בענין החורג הרחק מתחום הציור הספרותי גרידא. „השבו“ הוא נקיטת עמדה מפורשת נגד תגבורת הזולות הקהה וההמניית האוילית שצפו ועלו בשעה זו על פני חייה הכלל שלנו בעטייה של שעת-חירום והצבאות ההכר רחית לנו עתה בתוקף נסיבות המציאות, כן, עמיה-ארצות, שהאלמות אינה תועבת לבס וצמצום אופקם הוא כוחם, הם הם היוצרים היסטוריה, וכיוון שבאנו עתה ליצור היסטוריה הרינו זקוקים להם; אבל גם האחרים, בני-עליה ורואי-אחרת, יוצרים היסטוריה, אם כי באיך רואים, ואולי דוקא על-ידי אי-השיתוף שלהם, בכוח מחאתם נגד מה שנראה הכרחי: נמצא כי מחובתו של אחר, זה היא להשתתף ביצירת היסטוריה על-פי דרכו, דרך הניגוד ליוצרי היסטוריה המקובלים...

בדמות של „השבו“, המטומטם על פי דרכו אזלת-היד, ושל שוביו המטומטמים על פי דרכם חזקת-היד, פרצה מלבו של האמן הצעיר ההפכה, כי אין עצה ואין תבונה נגד הכרחה-המציאות, מצד אחד, ונגד גורל ההתנגשות עם המציאות, היעוד לו ליחיד המתעלה עליה (אף זה בהכרח) — ועם הפרה זו פרץ גם זעמו הכפול: על כוחה של מציאות זו ועל חולשתו של האחר, השונה ממנה. קצרה ידו של היחיד הנעגם — והכלל אף הוא על-כרחו הוא הולך בדרך הירידה העגומה.

בציור זה כאילו החליט ס. יזהר לגלות את פרצופו הציבורי — והנה הוא צופן בחובו רעמי קונפליקט בינו ובינו הכלל, אבל חזקה עליו על אמנ-אמת כיוהר, אם כי עדיין בראשית דרכו הוא עומד, כי לא יירתע מפני גורל זה, המצרף אותו אל עדת עבדי-האמת אשר מעולם.

כמו שהשמן הוא הכרחי להפיכת הסממנים לצב-עים ובין כמו שהמים המזוקקים הם הכרחיים להתקנת סמי הרפואה, משום שכאלה כן אלה יותר מדי חריפים הם בצורתם, הטהורה, בלי היסוד המרכז, המקליש וממוג. הקמת מגדל מים בנקודה שוממה ומרוחקת בלב טבע הישימון השותק ומרעיש מתוך מאמץ נפש עצום, בעזרת מכונה קשה ומאיימת ובכוח האידיאה הנעשית הכרח וגורל — פרשה זו כשלעצמה הריהי יותר מדי מזועזעת, משתוכל לשמש נושא לציור ספרותי, ריאליסטי-לירי, בלי קורטוב, אקווא דיסטילאטה של הומור טהור: נושא עצום ומחריד-לב כזה יאה לעטו של גאון-עולם — או לרפורטאז' של עתונאי, יזהר תופש בו בנושא זה ומחזיקו בדרך של ישית, שהצירוף, החימי של שירה וריאליזם והומור אשר עמם מדובב ללבנו, משום שהוא ממוג לתפיסה אחת בכוחו של קאטאליזאטור יקר: האהבה.

ז

בציור „השבו“ חושף יזהר, במידה הרבה יותר גדולה משעשה עד עתה (תמיד רק דרך-אגב) את פניה המאיימים של אותה תהום ללא-גשר, המפרידה בין עולמו הנאור של היחיד הרוחני ובעל-נפש ובין ההווה ההמונית של רשות-הרבים, שהיא בלתי-רוחנית בהכרח: זה הניגוד ללא-פשרה בין אהבת הטוב והאמת של איש-הרוח, המנותק בהכרח מן הכלל, ובין התאהה לרע ושנאת-האמת של איש-ההמון, שהוא עצם בניין ורוב מניין של הכלל — וכמעט גם תנאי לקיומו של הכלל. ציור חסוף ומרוכז זה נובע מלב מורתח וקרוע. מוקעת בו בקוים שליליים ונמרצים האוילות היסודית, צרות-האופק וחוסר הראיה הפנימית, המציניים חלק מאותם הצעירים אשר בידם — ואולי בהכרח בידם הם, ולא ביד האחרים, יחידי הסגולה — מסור עתה אופיה של מלחמתנו המזוינת וצביונם של חיינו חסרי-המגן: בחורים בריאים, אך חסרי בקורת עצמית, נטולי תרבות ורחוקים מנאורות, היודעים להרוג ולהיהרג, להקריב את זולתם ולהקריב את עצמם, להילחם וגם לנצח — בתורים שעליהם מושתתת איפוא כיום הזה תקות האומה, ומשום-כך נמצאים דוקא הם — ולא גלוי-העינים המצטרף אליהם מתוך הפרת-החובה ומתוך צמאונה של הנפש, „לצאת פעם“ ככל השאר — דוקא הם מניחים את חותמם על הכלל, והתוצאה

חיתוך הדיבור על הבמה

מרים ברנשטיין-כהן

כסרת העודף מעיירה גלותית, או כהד הדו של רחוב ערבי ולפרקים המשכת ההברות והארכתן כבכרך גרמני. עיוותי גולה אלה משווים נגינה מוזרה לשפתנו וקובעים גם את הקדנצה של הפסוק הנאמר.

אין להסיח את הדעת ממבטאן המשובש של אותיות מסוימות כגון ביטויה הפולני המער-לף של הלמ"ד, או ביטויה הרוסי הכבד של אותה אות. צלילה העברי הוא קל כצלילה האי-טלקי. הספרדי ומוצאו הנכון מגיעה קלה של קצה הלשון בראשית קמרונו של התף, מעל לחיניכים.

ועוד ראוי להתריע על המעוות שבבי-טויה המגורגר והלועזי של הרי"ש, המקרב אותה קירבה יתרה וזרה לאותיות הגרוניות, בעוד שמוצאה הנכון הוא לשוני-חיפי. שיבוש זה מחבל בא להעמיס תוספת צלילים לועים-חפים על הדיבור העברי, העמוס כבר אותיות גרוניות לעיפה. רי"ש עברית תיווצר מהקשת קצה הלשון בקו שבין החניכים העליונים ושרשי השינים, ורק בביטוי כזה תהיה צחה וערבה לאזן. העמים השוכנים לחוף הים התיכון אינם יודעים רי"ש מגורגרת; היוונים, הספרדים, האיטלקים; המצ-רים, והבולגרים מבטאים רי"ש צחה וצלצלנית. שפתנו הנמנית עם השפות האַבראזיות, קרובה בהגייה לכל שפות הים התיכון, ואין לטרס דמר-תה על ידי בלי-צליל, הבא אליה ללא ברירה. גם טשטוש הדגש החזק הוא בעוכרי ביטויה של לשוננו. עמי הים התיכון רובם ככולם יודעים בכפלתה של אות — והוא הוא תפקידו של הדגש החזק, המחשל את הדיבור ומשמש שובר-גלים בשטף-יתד של פתחים וקמצים, (המבוטאים אף הם כפתחים במבטאנו הספרדי המשטח). יש לחזור ולהעלות מן הנשיה את ניבו של „השווא-הנע", שהוא כסגול קטן, צליל-לחואי קטן, המרכז במאד את שטף דיבורנו. חוסר הנקוד ואי-הידיעה בדקדוק מטשטשים את הסגור-לה החינוכית הזאת.

על תביעות פונטיות מינימאליות אלו אין מקפידים על קרשי בימותינו, ולא כל שכן ברחר-בותינו ובשדותינו. עליה עליה ושיבושיה. השפה מכעירה והולכת מגיבובי השפעות זרות. צליל

על המלים, על המלה המדוברת, ששטת בשר מדובבות אותה מוסבים הדברים, ולא על אותו „מלל גבוה", שהוא נשמת אפיו של פייטן. — „מה אתה קורא, נסיך?" — שואל פולוניוס את המלט, והלה עונה: „מלים, מלים, מלים!"

אך מהן ועליהן (על מלים בודדות אלו) נבנה כל עולם הקסם הבדוי, ששמו „תיאטרון"; מהן זה הבהוב-החוויות, ברק-החושים וזהר-הרגשות, — כל אותה אורה רוויה, אשר „הצגה" שמה.

מבטא

את בעיות המבטא של עמנו, הנקבע והולך, אין דור זה יכול לפתור. הרוסיפיקציה והגרמניזציה של המבטא על במותינו הקיימות גם הן אינן בנות-קיימא, כי הנה עתיד רחובו הצעיר, הצברי, גם הוא להשתלט על מבטא הבמות. ראשי התיאטראות נקראים כפעם בפעם לגרש את דיבוק הלועזיות ממבטא שחקניהם. ואכן, שומה על השחקן להיות למופת המבטא, על כל גווני הרבים והעדינים, על כל הנגינות הטמונות במקוריותו המודגשת, על הקאדנצה הדיבורית שלו ועל רב-גוניתה של ה„סלנגיות" העברית, המתהווה כדי לשקף בטווי עדות שונות הממללות עברית.

אולי לא למותר לרמוז על כמה פרטים אופ-ייניים העשויים להתוות דרך נכונה להוראות חיתוך-הדיבור בתיאטרון ובקהל. כאן מקום לחי-זור ולהדגיש את הליקויים שהצביעו עליהם לא אחת ש. ד. גויטיין ד"ר מרים גרבול. קודם כל ניכרת זו ההפרזה המצערת בהרמת הקול, ולא בשעת מישחק או דקלום בלבד, היינו על הבימה. הוא הדין בנאום, בדרשית, בויכוח ואפי-לו בשיחת רעים. צעקנות זו, לא זו בלבד שהיא לטורח על השומע, אלא היא גורמת להצטרדות קולו של האשם בהפרזה. צא והטה אונך לקולך תיהם הצרודים של בני הנעורים, וביחוד הללו שהם חברים לתנועות שונות. צרידות זו הפכה לדבר כרוני.

נגן או פיוזם אופיני מתלווה לעתים קרובות מאד אל דיבורם של בני עמנו: אינטונציה, שהיא

„מינוס צלילים“, או בריסוסו של משפט מדובר, בהקצבת דיבורה של הדמות הניתנת. המחזה אינו מחסן לרקוויזיט או מלתחה לתלבושות, אשר ממנו דולים לפי הצורך את החפץ הנדרש, את הבגד המתאים, על מנת להחזירו כחום ההצגה אל מקומו הקודם, עד עת מצוא. „המלה — כצפור; אם פרח ונפתח, לא עוד תשיבנה!“ אין המלה נשאלת או נחכרת מתוך המחזה, היא נקצצת מלבו של השחקן, היא נולדת מחדש מדמו; על כן יובן, שאין פיו של השחקן רשאי לשמש כעין מכונה רוטציונית לטקסטים נתונים, הנפלטים מגלגליה — (לשון, לחיים, שיניים, חיך) — כדפוסים המוכנים מראש.

אין המלים דומות לשקים ובהם פגרי רגישות, שבוהגים לזרקס מעבר לסיפון, כשהם צוללים בתוהו של הבמה עוד בטרם הגיעו עד אורות הרמפה.

נאום נלהב ומהפכני כב, „מרד המתים“, הנאמר על מעלות הבמה, אל הקהל, עלול להצית ולהקים אולם שלם על רגליו, לולא היה משמש ל„ציטוט הטכסט“ גרידא, ציטוט משולל כל התלהבות, משום שהמלים גססו בו בטרם נולדו, סטניסלבסקי מודה, כי דיבורנו בחיים יש בו מן „התיפלות והבורות“, „והנה מצאתי — אומר הוא — שכך דיברתי על הבמה כל ימי נחוצות היו לי שש עשרות משנות חיי כדי להוכיח באמת זר“.

„תרגום“ המציאות למלים יוצר רק רושם. חווייתו של שחקן אינה בשום עניין ואופן תרגום למלים, היא לא נועדה ליצירת רשימה בעלמא, הרשמים עלולים גם להטעות. במדובר על-ידי השחקן יש גם הצד הסובייקטיבי, וגם הצד האובייקטיבי. השחקן מתלבט בשאלה נוקבת: „המסרתי לקהל את אשר חייתי ברגעים אלה, או לא מסרתי?“ או: „הרי אני משקר! משקר במלים אלו לעצמי ולהם גם יחד!“ ויש והרגשת המבוצע הסובייקטיבית, — העוברת, תמיד ובכל, דרך הפריזומה של הקהל, — אומרת לשחקן: „זהו! הצלחתי! מסרתי לקהל את אשר היה בדעתי למסור!“ והרי העובדה האובייקטיבית הקרה מעידה נגדו. גושי חוויותיו האמנותיות שטרצפו עם זרמי הטכסט הממולל, עלו וירדו עם גאות קולו ושפלו, האמת הצרוטה נשארה במערבולת הזרמים הללו, טובעה בשטח פונם, הוא לא „הגיע“ במאמצו אל הקהל, על אף הרשם הסובייקטיבי, המטעה.

— „יש ונדמה לך — אומר סטאניסלבסקי —

העברית בפי הדור הצעיר קשה ומעציב שבעתים, שהרי בדור זה היה מקום לתקן לא מעט ממה שהושחת בדור קודם, אך ביטויה של העברית צורם את האוזן הן באיכותן והן באותה מהירות דולגת הבוללת וטורפת את הדברים. העלייה ההמונית עוד תוסיף סכנות על אלה האורבות לעברית ולביטויה, ומי יתן ויקום לנו במהרה אותו דוד גאריק עברי אשר ידע לעשות לטהור המבטא העברי ושיפורו מה שעשה אותו שחקן ובמאי אנגלי במולדתו.

חיתוך הדיבור

בתיאטרון מופיעה בעית חיתוך-הדיבור כמות שהוא, אחידה לכל השחקנים, הממללים בכל השפות שבכל העמים, זוהי אותה מלה, אשר גיתה גזר עליה להיות אבן-היסוד לכל ההתחלות שבעולם, באמרן ש„בראשית היתה המלה“, ואם נרחיק חקור, נראה, כי היא כולה, בגיבושה המילולי מהווה מנגנון של צלילים, כי ה צ ל י ל הוא יסודה הראשוני והבורא. — „אי-פעם אגל את לידתן החבויה“ — שר רמבו לאותו צליל, להגיים כולם, לפתח-אלף השחור כמפרץ צללים רודם; לסגול-אלף לבן כחודי הקרחונים הגאים, כשלוותם של האדים העולים; לחידיק-אלף, מעין הארגמן, כדם זה אשר ירקוהו או אדום כשכרון רווי התרסות; לשורוק-אלף ירוק כמערבולת ימים, כשלוות קמטים מוריקים במצחם של אישי-מדע, ולחולם-אלף הכחול, כתצוצרה עילית, אית, הפולחת תרועות כשתיקות חדרות בעולות מות נצח ובמעגל כרובי-אלות, „אומאגה!“ — קורא רמבו — קרן סגולה של עיני עיניה!“ — הם טרם היו והתגבשו למלים, הגיים אלה, בהתגבש מוליקולה מאטומים, ותא — ממולי קולות, בכדי ליצור אחר כך רקמה — אבר-גוף, כך מתגבשת המלה — מצלילים, המשפט — ממלים, כדי ליצור ולעצב ממשפטים ומשתיקות — מחשבה ורגש, שהם הם יסודות הדמות הנוצרת, אולם, היפוכו של דבר מרבים לראות על הבמה, הרי אין לראות בטכסט הניתן על ידי הסופר, בדמויות הרוקמות את העלילה הגלויה והעלילה הנסתרת, אלא חומר גלמי המשוער לעיבודו בידי הקורא, לפדות מתוך סוגר המלה, אין בקיים במחזה גושים גלמיים של מלים המציגות לראווה זעיר פה, זעיר שם גושי חוויות, מוגדרות כגון עצב, גיל, אהבה, קנאה, דלק ועידון רב טמון דוקא בקשר בלתי נראה, אשר בין מלה למלה, באתחתא דובבת; באותו

השיגרה

לפיכך כה מסוכנת השיגרה, אותו שימוש בדפוסים מחוקים שלא יצלהו. מי אינו זוכר אותה אגדה מקסימה של האחים גרים, בה אוצלת פייה טובה את ברכתה לשלוש בנות. הראשונה, הצדקת, אשר כל דרכיה אמת, מתברכת בסגולה מופלאה לפלוט מפיה מטבעות זהב עם כל מלה קדושה, שהיא מוציאה מפיה, ואילו שתי אחיותיה מתקללות בשל רשעותן, בתכונת-דופי לפלוט עם כל מלה רק צפרדעים. המלה, אשר קורצה מן האמת שבלב השחקן, יוצאת מפיו מכונפת ועושה את מעופה אל לבו של המאזין. אך אמת זו צריכה להיות תמיד אמת, בכל ראשוניותה ורעננותה, להתחדש ולהיולד ולהיקרץ אלפי פעמים מחדש, ולא להיכנס אל מסלולה התדירי, המקשה את הרגש, ממנו קורצה בראשית היולדה, „תקליטיות“ זו של דיבור, הרגל זה, הממית את הרגש, המכסהו אבק מעמעם, — מה נוראה הסכנה הטמונה בו, מה דל חלק ההנאה של השחקן, בהשתמשו ב„הרגל“ לטון או לאינטונציה! ובלי משים היה טון שכות, אינטונציה שכזו, לקבע באישיותו בכלל, — בעטיים של תפקידיו, החדגוניים פחות או יותר, וכבר אין לו כוח להשתחרר מדפוסים „פרטיים“ אלה של הבעתו ובכל מחזה הוא נופל באותו פח עצמו. „התפקיד הוא כשורה — אומר סטא-ניסלבסקי — באם הוא יוצא מן הלב אל המר-כזים המניעים של הגוף, אל הקול, אל הלשון, אך באותה פעם היו תנועותיו, ובפרט המלים אשר דיברתי, — נקע, סילוף, זיוף ושקר, — דיטונאציה! לא הכרתי בצורת דיבורי את רגשי הפנימי הכן, אשר היה לי למוצא בראשית דרכי, ומתוך גישת „הרגל“ כזו אל המדובר, כאל גוש „מרדד“ השחקן את תפקידו, משיח ומשטש את בעיות ה„איפה? מתי? עם מי? מדוע?“ נופל בפח הסנטימנטליות הקלוקלת, מחמת היותה מזויפת, מסתבך בפתטיות מופרות, ב„כרוזיות“ של דיבור, נאומי, ריטורי, ונופל בפחת ציטוטים של דברי המחבר, ולא גילוי מם. כך מיטשטשים אצלנו לפתע הגבולות וההבדלים שבין דמויות המשרתת אשר ביצירות שלום-עליכם, צ'אכוב או שכספיר; וכך רואים אנו לפתע את המאהב האמריקני והנה הוא אפיגון של אותה דמות עצמה במהדורה גולדר-פרנית עממית. וכך לפתע נדמים לך דברי אמת-לאמיתה, — שיש בהם אנחה על בדידות הנפש, כמיהה אל מלת-חיבה וכיו"ב, — כמימרה מצר

שהנך משול על הבמה לאילם המביע רחשי אהבתו לאשה. כמה פעמים היה השחקן, בשעת הבעתו של פסוק, הרווי רגשות פנימיים, בחינת עילג, או אותו „טיגור“, החסר את ה„דו“ העל-יון! ומה רבים הם המקרים, שהשחקן לא בא על סיפוקו האמנותי מחמת קולו הבלתי נכנע להבעת גוני חווייתו והבהוביה, והוא מרגיש את עצמו כפסנתרן זה שנפל בחלקו לנגן על פסנתר בלתי-מכוון.

על כן, יש לכוון את הפסנתר! יש להפוך את השחקן לשליט על הצליל ועל המלה, אראז תיחשף האמת הגדולה, ככתוב: „החיים והמוות ביד הלשון“. אראז — אז יוכל השחקן לדבר, בשעה ש„כל נשף יהגה וישח“, כדבריו של יצחק אפשטיין, בחינת „כל עצמותי תאמרנה“, קיים מדע של צליל ושל חיתוך-הדיבור, של דיבור משוחרר, פשוט ויפה, אשר בו ובאמצעותו מושגת הרמוניה מושלמת בין תווייה ודיבור, אשר בו המלה איננה עוד רק אמצעי להבעה, אלא נעשית ביאת-כוחם של הרגשות, התוכן כשהוא-לעצמו.

כידוע, יחיד ואמין הוא הקשר שבין כלי-הדיבור ובין הרגש, שבעיקר חשוב בו, בכלי זה, הטון (צבע), הכרוך באינטונציה (גוון). יחידו מביעים הם את יחסו הפנימי של השחקן אל המדובר בפיו, בחינת פיו ולבו שווים, מגלים את כוח המלה, באפייניות מילולה, את אפיו של היחיד ואישיותו של המדבר, צרים את צורת הבעתו, אלה הם אותם „רחשי לבב“ מתגלים, המקנים רשות וזכות לקבוע, כי אכן, „הדיבור הוא האדם“. משום-כך שואל מיכאיל צ'אכוב דוקא באחרונה שבעשר בעיותיו, בפאזה השניה, היא הפאזה האנאליטית, של עבודת השחקן על תפקידו: „כיצד הילוכי? מהו דיבורי בדמות המסוימת?“

הרי תנאי-התקופה — הזמן, המקום, הגיל, הבריאות, המין, הגזע, המעמד, וכו' — באים בראש ובראשונה (עלידי פסוקים טבועים בחותם מסוים), לקבוע את התפקיד, התובע תמיד את החותם האישי, — התפקיד, שקורץ מרגש, שכל ורצון.

כל רגש, אפילו הקל ביותר, אם נגלה ואם נסתר, יוצר תנועה בדיבור. „הד זעזוע שבנפש“, ואין לך דבר אינדיבידואלי יותר מהדי זעזועים אלה.

אוֹנִיל כשביקש למלא את מקום האתנחתות שבטכסט, בפירושו, הנובע מתוך החווייה, הוא ניסה דבר זה במחזהו „משחקי־ביניים מזור“, אשר בו הוגה כל שחקן בדיבור־פה גם את אשר הוא הוגה בלבו ולא רק את אשר הוא מתכוון לומר. על־ידי טכסיס זה נוצרות „הקומותיים“ של הטכסט, שהכבידו מאד על ממדי המחזה וניפחו את מסגרתו.

אחת האתנחתות הבימתיות הרוויזיות ביותר אתה מוצא — לדעתי — במחזה „כתר דוד“, בהצגת דיקי ב„הבימה“, בסצנה שבינו לבינה. באתנחתא זו ועל ידה נגדשת האוירה הפנימית עד כדי שיא של מתח טראגי וגורלי. אתנחתא תיאטרלית למופת היה יוצר פריץ קורטנר בתפקידו של שילוק, לאחר שתובל מביא לו את בשורת טיבוען של אניות אנטוניו. הפאזזה היתה תלויה באוירו של האולם כהתראת נקמה כבדה, מדכאה, והוא היה מסיימה בטכניקה מושלמת של נשימת הדיאפראגמה, על־ידי לחישה מעובה, החודרת עד לירכתי האולם, עד לצפור נפשם של שומעיה, ומסתער כרעם — רעם שבלחש! — באמרו: ברוך השם!

והנה אחד המקרים הנפרצים: יש ופחד־פתאום חוקף את השחקן מפני ההפוגה, המער־טלת אותו, המציגתו עירום ובלתי מוגן ברג־שותיו הסבוכים, הסתומים ומופלאים לו לעצמו, — או המזויפים, או הריקים מראשיתם! — או אז אין לו אלא תקנה אחת, שהוא חוטפה כחטוף טובע את קנה הקש: למלא את ההפסקה האיזומה הזאת במלל רהוט, בטרטור מלים מעוצבן, בהבהוב תנועות ופלבול תגובות חסרות־שחר, ואופן דיבור חטוף זה, המשול לדרדורה של מכונת־יריה, יוצר לו מג־כנב ארעי, — הסתרתות מפני הקהל... ומפני עצמו.

אכן, לא לשוא אמרו: איזהו שחקן אמנן? השולט על האתנחתא שלו.

הטכסט

יש ונוטים להטיל מסען מופרז על הטכסט הכתוב, כשכל מלה ומלה משוה לה ערך ותוכן רב יותר משיש ביכלתה לכלול ולהביע. על־ידי „לחץ“ כזה — אומר סטאניסלבסקי — היא מצטבחה ומתנפחת, התוכן אינו נספג בה, אינו מוצא לו מקום, וזה הופך את הדיבור לחסר־תוכן ומכביד עליו, ולא ניפוח בלבד יש בו: משול הוא למעשה אונס בדיבור, בנשימה. הקול נהפך אז לעמום וצרור, היקפו (דיאפאזון) מסתגר

טסת מתוך הטכסט הכתוב, וכל כך למה? משום שהם חסרים את רטט הראשוניות הבלתי־יודאית, אותו היסוס שבנפש. ב„ריסוסו“ של קצב המדובר, באתנחתת־נשימה של היסוס באמירת הפסיק — אפשר היה להגיע לידי אמת, שנחצבה מלב השחקן, ולא באה כציטאטה מטכסט המחבר, הנשמעת לאוזן כמימרה סטאטית, גושית, מכוונת ומשוננת־מראש.

הצליל

מה רב קטרוגו של סטאניסלבסקי על קולות „צלצלניים“, סואנים בחוקם, מושענים במתכוון על הסרעפת (דיאפראגמה) ופונטיים מתוך כוונת תחילה של אפקט קולי! מה רבה קובלנתו על אותם חיקויי האמת הדיבורית, המזדקרים בזייד פנותם, על־ידי דיבור יבש ומרוסק, על־ידי „מונטונויות המלאה הוד נבוב“, על־ידי קיצוב מוכני של טכסט שירי, בצורות יאמב או אנא־פסט; על־ידי עליות וירידות כרומאטיות של הקול, המדמות את הדיבור לתרגילי צליל ומלל, על־ידי אותן „קפיצות לטרציה וקווינסה“, על־ידי הורדתם או בליעתם של סוף פסוק או סוף שורה, ולעומת זאת — ולא פחות מזאת — קובל הוא על דיבור בימתי המצטיין בדיוקן הקפדני, המודגש, הקצוץ, היבש, מה שקורין בעברית דקדוקי עניות, הפועלים על המאזין כדוקרניים וחודדיים. (יש אצלנו גם בראדיו דיבור אשר כזה!) הברורים „עד כדי טרדנות“, שאין לשאתם אלא רגעים מועטים ביותר. אכס־הביציוניזם מילולי, ר"ל.

ההפוגה

מכאן — אל האתנחתא, פאזזה בלע"ז, — זו מלאכת ההבעה הבימתית, שהיא חר־מר פלאסטי לא פחות מצליל מדובב. הפסקה, הפוגה, שתיקה, טעונות חזויות המתרגשות לבוא, שלא נולדו עדיין, גרושות מלים, שטרם נאמרו — ואולי גם לא תאמרנה! מה רב יתרונה על הפסקת שוא ריקה, קצובה במסגרת הזמן הפור־טאלי! יש ומלה שלא נאמרה תלויה ומפרפרת במלל־האויר, חיה וקיימת בשתיקה, קושרת בין הדובר ושומעיו ועושה אותם בשיאה האמנר־תי! — שותפים לשתיקה עילאית זו, שתיקה של ח"ל! יש — ואצלנו לעתים קרובות — והמלה שנאמרה גורעת בפתחי פיו של השחקן בטרם תולד והיתה כלא היתה. נסיון מעניין ומרחיק־לכת היה זה ליוגין

טון גורמאלי בלבד אינו אלא בחינת אבני־שיש מלוטשות, שעדיין לא צורפו לבניין. נשמתן כהן לא ניעורה עדיין. יש להעמידן כך שיוכלו לצוד צורות, ובאמצעותן של צורות אלו להביע את נשמתן. זהו השיא — הטון האידיאלי, חיתוך־הדיבור האידיאלי, כיסוד אמנותי.

ואם בצירוף לכך, קיימים גם רעיונות ברזי, רים, — אבל ברורים באמת, ולא „בערך“! — לכל דמות, אם ישנו ציור פנימי, נכון וברור, ומאחורי כל החומר הרוחני העצום הזה, שיקר בו כל פרט, כל מלה, כל תג וכל תו, — קם ומתנוסס היכל של מחשבה ושל רגש — מופיעים גם צלילי הקול כחוליות שהושחל בהן אותו חוט רוחני מלכה, וכל מודולאציה קולית, וכל הפסקה של צליל, הריתמית והמסוגרת והמיוסדת על קצב נכון, משמשות או ליצירת דמות אמנותית מושלמת.

„מה רבים האפקים“ — קורא סטאניסלבסקי בהתלהבות, — „מה מזהירות האפשרויות התדירות, שפותח לפנינו דיבור בימתי נכון ומצלצל!“

ומצטמצם לפתע על־ידי התווים בלבד; כוחו ההבעתי סר ממנו. הקול מתחיל לדפוק, לאבד משירתיותו ונהפך לפאתוס שחקני מזויף. במפתיע מתגלות בו קאדנצות בלתי רצויות, שתגרנות וסלסולים מוזרים. הצליל הכבד נופל ומקיש כעץ, משולל כל רטט, אפילו בחלל הבמה! יש והשחקן עצמו נבהל מקולו ונוקט במקומו — ולפתע! — דיבור שקט, מפני שבזה יש פחות סכנת־זיוף, ובדרך זה מתגלגל אפילו עד ללחש חסר כל הבעה, המטשטש גם את הציור הפנימי של הדמות הנתונה.

האילוף

שיטות שונות רבות לאמנות הדיבור. אמני הדיבור הבימתי דורשים להכניע את הטון לדרישת האסתטיות, כדי שיהיה לכלי־מבטא בשביל ייצוב אמנותי. הטון הטבעי מצוי אצל כל אדם. שליטה על הטון הטבעי מביאה לידי יצובו של טון גורמאלי, יסוד, אשר אליו נשא שנים כה רבות את נפשו סטאניסלבסקי. אך

בתחלה היתה זו מוסיקה...

לפרשת ריכרד ואגנר

ר' בנימין

בשעת ביקורי האחרון 1892 בליפציג אצל וויזנדרונק סיפר מישחו על הקונצרט האחרון שנערך שם. לתמונתי הרב נכנס זו. לתוך דבריו של זה, והטיה טענות קשות ומרות נגד ריכרד ואגנר, שביצירותיו אין למצוא, לדבריו, אלא כדי עשרים אחוז כשרון מוסיקלי גרמני, ואילו שאר שמונים האחוז הם תכונות יהודיות: כיום סנופת, פירסימת קולגית ורדיפת-כבוד. אכיו של ואגנר היתה, לאמיתו של דבר — השחקן היהודי נייאר. כל עולם המוסיקה שבליפציג ידע זאת (מ. בר: חמשים שנות סוציאליזם בירלאומי. עין חרור חש"ה, עמ' 53).

והאשה הגרמנית — בשר? בשר? מה לה ולילדיה... אחת היא לה אם בעלה השומר שוכב אהה או "כליזמר" יהודי נואח ומתגנב אליה. — לא היא ילדה את ריכרד ואגנר. אינני יודע מה גרול בו יותר: המוסיקן או צורך אכיו היהודי? שנאה זו, אם לא נלקה, נאחו בסכר אדיפוס? (יצחק קצנלסון: כתבים אחרונים. התש"ו. עמ' 160).

בי רשם נמרץ יותר. אך מה ואגנר? מה באמת ואגנר? שני אריות, מורנו טולסטוי ורבנו נורדוי, שניהם מבינים-מרגישים הרבה במוסיקה (ועל צבאם המון אנשי טעם ודעת במוסיקה), פוסלים אותו כמעט בכל-מכל-כל. טולסטוי רואה בו שיא היוף במדרון האמנות, שתחילתו בימי הריניאנס, עת התחילו המעמדות העליונים להשתלט על האמנות, להוציאה ממסלול הדתי-עממי, ולשעבדה לטעמם ולתענוגיהם. נורדוי רואה בואגנר את שיא התתנונות, שהתגברה בשירה ואמנות בסוף המאה ה"ט. אך כנגדם עומדים רבים, אנשי טעם ודעת, נורמליים ובריאים בהחלט, ומהללים ומשבחים. על זכרוני עולה שם אחד: הגרמניאמריקני קרל שורץ. במהמכת 1848 הוא מראה עוז-רוח, שיקול-הדעת, מרץ אגדי, כוח דברנות וכוח שתיקה. בהמלסו לארצות הברית הוא מתפרסם כנאם ממדרגה ראשונה גם באנגליה, נעשה ציר בספרד של אז, יוריסטן, גנרל, מפקד, מיניסטר, ידיד לאברהם לינקולן, בספריו בשתי השפות נוסבות בריאות, הרמוניה, אולי יותר מאשר בכתבי נורדוי, תדשים בספרו על השחקנית רחל הם מן המשופר ביותר, והנה גם הוא, שדחה בשתי ידים הצעת ביסמארק לשוב לגרמניה ולקבל ממנו משרה גבוהה והיה לאמריקני דימוקראטי-עממי נלהב בלב ונפש, היה בעדת המהללים ומשבחים את ואגנר. היכן האמת? מה היה ואגנר באמת? גאון מוסיקאי? גאון היוף? כדיברת טולסטוי? גדול המתנוונים ואביטיפוס להם כדיברת נורדוי?

ואני בקראי את דברי טולסטוי על ואגנר, ואני רואה את טולסטוי על גדלותו ועל פשטותו, על

1. המוסיקאי המפורסם ריכרד ואגנר (1813—1893) התימר להיות „מוזיקרצמאטיקער“, היינו, מי שמחבר דרמות ומוסיקה בבת אחת, בהשראה אחת. מאמריו ומחזותיו מכילים עשרה כרכים גדולים. מה ערכם? קראתי בהם בערך לפני חמשים שנה ולא השאירו בי רשמים חזקים. במאמרו הגדול „היהדות במוסיקה“ הוא שולל את מנדלסון-ברתולדי וביחוד את מאירבר, ושולל בכלל את כשרון האמנות מאת הגנע היהודי. מן המאמר הזה נשאר בזכרוני רק פסוק אחד בלתי-מוסיקלי, „מוטב לו רוטשילד בחר להיות מלך היהודים מהיות יהודי המלכים“. פסוק לגמרי לא רע, כמדומה. את מאמרו זה כתב עוד בשנת 1850, היינו זמן קצר אחרי השתתפותו בהתקוממות משנת 1848, ובשנת 1869 חזר וכתב מאמר שני על הנושא היהודי. קראתי אז את המחזה שלו „די מייסטערזינגער פאן נירנברג“ עם הרומנטיקה של ימי הבינים ועם הנס זכס וכו'. מחנה בינוני מאד, אפילו משעשע בני אדם צעירים, מן הסוג של „כבולעו כך פולטו“. מכיר אחד מכת המתכוללים שבתברתנו (מערב ברלין לפני חמשים שנים, במספר עגול) היה, בשעת רצון ובגשוב עליו רוח פיוטית, מגלגל „לייטמוטיבים“ משל ואגנר כדרך שהסיד בעל-מדרגה פוזם בדביקות: „פרענט די ועלט די אלטע קשיא“ (מקשה העולם את הקושיא העתיקה). ה„לייטמוטיבים“ לא נגעו אל לבי, כי המר-סיקה היא מחוץ לרשותי. עשרים שנה אחר כך אני נמצא באוסטריה. לוחגרין לואגנר. קרה לי מה שקרה לדניאל: „אשתומם כשעה חדא“, ואחר התחמקתי ויצאתי. קוצר המשיג. ועומק המושג? משחק-פורים? סלחו לי. שחקני-פורים, מימי ילדותי. אתם השארתם

השניה טובה מן הראשונה. נשארתי איפוא למערכה השנייה."

כאן מתאר טולסטוי בשני עמודים את הסצינה הראשונה של זו והוא ממשיך:

"הצלחתי עוד באיזה אופן שהוא להשאר גם בסצינה השניה, אשר בה... ואולם אחרי... לא יכולתי להבליג עוד ונמלטתי מן התיאטרון בהרגשת־בחיילה שאיני יכול לשכוח אותה אפילו עתה."

"בהקשיבי אל האופירה הזאת חשבתי בלי־משים על עובדים מכובדים, נבונים, משכילים — למשל, אחד מאלה האנשים הנבונים והדתיים באמת, שאני מכירם בין האכרים, — ואני תיארתי לעצמי את עוצם מבוכתו של אדם כזה, אילו ראה מה שראו עיני בערב זה."

ומה היה חשוב, אילו ידע על היקף העבודה השקועה בהבגה זו, וראה את קהל־השומעים, אלו גדולי ארץ, אלו הוקנים, בעלי ראשים קרחים וזקנים מכסר פים, שהוא רגיל לכבדם, הגנה הם יושבים בדומיה ומקשיבים רב־קשב אל השטריות האלה במשך חמש שעות. לא רק פועל מבוגר — קשה להניח שאפילו ילד למעלה משבע שנים יכול למצוא ענין בסיפור־בדים טפשי ומבלבל כזה."

ובכל זאת יושב קהל־שומעים עצום, הפאר של משכילי המעמדות העליונים, במשך חמש שעות בהצגה מטורפת זו, ונדמה לו, כי בהביעו הוקרה לטפשות זו רכש לו מחדש את הזכות לחשוב עצמו למתקדם ולנאור."

אני מדבר פה על הקהל במוסקבה. אך מהו קהל זה? הוא אינו אלא אחוז אחד מאותו הקהל, אשר בחשבו את עצמו לנאור מאד, רואה הוא זכות לעצמו שאבדה לו התכונה של הרגשת־האמנות עד אשר לא רק שהוא יכול לראות במנוחת־הנפש את הזיוף הנבער הזה, אלא אפילו להתענג עליו."

בעיירה ביירויט, אשר שם נערכה ההצגה הרא־שונה של ה"רינג", נאסף קהל, אשר הוא רואה עצמו מתורבת מאד, מכל קצוי ארץ, וכל אחד הוציא, נגיד, מאה לירות שטרלינג, כדי לראות את ההצגה הזאת, ובמשך ארבעה ימים הם הלכו לראות ולשמרע את הדומן האפסי הזה, במשך שש שעות יום יום."

"אך למה באו ועל מה הם עוד מוסיפים ללכת אל ההצגות האלה, ומשום מה הם מהללים אותן? השאלה מתעוררת מאליה: איך אפשר לבאר את הצלחתם של חיבורי ואגנר?"

3. כיצד אפשר לבאר הצלחת ואגנר ומפעלו, הצלחה משונה, כמעט פאתולוגית?
ל. 3. טולסטוי ממוסקבה ראסנאיא־פוליאנה שואל שאלה זו בסוף המאה ה"ט, שנים אחרי מותו של

אמיתו וכנותו, על ריכוזו בנושא, על כוחות הניתוח הביטוי, ללא הברקה פיליטוניסטית וללא פילוסופיה מיסטית, — פתאם מנצנץ לפני רעיון אחר: כל המבוכה הזאת, כל הפרשה של האגנריוזם, כל העשייה הזאת בשטח הטונים, התפאורה הבימה: כל זה סמל ודמות ופירוש והכנה אל מה שהוא איום ונורא, אל היטלריוזם, ואל נאציזם, ואל מהפכת ברלין ומינוח לסדום ועמורה.

נקרא נא מעט מן המעט בדברי טולסטוי בזה. 2. טולסטוי הקדיש לואגנר כעשרים עמודים. מזה כחמישה עמודים למסירת התוכן של "ניבלונג" רינג", כחמישה עמודים להצגת הדרמה הזאת במוס"קבה שנכח בה, וכעשרה עמודים — מסביב לענין, ואני בבואי פה למסור מעט מן המעט מדברי טולסטוי כזונתי לעשרת העמודים האחרונים.

"ניבלונגרינג" נחשב בעיני חסידו ואגנר לפאר יצירותיו, בחינת "לא בא כבושם הזה". לפניו לא היה כמוהו ואחריו אולי לא יהיה עוד. רק הוא הרבן, עשה והצלחה — ונסתם חזון. ה"רינג" דורש להצגתו ארבעה לילות רצופים, כל לילה 5—6 שעות. טולסטוי מספר שאמרו לו, שאי אפשר לדון על המוסיקה של ואגנר בלי לקרוא את מחזותיו. הטיל על עצמו לקרוא בעיון רב את ארבעת הספרונים של ה"רינג" (עד כדי כתיבת התוכן). הוסיפו ואמרו לו שאי אפשר לדון על המחזות בלי לראות אותם מוצגים. ומכיוון שהציגו או במוסקבה את ה"רינג" הלך בליל השני (נחשב לשיא ולגולת הכותרת של ה"רינג") של ההצגה לראותה.

"בהגיעי שמה היה התיאטרון העצום כבר מלא עד אפס מקום. נכחו נסיכים גדולים, ובא הפאר של האצילים, של מעמד הסוחרים, של המלומדים ושל המעמד הבינוני. הרוב החזיק בידו את הליברטו התאמץ להבינו. מוסיקאים — מהם מוקינים ומכסיי פים — ליוו את המוסיקה, ובידיהם קונטרסי תווי הנגינה. למעלה מכל ספק: ההצגה נחשבה למאורע רב־חשיבות."

טולסטוי מתאר כאן על שלושה עמודים את המערכה הראשונה של ההצגה, והוא ממשיך:
"אשר לשאלה שבשבילה באתי אל התיאטרון, דעתי כבר היתה קבועה לגמרי". מאת מחבר שיכול היה לחבר סצינות־כזב כאלה שראיתי, המביישות כל הרגשה אסתטית, אי אפשר היה לקוות למאומה. אפשר להניח בבטחה, שכל מה שמתברר כזה עתיד לחדש יהיה רע, מפני שברור שהוא אינו יודע מה היא יצירת־אמת של אמנות. הפצתי לעזוב, אך ידודי שבאו אתי בקשוני להשאר, באמרם, שאי אפשר להרוץ משפט על־פי מערכה אחת וכי המערכה

האופף את קהל השומעים, המקהלה שאינה נראית, ההרמוניה המהושבת שלא בפעלה עד עתה וכדומה". וחונן מזה, הגירויים של ההתענינות, כי זו אינה מונחת רק בשאלת מי יהרוג את מי, ומי ישא לאשה את מי, ומי הוא בנו של מי, ומה יתרחש בראשונה? ההתענינות היא גם כן ביחס שבין המוסיקה והטכסט. הגלים המסתערים ברתנינוס — כיצד הם יתבטאו במוסיקה? מופיע גמד רע, — כיצד תבטא האמנות גמד רע? ואיך תתבטא החושניות של הגמד הזה? כיצד יתבטאו במוסיקה גבורה, אש, או תפוחים? איך יתקשרו ה"לייטמוטיבים" של האנשים המדברים עם ה"לייטמוטיבים" של האנשים אשר עליהם מדברים (מקודם מבואר, כי במוסיקה זו יש לכל אדם ולכל דבר "לייטמוטיב" משלו). גם למוסיקה יש אינטרס משלה. היא נבדלת מכל החוקים ששלטו קודם, וסלסולים חדשים לגמרי בלתי מצויים צצים ועולים, הדיסוננסים הם חדשים ומותר להם להופיע בדרך חדשה וגם זה הוא מענין.

והנה הפיוטיות, החיקויים, האפקטים, והמתיתות שבהתענינות — כולם מגיעים, הודות לתכונות כשרונו של ואגנר והודות למעמדו המאושר, ביצירותיו לשיא השלימות, עד שהם משפיעים על המסתכל, ומחפנטים אותו, כדרך שהיה מהופנט, אילו האזין במשך שעות רצופות ללהג"השתוללות של אחד מטורף תוך התבטאות של כוח דברני עצום" (היטלר I). כשאמרים לו לטולסטוי: אי אפשר לדון על יצירות זו, אלא בבירוטי, כי רק שם נערכות ההצגות בתכלית השלימות — הוא רואה בזה אישור, שאין כאן ענין של אמנות, אלא של היפנוטיזם. כך אמרים גם הספיריטואליסטים: אי אפשר לדון אלא אחרי נוכחות במשך כמה ישיבות, צריך לשבת בחושך ובשתיקה שעות בחדר אחד עם בני אדם בלתי שפויים בדעתם לגמרי, ואחרי השנות הדבר כעשר פעמים אפשר לראות מה שרוצים לראות. אך זאת אפשר להשיג מהר יותר על ידי שיכרות או על ידי עישון אופיום. אותו הדבר לגבי שמיעת אופירה של ואגנר. הסתכלתי בקהל של אותה הצגה, האנשים נותני הטון בתוך הקהל הזה היו אלה שהיו מהופנטים כבר מקודם, ושוכנעו מחדש להשפעה המהפנטת, שהתרגלו לה. הקהל המהופנט הזה, שהיה במצב יוצא מן הכלל, היה משולהב לגמרי, וכל מבקרי האמנות, שכרגיל נעדרים הם ההכשרה לקבל התפעלות הנפש מן האמנות, ולכן זה דרכם כסל למו לשבת במיוחד חיבורים מסוג האופירות של ואגנר, שהכל כאן ענין של שכל, הם גם כן מכיעים ברוב עמקות את הסכמתם לחיבור, הנותן להם חומר בשפע רב כזה למלאכת הפלפולים, ובעקבות שתי הקבוצות האלה צעד ההמון

ריכרד ואגנר, שלא החליש את פרסומו ואת פולחנו, לא בתוך הקהל ולא בתוך חלק גדול של המוסיקאים. הוא שואל והוא עונה על השאלה בשלושה עמודים, מכס נורדוי מפאריס שואל באותן השנים, לפני היותו לצינוני, את השאלה הזאת, והוא עונה עליה בחמשה עשר עמודים, לשניהם זוהי בעיקר שאלה אסתטית, אילו היתה זו גם בעיני כותב הסורים האלה שאלה אסתטית בלבד, היה מסתפק במסירת דעותיהם במסר פר שרטוטים, אך לו שאלה זו היא למעלה מזה, מאחוריה מכבצת לו שאלה איומת יותר: כיצד אפשר לבאר הגלחתו של אדולף היטלר חמישים — ששים שנה אחרי מות ריכרד ואגנר? אני מרגיש סמיכת הפרשיות בין שתי השאלות האלה, הבנה חודרת בשאלה הראשונה צופנת גם מקצת תשובה לשאלה שניה, לפיכך שומה עלי לבדוק היטב, אחת לאחת, את תשובותיהם של טולסטוי ונורדוי, ולהוסיף אולי גם משהו משלי, כפי שיתבהר לי בדרך העיון והסברא. מה שהתחיל כשעשוע הפך באמצע בלי משים לענין רציני.

4. אמר ל. נ. טולסטוי: "אני מבאר את ההצלחה הזאת (של ואגנר וה"רינג") באופן כזה: הודות לזה שעמדו לרשותו של ואגנר מקורות של מלך (כוונתו של טולסטוי למלך באווריה, שהיה מחסידי הנלהבים של ואגנר ובזבו לסיפוק דרישותיו באמנות סכומים גדולים מכספי המדינה) ניתן לו לשלוט בכל הדרכים לזיוף אמנות כפי שהתפתחו במשך נהג ארוך, ובהשרתו תמשו בהם ברוב כשרון הוא יצר חיבור-לדוגמת של אמנות מזויפת. הנימוק שבחרתי בחיבורו לשם אילוסטרציה הוא, שבשום זיוף אחר של אמנות הירדע לי אינם נמצאים כל אותם המיתודים המסוגלים לזיוף אמנות-אמת (כגון שאילת חומר מאחריים, חיקויים, אפקטים, התענינות של מתיחות) כשהם נארגו יחד בכל כך חריצות וכוח כמו בחיבור הזה".

החל מן החומר, השאל מעולם עתיק, ועד העננים ועליות השמש והירח השתמש ואגנר בחיבור זה בכל מה שנחשב לפיוטי, יש לפנינו פה היופי הישן, נימפות, אשת-תחתית, גמדים, קרבות, חרבות, אהבה, נישואים בין אח ואחות, מפלצת, רון-צפרים: כל המחסן של סממני-הפיוט הוצא אל המערכה". ולמעלה מזה, הכל חיקוי: הדיקורציות הן חיקוי והתלבושת היא חיקוי, הכל מותאם לעולם העתיק לפי הנתונים שמוסרת הארכיאולוגיה. אפילו הקולות הם חיקוי, כי ואגנר, שלא היה מחוסר כשרון מוסיקאי, המציא קולות כאלה, המחקים את הלמות הפטיש, את שריקת הברזל בהיתוכו, את רננת הצפרים וכדומה". והלאה, כל דבר בחיבור זה מכוון אל האפקטים: המפלצות, האש המגית, הסצינות מתחת למים: החושך

בראש התנועה הואגנרית צעד, כיאה, מלך חולה רוח, — כפי שנתגלה אחר שנים מעטות.

ואולם אפילו המלך בכל עזו יכולתו לא היה יכול לבצר כל כך את מעמדו של ואגנר בגרמניה לולא בא לעזרתו עוד גורם רבי-משקל: ה„גנרל עצי ביס“, או בלשונו של נורדוי: ההיסטוריה של הזמן. גרמניה נמצאה אז אחרי שתי מלחמות, של 1866 עם אוסטריה-אונגריה ושל 1870 עם צרפת. אמנם, גרמניה של אוטו ביסמרק ושל מולטקה הזקן נצחה בשתי המלחמות גם יחד. „אך גם המנצח משאיר בשדות-הקרב ובמחנות חלק ניכר מכוח העצבים ובריאות מוסרית“. „אם החייל החוזר הביתה מתרגז על נקלה ואפילו שולח את ידו אל המאכלת, אין זה מפני שהמלהמה עושה אותו גס יותר (מדוע לא, רבנו נורדוי? היא עושה גס יותר אף את איש העורף), אלא מפני שהיא עושה אותו גרוי יותר. אך הגירוי המוגבר הזה היא תולדה של חולשת-העצבים“. ונוסף עוד דבר-מה, טוב ורע כאחד: השגשוג הכלכלי בצורת פריחת התעשייה וגידול הכרכים שימש גורם מסייע להתחזקות ההיסטוריה. איזו צורה יכלה זו לקבל בגרמניה? „אנו הגרמנים אין אנו בדרך כלל נתפסים (כהאנגלים) לאמונה ודת ולא (כהצרפתים) לאסתיטיקה“ (כך במהדורה שלישית בשנת 1896). בגרמניה קיבלה ההיסטוריה „צורות“ מיוחדות, מהן מתועבות, מהן שפלות, מהן מגוחכות. דרך משל הצורה האנטישמית, שהיא שייכת לשגעון הנרדפות, וכהנה וכהנה, ואשר לריכרד ואגנר — הוא מצדו קיבל את כל צורות ההיסטוריה הגרמנית גם יחד. אף אחת מהנה לא נעדרה, והתוצאה? כאשר גידלו המלך לודוויג האומלל וכאשר הגרמנים הכירו את ואגנר על כל תכונותיו, מיד צהלו לקראתו כל היסטוריקנים מכל הגוונים והסוגים, לא המוסיקה שלו היתה להם העיקר, הרוב הגדול של קנאי-ואגנר לא הבין בה מאומה, ההתפעלויות שהרגישו „בהצגת חיבורי אלילם לא נבעו מן הזמרים ולא מן התזמורת אלא בחלקן מן היופי הציורי של תמונת-הבימה, ובחלקן הגדול מן ההזיות המיוחדות, שהביאו אתם אל התיאטרון, ושבואגנר ראו את פטרונן ואיש-מלחמה שלהן“. אך גם „מוסיקה זו עשויה היתה מצד עצמה להצהיל פניהם של היסטוריקנים, העשיות החזקות של התזמורת שלה גרמו להם מצבים היפנוטיים — בסאלפאטריאר דבי־פריזו משיגים לעתים קרובות את ההיפנוזה על-ידי הקשה פתאומית של פעמון, — וחוסר-הצורה של המילודיה ללא-גמר התאים לגמרי להרהורים אחוזי-חלום ותעיה, מילודיה ברורה מעוררת ודורשת רבי-קשב, ומתנגדת לכריחת-המחשבות של נהלאים רסי-מוח. לעומת זה אין ריצטיטיב שט

העירוני הגדול (אדישים לאמנות, לאחר שהכשרתם הטבעית לקבל ממנה התפעלות-הנטש קולקלה ובחלקה נתנונה), ובראשו הנסיכים, המיליונרים, פטרונני האמנות, אשר, ככלבי-צייד עלובים, הם צמודים לאלה המביעים את דעתם בקול גדול ובסוף תקיף.

„כן, כן, בודאי! איזה פיוט! נפלא! ביהוד הצפירים ו“ כן, כן, אין מלה בפיר, קוראים בני אדם הללו, וחוזרים במליצות שונות על מה ששמעו זה עתה מפי אנשים אשר בעיניהם להם הסמכות להוציא משפט“.

„אם מקצת הקהל מרגיש עלכון למראה השטויות והכזב של העשייה הזאת, הם מעדיפים את השתיקה על הדיבור, כדרך בני אדם פכחים, שהם חוששים לנפשו ומחרישים, אם הם מוקפים אנשים הלומי־יין“.

„וכך, הודות לחריצות היצאת-מן הכלל לזיפה אמנות בלי כל שותפות פנימית עם האמנות, יצא שחיבור ללא-שחר, גס, מזויף, זוכה להתקבל בכל העולם, הצגתו עולה מיליונות רובלים, והוא מצדו נעשה גורם-מסייע לקלקל יותר ויותר את טעמם של בני המעמדות העליונים ואת הבנתם את מהות האמנות“.

כה אמר טולסטוי, ומה אמר נורדוי?

5. אמר מכס נורדוי:

„את פעולתו העצומה של ואגנר על בני דורו לא תבאר על ידי כשרונותיו הספרותיים או המוסיקליים, כי אם על ידי התכונות המיוחדות אשר לחיי העצבים בהוזה. פרסומו העולמי פרץ רק בהיותו כבר מזמן מעבר לשנות החמישים משנות חייו, ורק בעשר שנות חייו האחרונות הוכנס אל מחיצת חצאי-האלים. אחרי עזרת הנסיכה מטרניך (בת איש התהפוכות גרף סנדור) והכנר המופלא בדורו פרנץ ליסט (לששת כרכי כתביו נתבצר מקום כבוד בספרותם של הגרמנים) באה העזרה המיוחדת במינה של המלך המהולל לודוויג השני, מותר להגיד, כי המלך הבאוארי הוא היוצר של פולחן ואגנר. מאז קיבלו שאיפות-יו עשייותיו חשיבות היסטורית בעולם התרבות. לא רק מפני שהמלך כבזו כסף תועפות להגשמת עתרת חלומותיו הנועזים ביותר, אלא בעיקר מפני שהעמיד את כתר-המלכות אשר בראשו בשירות הכיוון של ואגנר, מאורע זה התרחש בתוך האומה הגרמנית, שרוב בניה עומדים ביראת-הרוםמות לפני מרכבה ריקה של חצר-המלכות, ופה הראה מלך אמיתי, צעיר, יפה הפליא, מעולה-אגדות, התלהבות ללא-מצרים ליצירות האמן, מעתה פסקו בשביל האורחים הנאמנים כל פיקפוקים, המוסיקה של ואגנר היתה עתה מקושטת בכתר-מלכות של באואריה, כשם שהיתה אחר כך המוסיקה של הקיסרות הגרמנית.“

והכריזו עלו ברגל לביירוויט. הנקל לשער את כוח הכיבוש שהיה למקום הזה. מכס נורדוי מדבר גם על זה.

„אכן גם מה שאפשר היה לשמוע מוסיקה זו בטהרטה ובעזוזה אך ורק בביירוויט, נעשת לגורם חשוב בהערכתה. אילו ניגונו בכל תיאטרון, אילו היה אפשר בלי יגיעה יתירה ובלי מאמצים מיוחדים להגיע להצגת-ואגנר, כמו למשל, להצגת „טרובדור“, לא היה ואגנר רוכש דווקא מחוץ לגרמניה את הקהל הנאמן לו ביותר, ואולם היו נאלצים לנסוע לביירוויט, כדי להכיר את ואגנר האמיתי; ואפשר היה הדבר רק בעידנים רחוקים, ולעתים מזומנות; והיה הכרח לדאוג זמן רב לפני זה לאכסניא ולמקומות בתיאטרון. זו היתה מעין עליה-לרגל, שדרשה ממון רב ופנאי רב, מה שמנע דריסת-רגל מסתם הילק ובילק. ממילא היתה הנסיעה לביירוויט לזכות מיוחדת בשביל העשירי רים והאריסטוקרטיה, וממילא היה לנסיעה לביירוויט ערך חברתי גבוה בשביל הסנובים בעולם הישן והחדש כאחד. אפשר היה להתגנדר בנסיעה זו, אפילו להתגאות בה. „טועמיה חיים זכו, וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו“. הם לא נמנו על פשוטי-עם, כי אם על הנבחרים. הנוסע לביירוויט היה — הג' ובמורה מכירים היטב את התנפחותו של החג', עד שמשלו משל: הזהרו מפני ותיק וחסידי, שעלה למיכה שלש פעמים.

בהגיע הדברים למצב כזה, הרי כל מי שנסע לביירוויט בא שמה במשפט-קדום, וממילא כפעולת המקום על ההיסטוריקנים הגרמנים כפעולתו על אלו ממדינות אחרות. ביחוד כבש ואגנר בחיבורו האחרון „פארטיפל“, שהוא פסידו-נוצרי במידה מרובה, את לבותיהם של הקתולים החדשים מצרפת ושל המיסטיקאים האנגלו-סכסטים, המתהלכים בסך אחרי הדגל של „צבא-הגאולה“. „לשמוע אל המוסיקה של פארטיפל נעשה מין, עבודה שבלב — זו תפילה אצל אלה שרוצים לקבל את סעודת-הערב הנוצרית בצורה מוסיקלית“.

וכך, אומר נורדוי, כבש ואגנר בראשונה את גרמניה ואחר כך את כל כדור הארץ.

6. על השאלה: „מה ריכרד ואגנר ומה סוד הצלחתו הנפלאה?“ עונה טולסטוי: ואגנר הוא גדול הזוייפנים בעולם האמנות, וזהו גם סוד הצלחתו. אין בינו וביין האמנות בלתי כשרון הזיוף והחיקוי. ואגנר הוא תועמלן גאוני, שנורר בחסד עליון, לא רק לגבי הארנקים של רגעי-ארץ, (ואגנר היה מנצח על תזמורת וגם — לווה כסף אצל אחרים, ג. ב. שאו ב„אטלנטיק“, ניו-יורק), כי אם גם לגבי כל הסממנים של האמנות אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת.

ללא-התחלה וללא-סוף מציג לרוח שום דרישות (כי למשחק-המתכואים של ה„לייטמוטיבים“ אין רוב השומר עים שמים לב כלל או רק זמן מצער); אפשר להתנדנד ולנוע בו, ועולים ממנו בכל עידן שהוא, בלי זכר מיוחד, רק מתוך הרגש התושני הנעים, שזה עתה התרחצו באמבטי-טונים הם ומגרה-עצבים. אותו חלק של ההיסטוריקנים הגרמנים, המביא אתו אל התיאטרון מיסטיקה חולנית, בא כאן על סיפוקו, כי אין לך דבר שמסוגל לתת לו „אהנוגען“, היינו „מושגי-גבול מעין צללים רב-משמעויות, כמותה מור-סיקה שנוצרה בעצמה מתוך צללי-מחשבה מעורפלים“. ההיסטריקן הגרמני חודר על כנפי המוסיקה הזאת אל ריז-דרזין, מתיקין דובושין, של עישון חשיש. — פרשה בפני עצמה היא כיבוש הנשים ההיסטריות עלידי ואגנר.

ואחרי כבשו את גרמניה, והאמונה בו היתה לעיקר ראשון ב„אני מאמין“ של הפטריוטים הגרמני, לא יכלו עוד עמים אחרים לעמוד בפניו. כוח-הוכחה עצום יש להערצה שמביע עם גדול. אף את מעויותיו הוא כופה בסוגסטיה, שאין מפלט ממנה, על עמים אחרים. ואגנר ניצח בסידן, העולם כולו, אם רצה ואם מיאן, מוכרח היה להתחשב עם איש אשר גרמניה הכריזה עליו כעל המשורר-המוסיקאי הלאומי שלה. לפני מרכבת-הנצחון שלו נפנה ברמה הדגל של ה„רייך“ הגרמני. אפילו גרמנים, שהתייחסו אליו בקריי-רות, נאלצו להגן עליו מחוץ לגרמניה. „אני מכה „על חטא“: אף אני נלחמתי בשבילו כלפי הצרפי-תים בדיבור ובכתב. אני הגינותי עליו בפני אופרי-העוגות באפריס כאשר שרקו וצפצפו על לוח-ה-גריין“. והואיל והלאומנים הצרפתים התנגדו בהריפות לואגנר, ראו טובי המועט הצרפתי חובה לעצמם, להגן על מוסיקה זו מפני המלעזים, בלי לבדוק אם טובה וכשרה היא מצד עצמה, או רעה ופסולה. ובהנאתם מן ה„מצוה“ האנושית שעשו חשבו בטעות, כי הם נהנים מן המוסיקה הזאת בעצמה.

6. והנה ההיסטור „ביירוויט“.

1864 נתמזל המזל לואגנר, ולודויג השני, חסידו הנלהב, עלה על כס המלוכה במדינה השניה בגרמניה רק לפרוסיה, בבאואריה. מאז הוא מבזבז כספים מרובים למען מוסיקה זו. 1872 הוא מניח את היסוד לבנין „פעסטשפיעלהויוז“ בעיר ביירוויט, מיוחד לשמו של ואגנר ולשמה של המוסיקה שלו. 1876 נגמר הבנין המפואר ונחנך במעמד לודויג ווילהלם הוקן, קיסר גרמניה, והמון נסיכים וסופרים ואמנים ושועים. מעתה היה המקום הזה בחינת „מיכה“ לחסידי ואגנר. זה נעשה מעין חצר של „רבי“, להבדיל, סח לי עגנון, סח לו אחד גדול בגרמניה (הופמן), כי בנעוריו הוא

יש בו מדעת קונו: „עיניו יחזו, עפעפיו יכחנו בני אדם“ (תהלים י"א). גם אזניו...

בטהובן. שקספיר. גיתה... לא, נורדוי איננו מזלזל בערכם כטולסטוי. הוא אומר: „יתכן כי המוסיקה האינסטרומנטלית לא תצטרך קדימה עשרות או מאות כשנים אחרי בטהובן. הוא היה גאון מוסיקלי עצום כזה, עד שקשה לנו לשער, איך אפשר עוד לעלות עליו או אפילו רק להגיע אליו, אותו רושם מתקבל גם מליאונרדו, שקספיר, סרבנטס, גיתה, ובאמת עוד לא עלו עליהם עד עתה. יתכן כמו כן שיש גבולות אשר אמנות ידועה אינה יכולה לעבור עליהם, באופן שגאון גדול אומר בה את המלה האחרונה, ואחריו אין עוד מקום להתקדמות“ (ע' 361). נורדוי גם אינו מזלזל לגמרי בערכו המוסיקלי של ואגנר. הוא אומר: „ואגנר הוא, למרות המשפטים השליליים של חבריו למקצוע, מיכשור במידה גבוהה. עלו בידו, אמנם בתקופתו הראשונה לעתים תכופות יותר מאשר אחר כך, כמה פרשיות יפות מאד, שאינן מהן יש להעריך כפנינים בספרות המוסיקה ועוד זמן רב בודאי יוקירו אותן גם בני אדם נבונים ובריאים ברוחם“ (ע' 351). אבל הוא מגביל ומצמצם את דבריו החיוביים בהוסיסו: „המנגינות שהצליחו ביותר בידי ואגנר, המוסיקה של הר־וונס, זו של בנות הריינוס ההונרת זנשנית 136 פעם, רכיבת הוולקירות, קסם־האש, ארנ־היער, האידיל־ויגפריד, קסם־צוסי־הששי, — כל החמר דות האלה, שבצדק מהללים ומשבחים אותן, דווקא הן מראות את האי־מוסיקלי אשר בגאונות המוסיקלית של ואגנר. הצד השווה בכל המנגינות האלה הוא שהן מתארות, הן אינן הרגשת־פנים שנפש האדם צועקת אותה בקולות התוצה. אלא הן הסתכלות נפשית של עין־צייר גאונית, שואגנר נאבק בכוח־איתנים, אך גם בטעות־איתנים, לתפוס אותה בקולות במקום בקוים וצבעים“ (363). דומה הדבר למעוסו של דג: מראה נהדר, אבל לא טבעי, לא דג ולא צפור. במידה שבא בימים ותש כוחו ביצירת מנגינות יפות כן התעקש בקביעת התיאורית של המילודיה ללא־גמר. (ע' 359).

אך על השאלה מה הוא סוד הצלתו הנפלאה של ואגנר? תשובה אחת בסיו של נורדוי: הוא היה גדול ההיסטריקנים שבדורו, ומן ההיסטריקה של בני דורו, מקודם בגרמניה ואחר כך בכל העולם, עשה את כל החיל הזה.

מאמר שני יבוא

הוא „קונה הכלי“. אבל מה לו ולאמנות? לזו שהיא בעצם שפת הנשמות? שפת שיח נפש האמן עם נפש חבריו? שיח נפש האמן עם יוצרה? „כי אתה הרעת מאסת — ואמאסך מכהן לי“ (הושע ד'). הן כל הדיקורציות הפיוטיות האלה, כל הצריחות האלה, כל הלהג הזה, — דבר אין לו אל שיח הנשמה, אל האמנות הטהורה, האמיתית, המזוקקה שבעתים. הן ילד בן שבע בינוני, בלתי מקולקל, ילעג מלוא הפה להכל הזה, לובל הזה, בושח והרפה אם אנשי תרבות, לא רק מוצאים ענין בזה, אלא גם מרימים את התבן הזה על נס, לאות ולמופת. אך מה יש לדבר? אם גם בארזים נפלה שלהבת, אם גם בטהובן, שקספיר, גיתה...

כן, טולסטוי השני, זה שעסק חמש עשרה שנים בחיבור ספרו על האמנות, חשוד על כמה דברים. אפשר שבכלל אחרי הכל אין הגדרה שלו על האמנות עומדת בפני הבקורת. הוא חשוד בכלל על מוסריות יתירה, שאין האמנות יכולה לנשום בחברתה ולא מפיה היא חיה. איך אומר אליפו התימני: „הן בעבדיו לא יאמין, ובמלאכיו ישים תהלה“, ושוב: „הן בקדוד שיו לא יאמין, ושמים לא זכו בעיניו“, או כדברי בלדד השוחי: „הן עד ירח ולא יאהיל, וזוכבים לא זכו בעיניו“. טולסטוי גם לא עסק הרבה בואגנר. הוא התנהג כמפונק מאד. כיון שקרא את 443 העמודים של ה„רינג“ (ואמנם גם העלה את התוכן על הכתב) וראה שעתים או שלש חלק מן ההצגה, מיד עזב את המערכה וברח. מה הוא יודע על ואגנר? אחרת מכס נורדוי, הוא לא היה מן המפונקים. הוא כרופא מובהק לא ברח מן המערכה, לא מבית־החולים ולא מבית־המשוגעים, ואפילו לא מבית האר־פירה, לא, הוא לא היה, כדרך שהלעיזה עליו רתחנות נרגזות, עתונאי קל־דעת, קל־עמל, קל־אחריות, המרחף על פני שטח הדברים, נוגע ואינו נוגע. לפני 46 שנים שלח לו תיאודור זלוציסטי את אוסף שיריו „טאם היימועג“ וקיבל הערכה מפורטת, שלא דלגה אפילו על ליקויים במספר ההברות בחרוזים ידועים (אף בתשובה אלי על משלוח תדפיס מצא את הנקודה המענינת וגם הביע תודה). לא, הוא לא הקל על עצמו, כטולסטוי, את הנשוא: ואגנר, איזו בקיאות איזמה לנורדוי בכתביו, במחזותיו, בהצגותיו, בניגוניו של ואגנר, איזה עמל שיקע בניתוחיו ובצירופיו. שירה, חוש הלשון, סגנון, מיסטיקה, ארוטיקה, כוח היצירה וצורות היצירה — הכל עובר לפניו כבני מרון.

ספרים

כדי ליישב את הדבר, שיער אסטרוק, שלפני משה רבנו היו שני מקורות נבדלים: באחד נכתב תמיד יהוה ומשנהו אלהים — ומהם העתיק משה רבנו לתוך ספרו.

אחרי כמה גלגולים שעברו על השערת המקור רות שבספר בראשית, ולאחר שהוסיפו לפצל את הספר לכמה קטעים נוספים, בא ד"ר יוסיטא ומצא מקור חדש, חטיבה שלמה ומסוימת, היא ספר "דברים" ואחריה בא החוקר גראף (שיטת גראף—ולתיוון), שגילה מקור חדש, "תורת כהנים", הפותח בספר בראשית, נארג בתוך ספר שמות, כולל ספר ויקרא ויש לו גם חלק בספר במדבר. מכאן ולהבא מדברים המבקרים על ארבעה מקורות: א) ספר אלהים, ב) ספר יהוה, ג) ספר דברים, ד) תורת כהנים. משמגיע פרופ' סגל לפרשה חשובה זו, דבריו מגומגמים, ואינו יודע לפרנסה. תחילה הוא אומר שקיימת קבלה עתיקה בישראל, שמשה רבנו כתב את כל התורה כולה מפי הגבורה, ו"קבלה עתיקה זו היא דבר שבאמונה, ויהודי מאמין המרגיש בכל נשמתו בקדר שתי של התורה ובאפיה האלהי, יהודי האהב ומעריך את התורה, וחי על פיה, ומוכן אף למות עליה, יהודי כזה אינו צריך לדאיות והוכחות תולדות וספרותיות לאמתותה של האמונה הזאת" וכך וכך (עמ' 129). בכל זאת ראוי לדעתו להרצות תמצית השיטה הבקרתית "ולבדוק יסודותיה לאור בקורת כנה ומתונה" — שהרי בעיה זו "העסיקה הרבה את המוחות החריפים של מלומדים רבים במשך מאה וחמשים שנה האחרונות, ויצרה ספרות רחבה בכמה לשונות, ותדרה אף לספרות העברית החדשה".

הריהו מרצה את הגחות הבקורת אחת לאחת ומש־תדל להפריכן, ולהלן הוא מברר את "השערת המקורות" לפרסיה, אף קובע זמן ומקום חיבורו של כל מקור ומקור; אך, כאמור, הוא דוחה שיטה זו, והרושם שבלב הוא שהמחבר מרצה שיטת אחרים, ואילו הוא בעצמו אינו טובר כך. אולם משהגיע לנביאים ראשונים, הרי פרופ' סגל מתחיל להסתייע באותו מנגנון בקרתית-מחשבתית ממש כמבקרים הנוצרים בתורה: הוא שואל על סתירות מבחינת התוכן שבין קבוצת פריקים זו לקבוצת פריקים אחרת; מקשה

לברו: ובספור הסבול — כולו אלקים לברו: והפלגא — יי לברו. וזה מהמופלג שבדברים, לא נפל כאשר חורמו טרעתי רמו בזה נוחו תורתנו סתרים נכברים, וחם אעלי פליאה נשנכה".

מדע המקרא בעברית

י. א. זיידמן

מבוא המקרא מאת מ. צ. סגל, פרופיסור לחקרא באוניברסיטה העברית בירושלים, ספר ראשון, פתיחה כללית; תורה ונביאים ראשונים, הוצאת "קרית ספר" בע"מ בירושלים.

קרוב לחצי יובל שנים עבר משעה שהגו החכמים מ. סולוביטשיק וז. דובשוב בספרם "תולדות בקורת המקרא" את התקוה, כי מכיון שהחור מדע המקרא ללשונו הטבעית ולידי חוקרים ישראלים, יתגלו בו אפקים חדשים, "ומי יודע (כותבים הם בחתימת חיבורם) אולי שערים, שנשארו נעולים עד היום, עתידים להפתח, עת יבוא וידפוק עליהם בעל הבירה עצמו". חנה פתחה גם האוניברסיטה העברית בירושלים, אחרי היסוסים רבים, את שעריה למחקר-מקרא רב-פנים. דוד ילין תרם תרומתו להבנת מליצת המקרא. נ. ה. טורטשינר, מ. ד. קוסטו ומ. בובר חורשים בשדה זה, ומ. צ. סגל, הוא המורה הראשון למקצוע, אף התחיל מפרסם את תנובת רוחו, מעין סיכום של עבודת חיים, בהוצאת "דביר" יוצאים פירושו לכל התנ"ך; ובהוצאת "קרית ספר" יוצאים מבואותיו לכל הלקי התנ"ך, היד גמשכת בצפיה לספרו הראשון ב"מבוא המקרא" ומבקשת לבדוק עד כמה נתקיימה תקותם של החכמים הנזכרים, ומה חידוש, בניב וברעיון, הביא למדע המקרא המורה הראשון למדע זה באוניברסיטה העברית על הר הצופים.

הדרך שלפנינו דן בעיקרו בתורה ונביאים ראשונים, הבעיה המרכזית במדע המקרא היא, כידוע, השערת המקורות. הראשון שנתן דחיפה להשערה זו, היה הרופא י. אסטרוק. הוא עמד על התופעה, שבספר בראשית באים חליפות השם יהוה והשם אלהים (*).

(* כבר קרמו ברבר זה חכם יהודי, רבי קלונימוס בן קלונימוס, בתשובתו ליוסף קספי (יצא לאור ע"י הרב ד"ר יוסף פרלס, מינכן תרל"ט), שכה הוא כותב: "מצאתיו עתה מקרוב ואיני חושב שכא ללא ענין, ולא ראיתי ולא שמעתי עד היום מי ששם זה אל לבו... והוא: שמתחילת בראשית עד סוף השכיבה — לא נזכר בו שם שמים רק אלקים לברו; ומהפרשה היא עד והארם ידע — כל מקום שנזכר השם אמנם הוא יי אלקים, ומהפרשה היא עד אלה תולדות נח — יי

לדבריו, בנושא. „אי אפשר להציע חוקים ורשימת יחסים ומלאכת המשכן ונאומי לקח וחוכחה בסגנונם של הסיפורים החינניים שבספר בראשית“ (עמ' 137). אם יפה כוחן של הנחות אלו לגבי התורה, מדוע הורע מזלן בנביאים ראשונים? אתמהא.

עניני מליצת המקרא ולשונו תופסים מקום נכבד בספר, ב„פתיחה כללית“. כאן מרובה יסוד העימעום וההכללה עד שלפעמים קשה לרדת לסוף דעתו של המחבר. בפרק הדין על התפתחות השפה העברית (עמוד 27) אנו מוצאים דבר והיפוכו בנשימה אחת כמעט. וזו לשונו: „אחרי שנקבעה העברית כלשון ספרותית בתורת משה, נשתמרה צורתה הכללית של העברית בלי שינויים יסודיים במשך כל התקופה הארוכה של אלף שנה ויותר, מן ס' בראשית עד האחרונים שבספרי המקרא“. ותיכף להלן: „אמנם השפה המשיכה להתפתח ולהשתנות במשך כל התקופה... בן דורו של ספר בראשית היה בוראי מתקשה בהבנת לשונו של ספר קהלת“.

מן הדברים שנאמרו ברור, שהספר אשר לפנינו רחוק עדיין מלקיים את התקופה הנלכבת לפתיחת שערם במדע המקרא בעברית, עת יבוא וידפוק עליהם בעל הבירה עצמו“.

מישנתו המדינית של לוק

מ. רושנדל

יון לוק, המסכת השניה של השל"ט
טון המדיני, תרגם מאנגלית יוסף אור,
הוצאת האוניברסיטה, ירושלים, תש"ח.

הספר שלפנינו ראה אור במקורו האנגלי בשנת 1690, כלומר לפני למעלה ממאתים וחמישים שנה. אף על פי כן ענינו אינו ענין היסטורי גרידא, ואף לא ענין היסטורי בעיקרו; הספר הוא אקסואלי בכמה וכמה מעקרונותיו המרכזיים.

ודאי, אין לשכוח, כי החיבור קשור בשרשי תקופתו של לוק ובדרכי המחשבה של הזמן ההוא. השינויים הפוליטיים באנגליה בשנת 1688, כאשר ב„מהפכה המפוארת“ (מפוארת, כי התרחשה ללא שפך-דם) הביאה לשינוי מעמדו של המלך משליט מוחלט לשליט ברצון העם, הם שעוררו את לוק והם שהטביעו את חותמם על גישתו. מאידך, הרי הספר לא זו בלבד שצמח מתוך רקע חברתי, אלא אף השפיע על התרחשויות חברתיות: הדמוקרטיה האמריקנית והגישה הדמוקרטית הצרפתית שאבו במישרין או בעקיפין מתורתו המדינית של לוק. אלא שעם היות חיבורו של לוק חוליה בהתרחשויות היסטוריות מסוימות, באשר הוא מושפע מתהליכים היסטוריים

ומקיש מפרק זה על חברו; עומד על כפילות, שינויי סגנון והבדלי גישה בין פרקים שונים. וכך מסקנתו בנוגע לספר יהושע (עמ' 157): „אי אפשר לומר ששני התיאורים הסותרים האלו יצאו מיד סופר אחד“. וכך השערותיו: הספר מורכב „משלשה חיבורים של שלשה סופרים“. ומעין זו מסקנתו לגבי ספר שופטים (166 ואילך): „יש לשער ששני מחברים עסקו בחיבור הספר שלפנינו: מחבר א' כתב את הסקירה... וכך מחבר ב' כתב את שאר דברי הספר, כדי להשלים את חיבורו של א'. עבודתו של ב' מהוה איפוא מהדורה שניה של חיבורו של א' עם השלמות... וכן ברור שהכותב ב' השמיט מתוך ההעתק שלו את הדברים שסיפרו על כיבושיהם של השבטים, ורק את כיבושי יהודה מסר לנו הכותב, כנראה מפני שהוא עצמו היה שיך ליהודה“.

הוא הדין בספר שמואל. „ההמשך ההגייוני שבהשתלשלות המאורעות המרובים שבשמואל מוכיח שהספר הוא בכללו מיד מחבר אחד“; אף על פי כן הריהו מוצא בספר „הבדלים של סגנון וגם כפילות וסתירות“, ומגיע לידי מסקנה, כי „אי אפשר לומר שהמחבר כתב את כל הספר הגדול הזה בלשונו ומתוך השקפתו המיוחדת“... (184). ואף כאן הוא משער, „שכמו המחברים של ספרי יהושע ושופטים, כך העתיק מחבר זה מתוך מקורות שהיו שונים ממנו בסגנונם ובהשקפותיהם, ולפעמים אף במסורות שלהם, ושנוסף לזה נכנסו לתוך חיבורו של המחבר תוספות מסופרים ועורכים שהיו מאותרים ממנו, ומכאן השינויים וההבדלים והכפילות והסתירות שבספר“.

הרי תמוה הדבר: המבקרים הגיעו לחלוקת המקור רות במקרא על סמך קושיות שמצאו בחילוף שמות האלהות בתורה, ומכאן העבירו את שיטת המקור רות גם לספרי נביאים ראשונים; אבל פרוש' סגל, השולל את השערת המקורות בתורה, כיצד הוא מקבל עליו דיגה בנביאים ראשונים? שינוי השם — „מחבר“ תחת „מקור“ — אינו משנה את תוכן השיטה, והרי אותם סימנים שנתנו מבקרי המקרא במקור האלוהי והיהוי (התייחסות לשבטי אפרים יהודה) הוא נותר במחבר א' ובמחבר ב' בספר יהושע.

את החקירה המבוססת על הכפילות בחוקים שבתורה דוחה סגל באמרו: „מסגנון התורה לדבר במקום אחד בכללות, ולפרט אחר כך את הדבר בפרטות או להתחייב ולהשלים דבר שנאמר מקודם בקיצור, התורה צריכה להתפרש על פי סגנונה היא, ועל פי דרכי ההרצאה וההסבר המיוחדים לה, ולא לפי הסגנון ודרכי ההרצאה המקובלים אצל עמים אחרים ובספרויות אחרות, חדשים גם ישנים“ (עמוד 136); השינויים המרובים בסגנון שבתורה תלויים,

הטבעי, היינו על עקרונות מוסריים-חברתיים שאדם מכירם בשכלו הטבעי. זכותו של האדם לקנין (חיים, חירות, נכסים) היא, למשל, זכות טבעית, או חוק טבעי. החוק הטבעי, והזכויות של יחיד שהן זכויות ע"פ החוק הטבעי, אלה דברים יסודיים, שאינם תלויים בצו השלטון המדיני, להיפך, הארגון המדיני עצמו לא בא אלא על מנת לספק את הגשמתו היעילה של החוק הטבעי, של זכויות היחיד, של ערכים מוסריים. וכאן מקום לציין צד אחר בתורתו של לוק. הארגון המדיני „בא על מנת“, יש לו תכלית מסוימת. בניסוח כזה מתבטא לא רק עקרון עליונות המוסר על המדינה (היינו: המוסר — תכלית והמדינה — אמצעי), אלא אף עקרון מדעיי-סוציולוגי שביטויו הרחב, המפורש והעקוב בסוציולוגיה המודרנית מכונה בשם „פונקציונליזם“. הפונקציונליזם מנסה להסביר את תופעות החברה ע"י הפונקציה של המוסדות החברתיים לגבי החברה, גם לוק מעמיד כאן את המדינה, לא כביטוי לטבע האדם, או כאספקלריה לעקרון אחר, אלא כמוסד פונקציונלי, מוסד בעל תפקיד מסוים. ומעניין שגם את מוסד המשפחה וסמך כותם של הורים מבאר לוק באופן פונקציונאלי מתוך צורך החינוך, על כן סמכות זו מוגבלת, לדעתו עד גיל הבגרות.

אך אם לכוח השלטון המדיני תכלית ותפקיד, ברור שסמכותו מוגבלת בתכליתו ותפקידו. בלשונו של לוק: „כל כוח-סמכות הנמסר מתוך אמון לשם השגת תכלית מסוימת, מוגבל על-ידי התכלית ההיא“ (עמ' 135). הרי שכוח שלטון מדיני מוגבל בעצם מהותו הפונקציונאלית. אין ברירה בין שלטון טוטארי ליטארי (הצורה המודרנית של עריצות) ובין שלטון המסתפק בגבולות הנחתמים לו, אם המדובר על שלטון בזכות; שלטון כמובנו המוסרי-המשפטי (או בלשון לוק: שלטון לפי החוק הטבעי) הוא בתכרח שלטון מוגבל. ואין העריצות נמדדת בזה אם השלטון בידי יחיד או בידי רבים: „טעות היא לחשוב שליקוי זה [היינו, עריצות] מיוחד למשטר של שלטון יחיד בלבד; גם בצורות שלטון אחרות עלול הוא להימצא במידה זו עצמה, כי כל מקום שכות-השלטון, הניתן ביד מישהו כדי לנהל את בני העם ולשמור על קנינם, מכוון לתכליות אחרות, ומשתמשים בו על מנת לרוששם, להציק להם, או להכניעם לפקודותיהם השרירותיות והבלתי-חוקיות של המושלים, שם נהפך הוא עד מהרה לעריצות, ואחת היא אם אחד או רבים הם המשתמשים בו באופן זה“ (עמ' 183). ההבדל בין עריצות לשלטון חוקי אינו כמותי ואינו נמדד במספר המושלים; הוא הבדל איכותי, ונמדד כנאמנות השלטון לתפקידו ולצמצומו בגדר החוק.

ומשפיע עליהם, — הרי יש בו ענין לכל אדם החי במסגרת חברתית ושאינו אדיש לבעית היחס בינו ובין החברה המאורגנת.

לוק בא להסביר את מהותו של השלטון המדיני ואת התהוותו. הוא מניח מצב „טבעי“ טרום-מדיני, ומעניין כי מצב זה אינו, לדעתו, מצב של תהוירובות, אלא מצב חברתי תקין לערך (הנחה אופטימית כזו בנוגע ליחסיהם החברתיים של בני-אדם היא, כנראה, ביטוי עיוני לנסיובו של לוק ב„מתפכת המפוארת“ השקטה, כשנפילת השלטון לא גררה אחריה אנדרר למוסית, אלא הביאה להסדר שלטון מוצלח יותר). במצב ה„טבעי“ שוים האנשים זה לזה, חפשים ובעלי זכות יסודית: הזכות לכל יחיד לשמור על קנינו, ו„קנין“ פירושו חיו, חירותו, נכסיו. אם ינסה מי לפגוע באלה, הזכות לאדם להענישו.

אך מכיון שלא נקל לו לאדם להיות דן לעצמו ומקיים של פסק דינו, ומכיון שמצב כזה עלול להביא את בני-האדם לידי מריבה ולמלחמה, — מסכימים אנשים לחוקק במשותף חוקים לעצמם (ע"פ הכרעת הרוב), להעמיד שופטים ולמסור את כוח ההגשמה בידי רשות מוגדרת. על ידי פעולה כזאת נוצרת החברה המדינית. המדינה קיימת עפ"י הסכם חפשי בין היחידים, וזה בסיסה החוקי. אם נולד אדם במדינה שלא ירצה להכיר בה, אינו חייב (מבחינת החוק העל-מדיני) לעשות כן. המדינה קיימת על מנת להסדיר ביתר יעילות את היחסים בין היחידים המרכיבים אותה ועל מנת לשמור על החיים, החירות והנכסים של היחיד, ולשם כך באים מוסדותיה המחוקקים, השופטים והמגשימים. למוסד המחוקק (המורכב מחבר האנרכים, או מבארי-כוחם) הסמכות העליונה במדינה. ביחסי המדינה עם מדינות אחרות מטפלת הרשות המגשימה (שהיא באופן זה רשות כפולה: כלפי פנים וכלפי חוץ). אם השלטון עובר על הסמכויות הנתונות בידו מידי העם, הוא חדל מלהיות שלטון חוקי (כמובן הבסיסי העל-מעמדי של המלה „חוק“), והופך לעריצות, כלומר לכפייה פיסית. במקרה זה הזכות לעם לבטלו ולמסור את סמכויות השלטון לטובים בעיניו.

מה האקטואלי במישנתו המדינית של לוק? ראשית, מעורר הוא את הבעיה של היחס בין המוסר והמדינה. הבעיה לא נתחדשה בדרור ולא נתישנה בדרוגו, והשאלה אם המדינה היא המוסק העליון לנהגו המוסרי של האדם, או שהחוק המוסרי הוא זה שהמדינה חייבת להישמע לו, השאלה הזאת ניצבת לפני היחיד. דעתו של לוק היא, כי המוסר קודם למדינה. הוא מדבר, כאנשי דורו, על „החוק

העקיבות הפחותה ביותר. דבר זה יש גם במישנות הפוליטית. אף שרואה הוא את שמירת הייחודים כאחת התכליות של הארגון המדיני, מדבר הוא על תופעת המלחמה בשויון־נפש יחסי. אין הוא מעורר את השאלה שמא אשמת המלחמה אשמת המדינה היא, ושמא מלחמה היא פעולה המנוגדת לתכלית המדינה. הוא מסתפק בהכחנה בין מלחמת התגוננות ומלחמת התקפה ומסיק כמה מסקנות בנוגע לדיני החוק הטבעי במקרים אלה, אך אינו עומד על שרשה של המלחמה המשמשת תופעת־לואי של המדינה מדורות. בכל זאת מעניין, כי רומז הוא בתבונה מעשית טיפוסית על התנאים שבהם תימנע המלחמה: „כי במקום שיש כוח בעל סמכות עלי אדמות, שאפשר לפנות אליו למען ישפוט משפט־צדק, שם מן הנמנע הוא שימשך מצב המלחמה, ואותו כוח יכריע שם בסכסוך. אילו מצוי היה בית־דין כזה, או מוסד עליון אחר על־ידי אדמות, המוסמך לשפוט בין יפתח ובין בני עמו, לא היו מגיעים בשום פנים לידי מצב של מלחמה“ (עמ' 19). אלא שבנקודה זו, ביחסים בין־מדיניים, לא היתה עדיין התקדמות של ממש מימי יפתח הגלעדי ועד ימיו של לוק, ומימיו של לוק ועד ימינו.

במדרון התלול

גרדה לופט

The Steep Places by Norman Angell, Hamish Hamilton, London 1947.

השם נורמן איינג'ל מוכיר לרוב רובם של המשכילים את הפאציפיזם. אם תשאל קורא מקוראיו הרבים מה הן דעותיו של הסופר הזה, תשמע שזהו אחד המתנגדים המובהקים למלחמה. לפרקים תתלווה לכך נימה של גלוג על השקפה שאינה „ריאליסטית“. אך עיקר הישגו של איינג'ל בספרו „האשליה הגדולה“, אשר עורר ויכוחים סוערים בזמנו, לא היה בהטפה נגד המלחמה, אלא בהוכחה מדעית, שהמלחמות אינן כדאיות מבחינה משקית. התשקפה הזאת נתקלה באי־הבנה וכתתנגדות רבה בחוגים רחבים, ואין להתפלא על כך. הרי היא בניגוד לרגשותיו הרגילים של אדם מן השוק. המפסיד בקרב, מקובל לחשוב, חוקה שיפסיד גם מבחינה תמורת. אבל מי שידו על העליונה, ובכוהו להכתיב תנאים למנוצח ולנצל את אוצרותיו, הרי שכרו מובטח. הן ראינו גם ראינו מדינות שגדלו ועצמו במלחמות.

בדברים אלה, וכיוצא באלה, קידמו את ספרו הישן של איינג'ל „האשליה הגדולה“. והנה עברה מלחמת העולם השנייה. הבריטים ניצחו בה, ונצחונם

בהגבלת השלטון באופן עקרוני כזה הציב לוק את הבסיס למדינה הליבראלית. כי מדינה ליבראלית היא זאת הטוענת, כי גם לשלטון של רוב דימוקרטי אין זכות מוחלטת ביחס ליחיד; כי יש שטחים (ושאלה נפרדת היא אילו הם) שהם בגדר סמכותו של היחיד, אף אם יהא מנוגד בהם לציבור. לוק לא מיצה ניסוח זה עד הקצה, ולא הסיק את כל המסקנות מהנחותיו; אך עצם הגבלת סמכותו של השלטון המדיני באופן עקרוני משמשת בסיס למדינה הליבראלית האומרת: אלו תפקידי המדינה, ומעבר להם תחומו של היחיד, ותלילה לה לזו שתחרוג מגדרה ותפגע ביחיד, כי הוא התכלית והיא האמצעי בלבד. לוק אינו מדגיש עדיין את היחיד במידה הראויה לגישה הליבראלית, והוא מסתפק בניסוח זה: „אף במלוא היקפה, מוגבלת סמכות המהוקקים כדי סובת־הכלל של החברה. כוח־סמכות זה, תכלית יחידה לפניו והיא שמירה על קיומם של בני־אדם, ועל כן אי־אפשר בשום פנים שיהא זכאי להשמיד את הגתניס, לשעבדם או לרוששם במתכוין“ (ע' 122).

לוק נותן אמון רב באדם ומכאן אמון הרב בשלטון שיבטא את רצונו של הרוב, היינו בשלטון הדימוקראטי. אמון זה באדם מתבטא בדברים כגון אלה: „אולם הואיל ואין להניח שיצור בעל־שכל, כשהוא הפשי, יקבל על עצמו את מרותו של אחר כדי שהלה יזיק לו“ וכר' (עמ' 150). — והלא ראינו כמה וכמה דוגמאות שמרבית העם מוסרת את השלטון בידי אדם שיוזק לה: הדוגמה הקלאסית בדורנו הוא היטלר, ויש גם דוגמאות אחרות. מסתבר שאין לסמוך תמיד על שכלו של האדם הפפשי, כי גם מי שמכונה הפפשי נתון להשפעות של אחיות־עינים, מושפע מסיס־מה מלהיבה, מנאום משכנע ונמלץ — ושכלו גם ונחבא אל הכלים. הדימוקראטיה אינה בהכרח שלטונם העצמי של בעלי־תבונה, אלא הוכל גם להיות היגררות המונית אחרי להטיהם של דמוגוגים ו„מנהיגים“. דומה כי סופט, שחיבר את ספרו „מסעי־גוליבר“ שלושים ושש שנה אחרי חיבורו זה של לוק, היטיב להכיר ממנו את טבע האדם: הוא רואה באדם מין חיה אכזרית הרחוקה מאוד ממחשבה והמבלה את ימיה במריכה ומדון, ללא כשרון לחיים חברתיים ולבחירת מנהיג טוב. שאלתה הגורלית של הדימוקראטיה היא, התצליח להקים ולחנך חבר אזרחים שיהיו בעלי־תבונה וכוח־שיפוט בעיני ציבור, ושיוכלו להסדיר ולנהל את עניני המדינה מתוך ידיעה צלולה ולא מתוך התלהבות עיוורת או בורות מסונורת, טעמה של הדימוקראטיה טמון בטיבו של העם השליט.

בין הוגי־הדעות הגדולים לוק הוא אולי בעל־

עולם (וערב שלישית?) נקודת-מוצאו בעובדה הידועה, שטבע האדם לא נשתנה בעוד שכוחות-ההרס שבידו גדלו במידה מבהילה. כיום מולידות איפוא „הטעויות הישנות סכנות חדשות“. אך הסכנה היא לא בלבד — ואולי לא בעיקר — בכוח-ההרס הענקי של הנשק האטומי. היא טמונה בעיקר בתגובותיה ובדרכי פעולתה של הנפש האנושית. הנפש הזאת פועלת בדרכים ידועות, ובלשונו של איינג'ל: „לא עובדות מדריכות את האדם, אלא דעות, והתלהבותו המוסרית מתעוררת למטרות בלתי-מוסריות“. איינג'ל מתאר את ולולם של בני-אדם שלמדו ושנו בעובדות, את השפעת הרגשות על שיקול-הדעת, את ההתרגשות שלא במקומה ולשם מטרות בלתי-מוצדקות, כללו של דבר, את הכשלון המוחלט של החינוך בדורנו.

באיזו מידה באמן הוא התיאור נוכל לבדוק יום-יום בהקשיבנו לויכות על נושאים פוליטיים כלכליים, בין אם ויכוח זה מתנהל במכונית ציבורית בתל-אביב ובין אם הוא באולם של אסיפת האומות המאוחדות בפאריס. לא העובדה היא הקובעת, ובודאי לא הצדק, שאפשר להגיע אליו רק מתוך ניתוח זהיר ובלתי משוחד של עובדות ודעות. קובעת היא ההרגשה, תאות הנצחון, הזלזול בעובדות, הנטיה לשנות את השיבותן ומשקלן, ולהתווכח לא לשם ליבון הכעיה אלא על מנת להכות את המתנגד — קיום אלה אופייניים למהלך המחשבה בדור זה, ביתוד בתחום המדיני והחברתי. והן זהו הדור אשר זכה שחינוכו יקפץ יותר אנשים מכלל דברי ימי עולם... הן עוד לא היו מעולם אנשים רבים כל כך היודעים קרא וכתוב, ואף מספר הספרים, הספריות, ההרצאות, האוני-ברסיטאות העומדים לרשות ההמונים עצום הוא לעומת אפשרויות ההשכלה בתחלת המאה הזאת. לא די, כנראה, לתת לאנשים את האפשרות ללמוד. אפשר כנראה „לדעת הכל ולהבין לא-כלום“. הסכנה שבמצב זה גלויה לעין: הוא מביא לידי מלחמות ומאיים על החופש — כי „החופש לא יוכל להתקיים אם אין קיום לתבונה“.

עד כאן ניתוחו של איינג'ל את טבע האדם בתקופת האטום. בחלקו השני של הספר הוא בוחן את תפקידי כוחי-השלטון בהכרתה של חירות, גם בתחום זה חל שינוי רב מאותו זמן, שמטרת אנשי המדע בהכרתה היתה צמצום הכוח והשפעת המדינה בחברה האנושית. גם הליבראלים מודים עתה, שמבלעדי השימוש בכוח, או באין אפשרות להשתמש בכוח, אין קיום לחברה האנושית. אך השאלה נשאלת: לאיזו מטרה ישתמשו בכוח, את מי עתיד כוח זה לשרת? לפי הגדרתו של איינג'ל „הכוח צריך להיות ערב לתבונה“, שאם לא כן, לא תהיה לתבונה האפשרות להשפיע. כאן

מכריע כל כך, שהגרמנים „נכנעו ללא תנאים“, והתוצאה? כלום בריטניה עשירה היום משהיתה קודם? הכל יודעים שאנגליה עמדה לפני פשיטת-רגל זמן מה אחרי סוף המלחמה, ושגם היום היא שרויה עדיין בדוחק כלכלי קשה, אף על פי שמצבה נשתפר במקצת עקב התאמצותו של העם הבריטי ובזכות המלוות של ארצות-הברית. גרמניה המנוצחת אינה לגבי אנגליה מקור לניצול ולהכנסה, ואם יסען הטוען שמקור המצוקה האנגלית אין לבקשו בחזיון המלחמה אלא בירידת האימפריה, הרי יש להזכירו שגם ירידת האימפריה היא, במובן מה, תוצאה של מלחמות העולם, ואף המצוקה בבריטניה עצמה היא, בעיקר, פרי ההרס המלחמתי. אין ספק כי העולם כולו, ובתוכו אמריקה העשירה התחזקה, הוא כיום עני יותר, סובל במידה יתרה מרעב וממחסור, מכתחלת המאה. יש לנהוג איפוא מנהג כבוד כדעותיו של אדם, שהוכיח לפני שנים רכות שאין המלחמה עסק מכניס, אפילו לא למנצח.

בסקרנות ובעיפיה: אנו קרבים איפוא לספרו החדש של נורמן איינג'ל, שהרי אפשר לקוות שנמצא בו מחשבה עצמאית וביטוי לרוח בלתי-תלויה. נאמר מיד שתוחלתנו לא לשוא, הספר מציע חומר רב למחשבה ומוסיף על הויכוח הפוליטי והסוציולוגי השוטף כמה רעיונות חדשים וחשובים. לא קל לקרוא את הספר, כי הוא מקיף בעיות רבות, והגישה אליהן אינה רגילה ובמקרים רבים גם מפתיעה. אך אפשר ללמוד ממנו הרבה.

שם הספר מרמז על המעשה שהיה, לפי הברית החדשה, בסביבות גדרה שבדרום-מזרחו של ים כנרת: „ויהי כבואו אל-עבר הים אל-ארץ הגדליים ויפגשהו שני אנשים אשר דבקו במ רוחות רעות יוצאים מתי הקברות ופניהם זועפים עדי-מאוד עד אשר לא יוכל איש לעבור בדרך ההוא מפתח... ועדר חזירים רבים היה רועה שם מרחוק להם, ויתחננו-לו הרוחות לאמור: אם גרשנו אתה אומר שלחנו בעדר החזירים, ויאמר להם לכו ויצאו ויבואו בעדר החזירים והנה כל-העדר שטפו במורד אל-תוך הים ויאבדו במים.“ (מתיא ח' כ"ח). די לקרוא עתון אחד בימינו, ותהא ארצו ולשונו מה שתהיה, כדי להבין כי השם הולם את מצבנו הבינ-לאומי. נורמן איינג'ל בא לחקור, איך הגענו לשפת התהום המאיימת לבלוע את תרבות ימינו. בהתחלה הוא קובע את ארבע התמורות הגדולות המציינות את השעה: המצאת הנשק האטומי; החלשת האימפריה הבריטית; עליתה של רוסיה עם שימושה בנשק האידיאולוגי של הקומוניזם; ועלית ארצות-הברית למדרגת מעצמה עולמית.

ניתוח מצב העולם בשנים אלה אחרי שתי מלחמות

מדרגת חיים גבוהה יותר מזו שברוסיה. ובכל זאת אותה טענה מניין? האם היא פרי הצלחתה של התעמולה הרוסית או פרי מצפון לא־טהור והרגשה מוצדקת כי אמנם יש ויש צורך בתיקונים בסדרי החברה והמשק המערבי?

ההצעות הסופיות של איינגל סובכות על שני נושאים עיקריים: היהסים בין בריטניה לאמריקה ופיתוח האימפריה הבריטית. המחבר קובל ששני העמים, אשר נלחמו שכם אחד בשתי מלחמות, ולהם תפסות־חיים דומות מכמה בחינות, ואף אינטרסים משותפים, באים לידי מריבות תמידיות ולידי חוסר הבנה הדדי בתחומים רבים. (דרך אגב, שמו של בן הכס מופיע בקשר לזה כמה פעמים). מעניין הדבר שאיינגל אשר מחצתו הליבראליזם, ובא־נהאם, אשר מולדתו המארכסיים והקומוניזם, מגיעים, בעיקרו של דבר, לאותה המסקנה, והיא שתביעת השעה היא קר אופרציה הדוקה בין שני העמים האנגלו־רססיים משני עברי האוקיינוס. בא־נהאם אמנם הרחיק לכת, בתבועו פדראציה של אמריקה וקהלית העמים הבריטית כצעד ראשון לקראת פדראציה עולמית. איינגל מסתפק בדרישה לשיתוף פעולה ומוסיף לכך את תכניותיו לפיתוח השטחים הגדולים הנתונים גם היום, אחרי צמצום האימפריה, לתשפעה הבריטית. סבור הוא שעוד לא עלה הכורת על האימפריה. שעדיין יש אפשרויות גדולות לפנינו, אם רק תדע לפתח אותם שטחים נרחבים בחלקי העולם השונים. נימוקו ונחמתו שבתנאים המודרניים של תחבורה מהירה קל יותר לרכז תכניות פיתוח נרחבות מלשעבר.

נכנס איינגל לויכוח הנטוש עתה בכל הארצות, הוא הויכוח בין המחשבה הרוסית־המנורחית והמחשבה האנגלו־רססית־המערבית. חלק זה של הספר מיועד ביוחד לקהל האנגלי. לפנינו נסיון לתאר את דרך המחשבה והתעמולת הקומוניסטית. אין חידוש רב בסקירת הקפיצות הפוליטיות של המפלגה הקומוניסטית בשנים האחרונות, למן חוזה ריבנטרופ־מולוטוב עד לימינו אנו. עניינה יש בחיזור התמורות בהלכי־הרוח של מנהיגי השמאל הבריטי. איינגל מביא שתי פסקאות מדבריו של הארולד לאסקי. לשעבר היה לאסקי משווה את התנועה הבולשוויסטית לנצרות הקדומה על כל המסקנות הנובעות מהשוואה כזו. לא יצאו ימים מרובים ולאסקי פסק שהשיטה הקומוניסטית „מביאה להשחתת הלב והמוח ומזוללת בתבונה ובאמת”. אמנם איינגל מזכיר שהפסקה על הנצרות נאמרה על רוסיה והפיסקה השניה נאמרה על המפלגה הקומוניסטית הבריטית, אך אין ספק שהתמורה אשר התבדל בין שתי הפסקאות מציינה אופינית היא להתפתחות הרעות המדיניות בימינו.

איינגל מתריס כנגד נימוק שגור בפי מנהיגים מתקדמים בעולם המערבי הנוהגים להכריז: לא נצליח במלחמה עם הקומוניזם אלא אם נבטיח למעמד הפועלים בארצותינו תנאים טובים כל כך, שלא יתגעגעו כלל על המשטר הרוסי. הטוענים כך מניחים, כנראה, שהפועל האמריקני או הבריטי חי ועובד בתנאים גרועים מאלה של הפועל הרוסי ותפוקת המשק המערבי קטנה מהתפוקה במשק הרוסי. אך שתי ההנחות מוטעות. הפועל המערבי, מכל מקום, נהנה

בשולי החוברת

קארל י. פרידריך הוא פרופסור למשפט השלטון באוניברסיטה של הארווארד בארצות־הברית. הוא מחברם של כמה ספרים, בהם הספר על שלטון קונסטיטוציוני ודימוקראטיה (1942) וכן השלום הבלתי־נמנע (1948). בספר זה האחרון הוא דן בסדר־עולם על־פי התוק. פרופ' פרידריך הוא מטובי הידידים הנוצרים שעמדו לציונות באמריקה.

„מדע ותעשית במדינת ישראל” הוא ראשון לסדרת שני מאמרים. פרופ' ר. סמואל, המרצה בתכנית בחיפה משנת 1937, עקב אחר תהליכי אינדוסטריאליזציה לא בארץ אחת בלבד. בשנות 1930—1936 הורה פסיקה באוניברסיטה של אליגאר הסמוכה לרלהי שבהודו. בתקופת המלחמה האחרונה הרצה במכון לטכנולוגיה בשיקאגו וזו ניתן לו לעמוד מקרוב על מאמץ־התעשית המלחמתי של ארצות־הברית.

מאמרו של פנחס לוביאניקר יוצא בעקבות דבריו במועצה האחרונה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. דבריו של ב. כצנלסון, שלא נתפרסמו קודם, הם מתוך שיחתו עם מדריכי נוער ובעקבות דבריהם על הגולת. הדברים נאמרו על הר הכרמל ב־6 ביוני 1944.

גידו פיובנה הוא הוגה־דעות איטלקי ודבריו נתפרסמו קודם ב־לֶאֶ טאן מודארן הצרפתי. בקרתו העזה והנוקבת מעמידתנו על כשבשונם של דברי ימי איטליה בונמנו ומעוררת מחשבתנו לא על איטליה בלבד.

בחוברת הבאת יבוא המשכו של „בתחלה היתה זו מוסיקה”. הפרקים הם מתוך ספרו של ר' בנימין, התולך ונשלם בידו, „שעות עם טולסטוי — ועם אחרים”.

מוֹלֵד

ירחון מדיני וספרותי

שבט תש"ט כרך ב' חוברת 11 פברואר 1949

259	על סימביוזה יהודית-ערבית	שלמה דב גויטיין
267	מבעיותיה של פרלמנטריות ישראלית	י. בר-שירה
273	המיבחן האמתי	אפרים ברוידא
277	מפלגת המעמד	הרצל ברגר
281	האין מנוס ממלחמת-עולם שלישית	ש. ז. אברמוב
287	מוסדות המדע שלנו לקראת הבאות	ר. סמואל
293	היפהפיה הנמה	לאה גולדברג
295	משלים והגיונות	ליאונרדו דה וינצ'י
301	בין מאזני-בקורת ודבקות-חסידים	ר' בנימין
310	פרעושים	יהושע בר-יוסף
	ספרים:	
318	דרך הרוח	אפרים שמואלי
320	בשולי החוברת	
317	ציור	צילה בינדר

דמי החתימה: 2.200 ל"י לשנה, 1.200 לחצי שנה; מחיר החוברת 250 פ"י; שכר הסודעות: 40 ל"י העמור, 20 חצי העמור, 10 רבע העמור; איו הפערכת אחראית לחוכו הסודעות; כתבייד שלא צורפה להם מעטפה כתובה ופבוילת אינם סוחזרים; הכתובת: רחוב יחודה הלוי 40, תל-אכיב.